

Erdélyi Ritkaságok

Szerkeszti Dr. Jancsó Elemér

5.

ROMÁN ÉLET

A mai oláhföld és népe természeti, történeti, közéleti,
vallási, erkölcsi, forgalmi, szokási s társadalmi
viszonyainak rajza

Irta:
BCU Cluj / Central University Library Cluj

DR. OROSZHEGYI JÓSA

Gy. orvos Romániában 1860—1862

KOLOZSVÁR

MINERVA IRODALMI ÉS NYOMDAI MŰINTÉZET RÉSZVÉNYTÁRSASÁG,

1942.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

DR. OROSZHEGYI JÓSA

ROMÁN ÉLET

Sajto alá rendezte :

BIRÓ SÁNDOR

BCU Cluj / Central University Library Cluj

*am primit aceasta lucrare
"Gratuit" dela "arhivele
muzicului ordelean" la 5 Martie 1952*

dr. ab. culcer,

154!!

Ex Libris Dan Culcer

FRANCISCA
ROMANIA
KOLOZSVÁR

ÁLLAMTUDOMÁNYI ÉS IRODALMI ÉS NYOMDAI MŰINTÉZET RÉSZVÉNYTÁRSASÁG
1942

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Felelős kiadó: BIRÓ SÁNDOR

Minerva Irodalmi és Nyomdai Műintézet Részvénytársaság, Kolozsvár, 1392

Felelős vezető: Major József.

I.

Dr. Oroszhegyi (Szabó) Józsa

(1822—1870.)

E különös magyar egyéniség élete sokban emlékeztet azokra az őserdei patakokra, melyekről egyik-másik utazási könyvben gyakran olvashatunk. Az őserdő egy pontján hirtelen csobogással üdevizű patak jelenik meg. Valahonnan a föld alul jön, de hogy hol ered, senkisémm tudja. Az utazó örömmel követi folyását. Elvezi vizenek tisztaságát, a medre melletti hús levegot, szeszelyes kanyarjait, melyek mellett dusabb a növényzet és elenkebb az élet. A patak egyre melyebb lesz, futása meggyorsul s egyszer csak eltűnik a föld alatt. Kezdeté és vége egyaránt ismeretlen. Nem lehet kikutatni, hol eredt és mi lett vele a föld színe alatt.

Oroszhegyi Józsa életével hasonlóképpen vagyunk. Származásáról, őseiéről, életének benyomásairól éppen olyan keveset tudunk, mint utolsó 2—3 esztendejéről. Ezzel szemben ifjúságát s életének azt a korszakát, melyben »Román élet« című munkáját írta, már sokkal jobban ismerjük. Életének ismert eseményeiből egy rendkívül érdekes, rengeteget kalandozó, eredeti magyar egyéniség képe bontakozik ki előttünk.

Kortársai feljegyzése szerint Oroszhegyi családi neve Szabó volt. A család eredetileg az udvarhely-megyei Oroszhegy faluban élt. Innen költözött el a Józsa édesapja Szatmár megyébe, Nagy-Kolcsra, hol gazdatiszt volt. Fia, Józsa, Nagy-Kolcson született 1822. május 24-én. (Más adat szerint Dés környékén.) A család körülményeiről nem sokat tudunk. Semmiesetre sem lehet-

tek valami kitűnőek, mert Szabó Józst — az Oroszhegyi nevet később vette fel — nagybátyja, Szabó R. János neveltette. Ez utóbbi a minorita rend tagja volt s unokaöccsét szintén kat. papnak szánta. A fiatal Oroszhegyi Szatmáron és Nagybányán tanult. Az irodalomhoz ugyan nagyobb kedve volt, mint a papi pályához, de egyelőre alávetette magát nagybátyja akaratának. 1837-ben szatmári pap szeretett volna lenni, mint-hogy ez az állás akkor megüresedett. A döntésre illetékes tényezők azonban a mindössze tizenöt éves Oroszhegyit igen fiatalnak tartották és nem is jelöltek. Nem sokkal e próbálkozás után Oroszhegyi Miskolcra ment nagybátyjához, hol a gimnáziumi tanulmányokon kívül magánuton is szaporította ismereteit. Így tanult meg németül és görögül. Később nagybátyja kieszközölte az egri kat. papneveldebe való felvetelet, mindenáron ragaszkodva eredeti tervehez, mely szerint unokaöccséből papot nevel. A papnevelde új lakója azonban egyre kevesebb hajlandóságot érzett a papi hivatás betöltésére. Részleteiben előttünk ismeretlen, súlyos harc után úgy döntött, hogy lemond a lelki adottságainak meg nem felelő papi pályáról. Nagybátyja természetesen ellene volt e döntésnek és mindenképpen igyekezett visszatéríteni őt a már megkezdett pályára. Mikor ez nem sikerült, minden kapcsolatot megszakított Oroszhegyi Józstal, aki e kitagadás után végleg egyedül maradt.

A tizenkilenc éves ifjú ekkor Pestre ment, hogy ott válasszon hajlamainak megfelelőbb új pályát. Az orvosi pálya mellett döntött és 1841-ben beiratkozott az egyetem orvosi karára. Családi támogatás hiányában állandó nélkülözés közepette élt. Szorgalma és kitartása feltűnt Bugát Pál orvoskari dékánnak, aki pártfogásába vette. Rábizta az »Orvosi Tár« javítását s minden módon igyekezett segítségére lenni. Ennek ellenére Oroszhegyi három éven át rengeteg nyomorúságon ment keresztül. De tehetsége és eredetisége révén lassanként egyre nagyobb figyelmet keltett maga iránt az egyetemi körökben. Az egyetemi ifjuság önképző-társulata nemsokára jegyzo-

jévé, majd elnökévé választotta. Az orvosi tanulmányok mellett ebben az időben szépirodalommal, majd természettudománnyal kezdett foglalkozni. A természettudományi társulat üléseit szorgalmasan látogatta s úgy látszott, mintha e tudományszak minden érdeklődését lekötne. Válogójában nem így volt. Oroszhegyit az Isten rendkívül széleskörű érdeklődéssel áldotta meg. Az orvosi és természettudományi tanulmányok nem akadályozták meg abban, hogy a magyar közeletben részt vegyen. A hírlapokba is kezdett irogatni, ami természetszerűleg új ismeretségekre vezetett. Így került Rösler Ágnes aszszony leánynevelő intézetének elére, ahol mint vezető pedagógus teljesített szolgálatot.

1844-ben Helmecky Mihály felkeresere Oroszhegyi átvette a Jelenkor újdonsági rovatának vezetését. Ettől fogva politikai érdeklődése nyomult előterbe s lassanként egyre jobban belevetette magát a Pesten kialakuló magyar szellemi élet mozgalmába. A pesti magyar szellemi élet központja ebben az időben a Pilvax-kávéház volt, hová Oroszhegyi rendszeresen eljárógatott. Egy nap érdekes dolog történt vele. A Pilvax-ba érkezve egyik asztalnál szikár fiatalembert látott, aki éppen azt az újságot olvasta, amit Oroszhegyi is szeretett volna átnézni. Odament hát az olvasóhoz s megkerte, hogyha már a lapot átolvasta, legyen szíves adja át neki. — »Várjon«, felelte nyersen a fiatalember. Keves idő múlva az újságot összehajtva az asztal alá dobta, majd átszolt Oroszhegyihez: »En is ott találtam s ön is felveheti.« A nyers modorú, szikár fiatalember Petőfi volt, akivel később Oroszhegyi jó barátságba került. Valószínűleg ugyancsak a Pilvax-ban ismerkedett meg Jokaival, Vasvárival és a 48-as márciusi események többi hőseivel is. Oroszhegyi kitartásának bizonyítéka, hogy orvosi tanulmányait nem hanyagolta el közeleti, újságírói es nevelői tevékenysége mellett. 1847-ben befejezte orvosi tanulmányait. Ugyanez evben megvált a Jelenkor-tól, hol az újdonsági rovat vezetésében Jókai lett az utódja.

1848. elejen Oroszhegyi már az orvosi szigorlatra

II.

Oroszhegyi romániai élményeinek megertéséhez es »Román élet« című írásának keletkezéséhez ismernünk kell azt a szerepet, amit a magyarok játszottak a román fejedelemségekben a XIX. század közepe táján. A két fejedelemség élete a század húszas éveiben döntő fordulat ele érkezett. 1821-ben megszűnt a hírhedt fanarióta korszak, mely a román tömegeket több, mint száz éven át a kizsákmányolás ezerféle formáinak vetette alá. 1829-ben pedig megkötötték a drinápolyi békét, amely a román gazdasági életben idézett elő gyökeres változásokat. A két fontos esemény következtében a román fejedelemségek elindultak a polgáriasodás útján. A fanarióta fejedelmeket felváltó román nemzetiségű vajdák elismerésre méltó módon igyekeztek országaik helyzetet javítani és alattvalóiknak emberibb életet biztosítani. Erre 1829. után sok gazdasági lehetőségük volt. Az 1829-es drinápolyi béke ugyanis szabaddá tette a román fejedelemségek területén a kereskedelmet. A nagy — főleg angol — kereslet miatt a román búzakereskedelem pár év alatt óriási fejlődésnek indult. A kereskedelmi szűkességlet a természetes nagyarányú növelésére vezetett, hiszen a búza ára egyre emelkedett s a gabona-termeles nagyszerűen jövedelmezett. E folyamat következtében magától értetődően nagyobb munkás- és ipari szűkességlet keletkezett. Mivel pedig a több szakertelmet és gyors megertést kívánó munkára a meg akkor nagyon elhanyagolt román jobbágyság legnagyobb részt alkalmatlan volt, román eredetű szakmunkások és iparosok hiányában a szomszédos országokból kivándorolt idegenekre hárult a román gazdasági élet első lehetőségeinek értékesítése. A bevándorló iparosok és munkások többsége már a harmincas évektől kezdve magyar és székely volt. Példájukat később sok magasabb műveltségű magyar követte: orvosok, mérnökök, gyógyszerészek, festők stb., akik jól el tudtak helyezkedni a román fejedelemségekben, mivel a román középosztály ekkor még

nem volt kialakulva. Így a magyarok a múlt század közepe táján olyan szerepet kezdtek játszani a román fejedelemségekben, mint amelyet nálunk sok helyen a betelepedett nemetek játszottak. Erről akkor hazánkban keveset tudtak. Az első, aki a romániai magyarok eme munkásságára komolyan felhívta a figyelmet, *Jerney János* utazó volt. 1851-ben jelent meg Pesten két kötetes »Keleti utazása«, melyben leírta 1844—45-ben tett utazásának érdekes tapasztalatait. Jerney célja őseink etelközi es lebediai tartozkodásának tanulmányozása volt. Havasalföldön es Moldován áthaladva, szinte minden helységben magyar iparosokra, munkásokra es szabadfoglalkozásuakra bukkant. Amint hajója a Vaskapun áthaladva Szkela-Kladova-nál megállott, már az első állomáshelyen magyar iparossal találkozott. Ez az iparos Tóth Mihály kanizsai lakatos volt, aki a hajóállomás raktári műhelyében dolgozott. Jerney megkerdezte tőle, nem kívánkozik-e haza? »Hej uram, dehogyan nem kívánnék, — volt a felelet, — de ugyan mire menjek vissza? Hazánkban nincs becse s életmódja a honfinak; ha városban akar letelepedni, koldus-botra jut, míg mesterre lehet, ott csak a külföldi nemet nyer előmenetelt...« A további beszélgetés folyamán Jerney megtudta, hogy Havasalföld előkelő, — azaz nagyobb — városaiban a mesteremberek majdnem kizárólag magyarok. Az utazó hajója csakhamar tovább ment. Másnap Calafat városka mellett voltak. Itt egy magyarországi eredetű orvos szállott fel, aki a román vajda szolgálatában állott. Ő maga még tudott magyarul, de fia már nem. Brailában Jerney setálni ment. Az első ember, akivel találkozott, Nagy Ferenc, kolozsvári származású csizmadiamester volt. Amint a Duna-parton tovább setált, négy hetfalusi csángóra bukkant. Jól kereső munkásemberek voltak. De Jerney nemcsak Havasalföldön, hanem Moldvában is hasonló tapasztalatokat szerzett. Galacon es Jászvásárban (Iasi) egyaránt sok magyart látott. Munkások, cseledek, iparosok es szabadfoglalkozásuak voltak. Jászvásárban Sturdza fejedelem udvari orvosa es a Spiridion korb

csonös megismeres után lehet elképzelni a két nép érdekeinek összeegyeztetését. „Adja Isten, — írja Oroszhegyi — hogy ok oly tiszta világban fogják föl a magyar nemzet érzelmeit s nyilatkozatait, mint azok álnokságot nem ismerő lelkületéből kisugárzanak; hogy aztán elfogulatlanul es hasonló ihlettel szorítsák a barátilag nyújtott kezét.“

Oroszhegyi e munkatervnek megfelelően szerkesztette a hetilapot. Szorgalmasan ismertette a romániai magyarok munkáját, megbízásait, valamint a románság felfogását a magyarokat érdeklő kérdésekről. Csakhamar különös tapasztalatokat szerzett. Eszrevette, hogy a romániai lapok sokkal többet foglalkoznak a magyarországi viszonyokkal, mint a magyarországiak a román eseményekkel. — A román sajtó gyakran vett át az erdélyi román lapokból olyan magyar vonatkozású cikkeket, melyekről a magyar sajtó tudomást sem szerzett. Oroszhegyi érezte a magyar sajtó eme gondatlan magatartásának veszélyeit. Jól tudta, hogy a két szomszédos nép közül az van előnyben, amelyik jobban ismeri a másikat. Munkatervének megfelelően igyekezett hát a román felfogást megismertetni a magyarsággal. Fel akarta hívni a magyarság figyelmét azokra a jelenségekre, melyek azt mutatták, hogy az akkor meg elég jó magyar-román viszony könnyen elromolhat es elmergesedhet. A Bukuresti Magyar Közlönyből világosan láthatjuk Oroszhegyi nagyvonalú elképzelését arról a hivatásról es munkáról, melyet a Romániában megtelepedett magyarságnak véleménye szerint vállalnia kellett. Ebben az elképzelesben a romániai magyarság egyik legfontosabb szellemi erőfeszítése, jobban mondva ez erőfeszítés fő célja az lett volna, hogy az anyaországi magyarságot állandóan tudósítsa a románság szellemi arculatának alakulásáról es a magyarokra vonatkozó román felfogásról. Oroszhegyi fentismertetett célkitűzéseből következett az a felhívás, melyet a Bukuresti Magyar Közlöny 15. számában olvashatunk. E számban Oroszhegyi „Magyar—Román viszonyok“ cím alatt hozta annak a cikknek for-

dítását, melynek eredetijét a nagyszebeni Telegraful Roman 1860-i 33—34. számai közöltek. A Bukarestben megjelenő magyar hetilap szerkesztője a fordítást a következő, magyar aggodalomtól telített felhívással vezette be: „Midőn e cikket a szebeni Telegraf Roman 33—34-i számaiból átvesszük, el nem mulaszthatjuk a magyarhoni magyar napilapok t. szerkesztőit megkérni, hogy a román lapokat több figyelemmel kisérni méltóztassanak.“ A Telegraful Roman cikke valóban több figyelmet érdemelt volna a magyar sajtó részéről. A Telegraful Roman az erdélyi románság akkor legnagyobb tekintélyű vezetőjének, Șaguna Andrásnak volt a szócsove. Említett számaiban a mármarososi románok egy érdekes lépését ítélte el. A mármarososi románok ugyanis a Telegraful Roman cikke szerint az osztrák belügyminiszterhez kérelmet intéztek s abban kérték a magyar nyelvnek a telekkönyvben való használatát. Azzal érveltek, hogy magyarul többen és jobban tudnak, mint németül. A kérelmet a román papok is aláírták. A nagyszebeni román püspökség lapja a román papok eme lépését „égrekiáltó visszaélésnek“ minősítette, melyet „sem a mennyben, sem itt a földön meg nem bocsáthatnak“. A mármarososi románság lépését semmifele magyar „erőszak“ nem befolyásolhatta, hiszen 1860. szeptemberében a magyarság nem vett részt a megyék, vagy éppen az ország vezetésében. Jól tudta ezt a Telegraful Roman s éppen ezért nem a magyarokat, hanem a románokat szidta. Am a romániai sajtó már egészen máskeppen fogta fel a kérdést. A román nacionalizmus képviselői megérezték, hogy a magyarországi románság és magyarság jó viszonya, vagy éppen megbekülése végzetesen akadályozhatja a már több évtized óta felbukkant nagyromán eszmék terjedését és győzelmét. Eppen ezért egyre inkább a magyarok ellen fordultak. Oroszhegyi lapjának ugyane számában már kénytelen volt beszámolni arról, hogy a „Național“ című román lap a magyarságot keményen megtámadta és a nemzetiségek elnyomásával vádolta meg. Az említett lap azon a véleményen volt; hogy a

magyarok nemzeti lelkesedése „oly terveket rejt magában, milyeneket a legbarbárabb századok legvadabb barbárai sem követhettek el.“ Mik voltak ezek a „barbar“ tervek, melyeket pár sorral később a lap „szerzőjükhöz méltó szörnyűségeknek“ és „pokoli terveknek“ nevez? Semmi konkrétumot nem közölt erre vonatkozólag. Utalt azonban a mármarosai románság lépésére és az 1848-as törvények helyreállítására indított mozgalomra. Oroszhegyi nemsokára világosan látta, hogy itt az Erdély birtokára irányuló román törekvésről van szó. Ez az irredenta törekvés legjobban látszott a Rosetti híres „Románul“ című lapjában. A lap egyik — Oroszhegyi által ismertetett — cikke Erdélyt nyíltan „Románia várának“ nevezte. A cikk szerzője főleg a nemzet befolyás ellen hadakozott, német gyarmatosítási terveket tulajdonítva a Romániában letelepedett németeknek. Románia alatt már az összes románlakta területeket értette s lelki szemei előtt ez a fogalom az egységes román nemzeti állam eljövendő körvonalait jelentette. „Csak a két fejedelemség maradt meg meg (Havasalföld és Moldova) Románia testéből“ — írta cikkében. „Románosodjunk tehát, — hangzott a románokhoz intézett felhívása — ahelyett, hogy nemetemesednünk s románosodjunk minél előbb s mentol jobban, hogy megizmosíthassuk karjainkat s hogy testünk azon másik felet, e valódi román földet (t. i. Erdélyt) az örvényből kiragadhatassuk.“

Ilyen és ehhez hasonló megnyilatkozások láttán Oroszhegyi megismételte felhívását a magyar sajtóhoz. Lapjának október 20-i számában „Politikai Szemle“ cím alatt a következő szavakkal fordult a Kolozsvári Közlönyhöz: „Felhívjuk egyszersmind a „Kolozsvári Közlöny“ ügytársunkat, kit a dolog leginkább érdekel, a szép politikai képek szemlevezésére, — mert ezen urak minden a korok szellemében történtre és történetre erővel behunyják szemeiket, csakhogy káprázataik merő igazságoknak láttassanak.“

A Románul elfogult és magyarelles magatartása felett érzett bánatában Oroszhegyi azzal vigasztalta ma-

gát, hogy a román sajtó nagy része egészen más hangon ír a magyarságról. A Románul ekkor még tenyleg kisebbségben volt s a román közvélemény általában barátságos magatartást tanusított a magyarsággal szemben. Ez különösképpen kitunt a Havi Mihály vezetése alatti kolozsvári magyar opera és népszínműtársaság 1860-as bukaresti vendégszereplése alkalmából. Az előkelő román közönség a magyarokkal versenyezve járt az előadásokra és a Hunyadi László operát minálgy zsúfolt ház előtt adták. Az előadások után gyákrán felhangzott a románok részéről is „eljen a magyar!” A már említett Revista Carpaților lelkesen számolt be az előadásokról, kiemelve „a jól iskolázott és fegyelmezett karszemélyzet” eneket. „Annal meglepőbb volt ezt egy privát igazgató karszemélyzetében tapasztalnunk és hogy ily kart még közönségünk nem hallott elismernünk; — írta többek között — minthogy a mi igazgatóink eddig hasonlot föl nem mutattak, kiknek egy saisoni jövedelme az ország szubventiójával körülbelül tizenkétezer aranyra rüg s e jövedelem mellett is a mi karszemélyzetünk inkább hasonlított criminális és gályarabokhoz, mint akiket képviselni akartak.” BCU Cluj / Central University Library Cluj

*in the
area of
the
port of
the romanian
navy. ca
Lucia ca
ragiub
de Bra-*

Mialatt Oroszhegyi a bukaresti lap élén a román közvélemény e hullámozását figyelte, egyéni életében bekövetkezett a várt fordulat. A román kormány kinevezte Râmnicul-Săratba (Sós-Rimnik, ahogy ő írja) kerületi orvosnak. Oroszhegyinek tehát el kellett költöznie Bukarestből. Új állomáshelyéről jödarabig rendesen küldögette vezércikkeit a Bukaresti Magyar Közlönynek. A hetilap azonban Oroszhegyi elköltözése után biztosítékosság hiánya miatt 1861. elején megszűnt.

IV.

Oroszhegyi ezutáni életét kororvosi kötelességei hátaozták meg. Szorgalmasan végezte az előírt munkát, ami pedig nem volt éppen könnyű. Hetenkint kétszer be kellett járnia a lakhelyétől négy órajárásra fekvő köz-

segeket, még pedig saját költségen. Ellenőrzése alá tartozott a megye határán elterülő úgynevezett Balta Albă fürdőhely, hová nyáron az orvosok sok beteget küldtek. De Oroszhegyi lelkiismeretes ember lévén a betegeket igyekezett mielőbb hazaküldni, attól félve, 'nehogy a minden egészségügyi berendezés nélkül álló fürdőhelyen a gyógyulni akarók még jobban veszélyeztessenek egészségüket. „Nincs itt egyetlen fogadó, vagy csak árnyékos hely, hol a sinylodó üdüljön, nincs egy üde ital, nincs egy eladó falat,“ írta a fentti fürdőhelyről az aradi Alföld számára küldött levelében. Tényleg a romániai egészségügyi viszonyok felette-kezdetlegesek voltak. Oroszhegyi néha nem tudta, bosszankodjék-e, vagy nevéssen, látva a helyzet nehézségeit. Midőn egyik ellenőrző útján megszemlázva betért vizet kérni az első házba, a barátságos háziasszony először a ruhájára köpött, majd azzal kitorolte a poharat s úgy töltötte bele a kért vizet. Nem lehet csudálkozni rajta, ha ilyen utazások után Oroszhegyi rendszerint betegesen került haza. Mindazonáltal hősiiesen küzdött a nehézségekkel és minden erejével igyekezett a közegészségügy színvonalát emelni. Bizonyára eredményesen dolgozott, mert 1861. őszén előléptettek: az egyesült román fejedelemségek fővárosául kiszemelt Foksánba nevezték ki „városi és kórházi főorvosnak“.

Ebben az időben kezdte meg azoknak az adatoknak rendszeres gyűjtését, melyek alapján később a „Román élet“-et megírta. Orvosi kötelességeinek teljesítése mellett ugyanis minden iránt érdeklődött, amit állomás helyén és annak vidékén érdemes volt megfigyelni. Több román családhoz bejáratos volt, miáltal alkalma nyílt a román családi és népi szokások tanulmányozására. Egyre erősebb lett benne az az elhatározás, hogy romániai megfigyeléseit és elmenyeit egy összefüggő munkában megírja. A gondolat már bukaresti tartózkodása alatt felébredt benne, mikor a Közlöny szerkesztője volt. Később, midőn Románia más városait és vidékeit is megismerte, végleg elhatározta magát. Elhatározásának leg-

főbb indítóoka az volt, hogy magyar nemzetének tegyen szolgálatot a román nép megismertetésével. Másfelől — az Alföldben közölt levele szerint — az Erdélyi Múzeum Egylet iránti hála érzése buzdította munkájának megírására. „Most új hivatalállásom kezdeten — írta a Foksánba való kinevezése után — a hivatásommal járó körútakat járom, szemlegezem s tudósításimhoz adatokat gyűjtök, mik egykor az erdélyi múzeumegyletnek, mely első tisztelt meg taggá választással, reményem szerint kelendő táj- és népirati adatokul szolgálандnak.“

E kettős indíték hatása alatt kezdett hozzá Oroszhegyi ahhoz a munkához, mely befejezése után (1862) csak most, éppen nyolcvan év múlva kerül a magyar olvasóközönség elé. Bizonyára nagy buzgalommal, kitarással és a románok iránt érzett ketsegtelen rokonszenvvel dolgozott kéziratán. Nagy munkabírási ember volt, mert az állásával járó teendők elvégzése mellett állandóan írt különféle magyar napilapok számára is. Ismerető és leíró célú cikkeiből a legtisztább tárgyilagosság és a románság elömenetelenek őszintén örvendező ember jóakarata sugárzik. 1861. végén lettek ismeretesek Cziza fejedelemnek a két román vajdaság tényleges egyesítésére vonatkozó tervei. Oroszhegyi nagy rokonszenvvel írt e tervekről a magyarországi lapoknak. Rokonszenvét az itt-ott megnyilvánuló nagyromán gondolkodás sem csökkentette, mert az Erdélyre irányuló román vágyakozást nem tekintette komoly veszedelemnek. Látta, mekkora nehézségei vannak a román közelet fejlődésének s tisztában volt azokkal az akadályokkal, melyek a román állam belső megerősödésének útjában állottak. A jobbágyság nem volt felszabadítva, az ország török uralom alatt élt, a román középosztálynak még a jövőben kellett kialakulnia, szervezett hadseregről pedig nem is lehetett beszélni. Így aztán érthető, ha a magyar orvos nem vette komolyan a belső nehézségeikkel küzdő románok irrendentizmusát. „Ne mosolyodjék el aztán az ember — állapítja meg egyik levelében — midőn nemelyek még itthon sem lévén tisztában dolguk, nagy pat-

hossal mondókálják: mennünk kell Bukovinába, Erdelybe, Bánátba, hogy elfoglaljuk; mert a mienk!”

Mikor Oroszhegyi e levelet írta, már másfel eszten-deje elt Romániában. Ez idő alatt sok jó ismerost szerzett magának a románok között. Mindazok, akikkel hivatalos, vagy nem hivatalos minőségben érintkezett, meggyőződhettek lelkiismeretességéről, szakértelméről és a románság iránt érzett őszinte rokonszenvéről. Ha a magyar lapoknak elküldött néptudományi cikkeiben itt-ott kritikai hangot használt, azt a legteljesebb jóhiszeműséggel és a segíteni-akarás őszinte vágyával cselekedte. Mégis cikkei felingereltek ellene azokat, akiknek érdekük volt, hogy a magyar közvélemény tovább is tájékozatlanságban maradjon a románság irredenta törekveseit illetően. Ezért Oroszhegyi csakhamar sajtótámadások középpontjába került. Az ellene indított sajtóhadjárat fő képviselője természetesen a Rosetti szerkesztette magyarellenes Románul volt. Jellemző, hogy a támadásra a magyarországi románok adták meg a jelt. Ezek ugyanis Oroszhegyi több cikket olvasták az Aradon megjelenő Alföld című lapban. Oroszhegyi a cikkeit rendszerint aláírta, vagy pedig Dr. O. J. jellel látta el. A lap azonban gyakran közölt olyan Romániából származó cikket is, amely Aldunai aláírással volt ellátva. Aldunai cikkei kifejezésben és tartalomban egyaránt keményebbek voltak, mint az Oroszhegyi levelei, tehát több okot adtak a sertődésre. Az aradi románok az Aldunai cikkeinek szerzőjében Oroszhegyit veltek felfedezni s elesen megtámadták egy, a bukaresti Románulban közölt írásukban. Nehez megállapítani, vajjon a Románul jóhiszeműen cselekedett-e, mikor Oroszhegyit az aradiak után szintén Aldunaival azonosította. Bármint is történt, ettől fogva a foksáni magyar főorvost a román nép ellenségének nevezte, holott ha egy kisse utánajár, minden bizonnyal meggyőződhetett volna állításának ellenkezőjéről. Oroszhegyi tiltakozott a vad ellen s nyilatkozott Aldunai is, határozottan kijelentve, hogy nem azonos Oroszhegyivel. Ez a kijelentes meg is

felelt a valóságnak, mert az Aldunai nev alatt Koos Ferenc írogatott az Alföldben. A román lapok azonban nem hittek, vagy nem akartak hinni a cáfolatnak, s Oroszhegyit 1862. tavaszán állandóan támadták. Hogy mennyire nem volt igazuk, midőn őt románellenességgel vádolták, az világosan látszik Oroszhegyi „Román élet“-ebol. Bevezeteseben — melyet éppen e támadások idején írt — kifejti, hogy bizonyos „bibéket“ gyöngéd figyelemből elhallgat keziratában. „Olyan nebántsdivirágokat, melyekhez gyakran az ember nem tudja miért, oly forrón ragaszkodik; miként a román értelmiség egyrésze bizonyos eszmékhez, melyek életrevalóságában kételkedünk; de mivel ellenzését keserű bántogatásoknak veszik, inkább nem is érintjük.“ Az előzmények után nincs okunk kételkedni abban, hogy Oroszhegyi e célzása a román irredenta törekvésekre, azaz a magyarországi románlakta területekkel szemben támasztott elcsatolási tervekre vonatkozik. Ennek megfelelően keziratában nyomát sem találjuk a magyarelles irredentizmus ismertetésének. Tehát akkora volt Oroszhegyi jóakarata és a sértő szándéktól való óvakodása, hogy inkább meg sem említette a románság egy részének irredenta törekvéseit, noha ezzel éppen a tárgyilagosság es teljesség szempontjai ellen vetett. De a „bántogatásnak“ még a látszatát is kerülni akarta. Ehhez a szemponthoz még akkor is ragaszkodott, mikor már török szolgálatba kerülve a román ujságok ártó hatásán kívül fejezhette be keziratát.

Az ellene indított hajsza ugyanis romániai pályafutását megállította. Eleinte még túrta a román sajtó személyeskedő támadását, mert az őt közelebből ismerő román jóakarói rokonszenvükről biztosították. De a román lapok nemsokkal kesobb magát a román kormányt is megtámadták, amiért olyan „háládatlan magyar kígyót“ tart kebeleben s követeltek Oroszhegyi elbocsátását. A mélyen megbántott, önérzetes magyar orvos ezt már nem tudta elviselni. A román lapoknak adott nyilatkozatában kijelentette, hogy nem szükséges őt elbo-

csátani, mert már amugy is beadta lemondását, nem levén megelegetve a román szolgálattal.

A román lapok tehát elerték céljukat. Oroszhegyi tenyleg lemondott. Ezzel élete ismét új szakaszba lépett. Lemondása után új állás után kellett néznie. Török szolgálatba akart lépni. De nem tudhatta, mikor sikerül e szándékát megvalósítani? Ezért feleséget hazaküldte apósához Nagyváradra, hogy ott biztonságban legyen, míg ő Konstantinápolyt megjárja és a török szolgálatba való felvétel ügyét elintézi. A török kormány tenyleg elfogadta jelentkezését és állami orvossá nevezte ki a dobrudzsai Küstendsebe. De ezalatt Nagyváradon felesége súlyosan megbetegedett és hosszú szenvedés után meghalt.

Oroszhegyi fájdalma mérhetetlen volt. Honapokon keresztül gyotrodott nejének halála miatt, melyert részben bizonyára sajátmagát is okolta. „Oránként síró gyermekke lettem“ írta később életének eme rettentő időszakáról. Azután lassan-lassan mégis kiragadta magát a fájdalomból és a munkában keresett vigasztalást. Küstendseben fejezte be „Román élet“-ének kéziratát. Megfigyelte és az Alföld számára leírta a dobrudzsai tatárok életét és szokásait. A következő évek folyamán új beosztást kapva, bejárta a török birodalom európai és ázsiai területének nagyresztet. Volt Szíriában, Kis-Ázsia különböző helyein és Ciprus szigetén. Néha-néha küldött meg egy-egy cikket utazásairól, de ettől kezdve életének eseményeit egyre kevésbé tudjuk követni. Az 1867-es osztrák-magyar kiegyezés híre valószínűleg Ciprus szigetén érte. Innen küldte el a „Román élet“ című kéziratát még az év elején az Erdélyi Múzeum Egyletnek. Ekkor még nem tudta, miképpen alakul további élete. A kiegyezés hírére azonban valószínűleg felébredt benne a hazatérés vágya. Gondolta, az új magyar állam talán neki is nyújt valami olyan lehetőséget, ahol rengeteg tapasztalatát és tudását magyar nemzete javára értékesítheti. Titkos vágya az volt, hogy a Galacon felállítandó magyar konzulátus élére kerüljön, ahol romániai

helyzetismeretével nagy szolgálatokat tehetett volna a magyarságnak. Sok reménykedéssel és vágyakozással indult hazafele. De utkozben ismeretlen helyen, ismeretlen körülmények között szélütés érte. Az elméjére boruló sötetseget gonosz kezek arra használták, hogy a magával tehetetlen embertől minden gyűjtött vagyonát ellopják. Podgyászának nagyrésze is elveszett. Budapestre érkezve nagy nyomorba jutott. A szélütés következtében munkakeptelen lévén, barátai gyűjtesből és megmaradt apro gyűjteményeinek értékesítéséből tartották el. A kolozsvári Magyar Polgárban K. Papp Miklós szerkeszto gyűjtest indított felsegelyezésere es az összegyűlt 33 forintot rögtön elküldte Oroszhegyinek. Ugyanez év novemberében az Erdelyi Muzeum Egylet 150 forintert megvásárolta kis eremgyűjteményét. Ez az utolsó hiteles adatunk róla. Hogyan élt ezután, mikeppen és milyen körülmények között halt meg a következő évben — nem tudjuk. Elete utolsó éveire egyre nagyobb homály borul, melyen szemünk hetven év távlatából nem képes áthatalni. Nyomtatásban most megjelenő kezirata bizonyítja, hogy olyan magyar érték volt, aki előkelő helyet érdemel a magyar Pantheonban.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BIRÓ SÁNDOR

Voiesce și vei putéa,
Luminédă-te și vei fi.

Gazeta Românu

Akarj es tehetsz,
Tanulj es lehetsz.

BCU Cluj / Central University Library
Românu, hirlap.

BEVEZETES.

Tudtomra, jelen munkámhoz hasonló nyelvünkön nem létezven; politikai viszonyaink pedig, egy velünk vagy nélkülünk előre törekvő, nemzetünkkel több százados viszályokkal összefűzött, és napról napra újabb viszályokba elegyedendő, vagy velünk testvérileg egyesülendő szomszéd népnek alapos ismeretét követelven; nem minden aggály nélkül írt, de a valóság és igazsághoz szigorán tartott néprajzom mostani körülményeinkben közrebocsátását célszerűnek látám.

Itéljen először is maga az elfogulatlan román: mennyire találunk vonásaim az általános jellemzésekben; mennyire voltam méltányos a jók kiemelésében, igazságos a rossz és hiányok föltárásában. Mert munkám célja nem bírálat, még kevésbé gáncsoskodás; hanem a vidám és szomorú való egyszerű felderítése. Itéljen továbbá nemzetem, hogy egy temérdek szenvedéssel, testi és erkölcsi rongáláson átment, de életerejéből, lelki képességeiből ki nem fogyott, jobb jövőért az emberiség jogával küzdő néppel van és lesz dolgunk.

Voltak bibék, melyeket gyönged figyelemből elhallgattam; olyan ne bántsát virágokat, melyekhez gyakran az ember nem tudja miért, oly forrón ragaszkodik; miként a román értelmiség egy része bizonyos eszmékhez, melyek

életrevalóságában ketelkedünk; de mivel ellenzést keserű bántogatásoknak veszik, inkább nem is érintjük. Ellenben találkoztak elhallgathatlan hiányok, erkölcsi sebek, melyek faggatása keserve-
sen fáj; melyeket meg is gyógyulásra kell ösztö-
nöznünk; azért, mert csak egészséges társadalom-
mal óhajtunk testvérisülni.

Ime e nézetek vezettek vázlatos összeállításaim-
ban.

Epen azért nem hagyhatám annyiban a mai ro-
mán irodalom ennen népet föltétlenül mindenben
dicserő eljárását; mert hiszen ezzel ők mérgezik
meg saját társadalmukat. Nem hagyhatám leg is
legújabb földírásaik botlásait, kik olyan területe-
ket cirkalmaznak ki, melyeket semmi joggal vagy
törtenelemmel nem igazolhatni. Nem hagyhatom
történet-íróik szándékos tevelgyéseit, kik a nem-
zetukevel kapcsolatos fényes múltunkat elhomályo-
sítani, magukat tulzó buzgalommal kiemelni ipar-
kodnak. Hogy dicsőinket és ma is létező jeles csalá-
dainkat maguknak tulajdonítják, vagy a renegatio
sarával dobálják. Hunyadiakról, Kinizsiről, Maj-
láthok, Barcsai, Josikákról történelmünk nyíltan
beszél. Ők ezeket s másokat eltagadják tolünk.
Hiszen mi — a történeti igazság ellenére is — nem
bánnok, hogy azok közülök eredtek; sot örülne-
nk rajta; mert jeles bizonyosságai, hogy a zordon mult-
ban is erénynek, hősiségnek kitunó jutalmak jutot-
tak hazánkban, bármely nemzetiségből származtak
legyen. Aminthogy a nevezettekre éppen oly büsz-
kék vagyunk, mint Frangepánokra, Zrinyikre s más
idegenekre, kik a magyar égen ragyogtak; meg leg-

újabb időben is Isten és világ előtt igazságos ügyünkben és érte dicsőültek. Az áradozó román írók irányunkbani viselete miatt természetes, hogy sem földírói, sem történeti, alaptalan, vagy elcsavart adataikat nem használhattuk.

Mennyit lakol nemzetünk a feudalismusert, melynek ők ezredéves sanyaruságaikat fölroják! Holott lehetetlen nem tudniok, hogy a mult időkben minden országban legalább is hasonló volt a világ folyása. Hogy a magyar nemzetnek legkisebb része volt a földbirtokosság; hogy e közt is minden más, még román nemzetiségbeliek is találkoztak; hogy a hazánkbeli valamennyi jobbágyság összegenek nagyobb részét éppen a magyar jobbágy tette; hogy a magyar nemzet, mihelyt a világ színe előtt szóhoz jutott, a hazában azonnal minden nemzeti-ségbeli jobbágyot fölszabadított, vegre, hogy a magyar hazában a volt román jobbágy ma szabad birtokos; míg éppen a tulajdonkepeni román földön, — románok uralván a románokat — a jobbágyság még ma sincs eltörölve. Ime diohéjban a rosszakarók házsártáskodásának alaptalansága, kellő fényben elotüntetve.

Hivatkozom a higgadt értelmiség józan véleményére, hogy: a szirtek közt erőszakolt hajozás nem csak zátonyra feneklésnek, hanem hajótörés veszélyének is nagy valószínűséggel jár.

Munkám lényegére vonatkozólag ki kell jelen-tenem, hogy az egész csak is tájékozásul leven írva, sem topographiai, sem statistikai, sem phisiografiai részletezésekbe nem bocsátkozhatám. Valamint a történetet sem adhatám legutóbbkori, a hírlap iro-

dalomból bővön ismert eseményeivel. Ily munka egyfelől idom és tehetségemet túlhaladó fáradozásba kerülne; másfelől, talán aprólékos terjedelme által lett volna unalmassá; mit mai nap az ironak kockáztatni nem lehet.

Arról meg lehet győződve az olvasó, hogy több rokonszenvvel és jóakarattal, mint részrehajlással írtam. És ha bár ebéli reputációm csökkene is, meg leszek a sikerrel elégedve, ha egyik rész tanulni, a másik okulni fog.

A munka rendszertelenségéért elnézést kérek; mint olyan mulasztásért, melyet szört állapotomban elkövetni kenytelen voltam.

Foksán. Márt. 15-dikén 1862.

Szerző.

Oláhország történeti vázlata

A mai Románia hajdan deli vagy istriai Dákia. Lakoi Nerva utóda *Ulpius Trajanus* római imperátor által Kr. sz. u. 101—106. évben hódították meg, a szerencsetlenségében nagy *Dekebál* király hosi csatái után.* Ekkor lett Dákia római tartománnyá, melybe időjárástól különféle népekből gyarmatok telepítették. Ugyanezek aztán számos vándor-
pek által nyomattak; minők voltak: gótok, hunok, avarok, besenyők, kunok stb., kiket majd követtek a később elhatalmasodott nemzetek u. m. magyarok, lengyelek, törökök, saját nemzetiségük vagy hatalmuk terjesztése végett**, kiknek uralma alatt a földnépe sokat szenvedett. A román fejedelemségekben valódi román uralkodás *Radu Negru* (Fekete Rezső) Bassarab, Fogarasföld urának a Kárpátokon átjöttével kezdődik 1290[-ben], ki uralkodói szeket Kâmpulungu (Romula) városban állítá föl; honnét Ardsesre költözött.*** Alatta aztán egyesültek a deldákiai apróbb hercegségek egy fejedelemséggé.

Így az Oláhföld állami életre emelkedése a házánkbeli Árpádház kimulási korára esik.

Elegy házákbeli királyaink mindjárt is villongásba keveredtek az oláh vajdákkal. Már Robert Károly megjárta a ravasz II-ik vajda *Bassarab Mihályal*.

* Laureanu: *Istoria Romanilor*.

** Bálceanu: *Magazinu Istoriku*.

*** Mások szerint *Batu* khán tatár-csordája elől menekült Fogaras földéről 1241 [-ben.]

Ugyanez időben emelkedett ki Moldva *I. István* vajda alatt; mely időtől a két testvér ország ugyancsak két osztozó testvér módjára viselkedett egymás irányában. Lengyellel, muszkával, tatárral, törökkel, magyarral, nem volt annyi háboruságuk, mint önmaguk közt.

Keves időjártával közösen meggyült bajuk a törökkel. Cantacuzenu János, Paleolog János görög császár ügyere, a trónbitorló segítségére meghitta Ázsiából a törököket, kik 1342-be[n] meg is jöttek; de többé ki sem mentek. A pápa által a törökök ellen szolított I. Lajos király közelebb viszályokkal volt elfoglalva s fegyvereit atyja módjára próbálta meg az oláhokon.

1389[-ben] *Mircse* oláh és *Péter* moldován vajdák Ulászló lengyel királlyal szövetséget kötöttek Zsigmond magyar király ellen. Majd ezzel s a szerb, bosnyák, albán fejedelmekkel egyetemben harcoltak *Amurat* szultán ellen; kinek aztán fia, *Bajazid* a Dunáig mindent elfoglalt, leöletven a bolgárok utolsó királyát. Zsigmond az ellene kötött oláh szövetséget megtorolni akarván, haddal jött az országba; de Szőrenyvárnál kudarcot vallott. Ekkor a vetelkedő keresztény fejedelmek egymás kárán okulván, közegyezséggel a török ellen fordultak. 1396-ban 60 ezer főnyi magyar, oláh, cseh, német, francia had állott, 200 ezer törökkel szemben Nikápolynál Mosiában, hol remítő vereséget szenvedtek. Zsigmond király is csak a Dunán és tengeren Konstantinápoly s Dálmátia felé kerülhetett haza. Erre Bajazet *Mircse* ellen fordult az adott segélyért; mely alkalomból kezdődik Oláhország török

igája; a bántatlanságért évenként 300 darab ezüst pénzt kötelezven. Még Mircse alatt elfoglalták a törökök a Duna balpartján fekvő Sursa (Gyurgyevo) várát. Különben az oláhok Mircset legjelesebb uraik közé számítják, mint aki az országot jól rendezte; Európában első (?) szervezett rendes katonaságot: kolostorokat építtetett, az uralkodói szeket Ardsis-ről Tirguvestre tette s Bukurestben mulató palotát építtetett.

1432-ben halt meg a *Jo Sándor*, Moldva vajdája, kinek idejében költöztek örmények és cigányok az országba. Oláhországban sok viszongás után *László* (Vladu Draculu) ördögi melléknevvel lett vajda, Az ő idejében 1439[-ben] a keleti és nyugati egyházak egyesítése végett Florenben tartott zsinat alkalmából *Teoktist* barát oly nagy ellenhatást idézett elő Oláhországban, hogy valamennyi latin betűvel írt könyvet megegettek. Ezek helyett, a 8-ik században Cyrill barát által a szláv nyelvek számára görög latin betűkből szerkesztett írásmod fogadtatott el.

1444-ben Ulászló magyar király es Hunyadi János alatt történt a híres várnai csata, melyben az oláhok is résztvettek, László vajdájuk hasonnevu fia alatt; de lovasságuk megfutamodván, sokat tettek a harc gyászos kimenetelére. Maga a vajda megtatlanul bánt Hunyadi magyar vezérrel. (Kit pedig nemzetük fiául dicsoítanak. Lásd *Laureani* Istoria romanilor: Ioane Corvinu Unniade allu căruia tată: Voicu fiulu lui Șerbanu). De Hunyadi megfizetett, mert haddal visszatervén, őt a vajdaságból letette, helyébe *Dánt* hagyván vajdának. Ezzel egyesülten fordult Hunyadi a törökök ellen; de a Rigómezőn

vörös vereséggel ismételték a várnai kudarcot. Ekkor esett Hunyadi *Vukovics* György szerb despota kezeibe; kinél fiát Lászlót kénytelen volt túsul hagyni.

Ez időben az eddig Drinápolyban székeltszultán, II. Mohamed elhatározta Konstantinápoly elfoglalását.

Mi megtörtént 1453[-ban]. Sorsjátéka, hogy Romulus alapította Rómát, Romulus vesztette el a római császárságot; Constantinus állította föl a nyugati császárságot, Constantinus alatt veszett is el. E nagy diadal után Mahomed egész Európára vetette szemeit; de ugyan ekkor vetett gátot neki *Hunyadi* és a fogas barát *Kapistrán*.

Konstantinápoly eleste után Romániában Drakula fia V. László, melleknevvel: *Țepeșiu* ragadta meg az uralmat; ki különféle ürügyek alatt földieiből 20 ezernél többet öletett le. Ugyanő vett beket a törököktől 1460-ban évenkénti 1000 vörös pénzadóval. De már jövő évben maga szegte meg; Mátyás magyar királlyal szövetségben a török ellen, mimiatt később országából kikergettetett. Ekkor *István* (a nagy) moldvai vajda kezdett garázdálkodni; miért Mátyás király megfenyítésére jött. De a nagy király e hadjárata szerencsétlenül ütött ki; hátába nyilat kapott. Ez után István sokat verekedett a tatárakkal. Végre Románia ellen fordult. Rád vajdát elűzven. Ez azonban török segellyel diadalmason tért vissza; majd ismét a szerencse fordulván, csatát vesztett, minek következtében a béke oly föltétellel kötött meg, hogy ezentúl

Moldva határa a *Tatros* folyó helyett *Milkov* folyó legyen. 1474.

Ez után még sokat hadakozott István vajda a török ellen. Meghalt 1504-ben. Utána 1508-ban meghalt *Rád* oláh vajda is, kit vallásos alapítványaiért *nagynak* nevezének vala. Ez után *Mihály* a rossz következett; kit Szebenbe futtában *Jaksics* szerb ölt meg. Utána *Negu Bassarab* következett.

1517[-ben] Bogdán moldvai vajda a töröknek háború idejére 2000 ember segélyt és évenként 4000 drb. aranyat, 40 lovat, 24 sólymot kötelezett. A viszont feltételeket azért fölösleges említenünk, mert azok soha sem tartattak meg. Már 1516-ban Szelim szultán kihirdettette a fejedelemségekben, hogy minden adó és teher felét elengedi, ha az oláhság önkényt aláveti magát a török uralomnak. *Negu* oláh vajda igert 3000 db. vörös penzt évenként és 600 fiut a janicsárok közé. *Bogdán* kevesebbel menekült, mégis bujában meghalt.

Szelim utóda, Szolimán először is a Duna-fejedelemségek ellen indult; mely hadjáratot azonban Magyarország sinylette meg legkeservebben. Jellemző, hogy a hazánkra következett mohácsi gyászt megelőzőleg a Duna balparti, szűkségszerint szövetséges országokban, három gyermek uralkodott. *Lajos* hazánkban, *Teodosiu* Oláhországban, *VI. István* Moldovában. Azonkívül az összes keresztyenség össze volt háborodva. *Lajos* a mohácsi posványban, *Teodos* a sztambuli tornyokban, *István* honn, saját neje által megmérgezve veszett el.

Rareşiu *Peter* moldvai vajda a szomszédországi martalékon osztozni akarván, míg Zápolya a ma-

gyar korona után járna, ő meg Erdélyre rontott. De míg Ferdinánd ellen diadalmasan harcolna, addig *Zápolya* török pártfogolt megnyerte Szolimán zultántól, hogy a portyázó vajda haza utasíttassék.

Az alatt az új oláh vajda *Radu dela Affumați* egy bojári part által megöletett s helyébe *Radu Argeșiu* választatott. Eme Rád es Péter moldvai vajda segélyével semmisítette meg *Majláth* erdélyi fővezér *Grittit*; kinek fiai Moldvában Péternel veszték el; minek következtében ez a vajdaságból a török által elkergettetett s Erdélyben *Csicsó* várában vontta meg magát; honnet *Zápolya* közvetítésére ismét visszahelyeztetett uralkodói székébe; Oláhországban III. *Mircse*, a rossz Mihály fia lépven tronra, ki apja nyomdokit követte. Sok bojárt leöletett, minek következtében leöletett 1554[-ben]. Utána *Sándor* kétszeres adót ígért a fényes kapunak, hogy occset *Petert* a moldvai trónra ültethesse. Mire 1574-ben akkori vajda *Ionaszkuhoz* Iassiba egy csausz érkezett egy követeléssel; hogy az eddig évenkénti 60 ezer drb. arany helyett 120 ezer drb. aranyat fizessen. Minek következése véres háború, és ennek a lett vége, hogy *Ionaszku* összekoncoltatta, s Péter uralomra jutott. Tőle a f. kapu 1591-ben az ígert adón fölül 15 ezer drb. aranyat követelt; mit ő sehoggy sem teljesíthetvén, önkénytesen számkivetésbe futott.

Mikhail viteazu (vitéz) Oláhország fénykorának ragyogo csillaga, kit ma büszke dicserzettel emleget a román, 1593[-ban] választatott meg. Moldvával es Erdellyel szövetségve, gyakran megmocskolta a törököket. Erdély akkori fejedelmének

*Báthory Zsigmond*nak tulajdonképen hűberi esküt tön; melyről L. Gyulafehérvári szerződés 1595. Május 20. Ebben Erdély fejedelmi felsége Moldva-Oláhország fölött megállapíttatik.

Az ő idejében vitéztek Romániában *Király* és *Farkas* erdélyi vezérek a Duna mellekein. A nagy vajda sok dicső tettei után elhagyta magát ragadtatni nagyravágyása által. *Bátori E.* szerencsétlen fejedelem hullája fölött tört utat magának az erdélyi trónra; mi rá és hazájára árasztott veszedelmet; mert ő maga *Básta* német tábornok által 1601[-ben] életével lakolt; országa pedig a rövid dicsőséget hosszú rabsággal vezeklette.

Halála után *Radu Serbán Bassarab* választatván, ennek idejében *Bátori Gábor* az elődein elkövetett méltatlanságokat megbosszulandó, Oláhországba rontott. Azonban, *Radu* török segéllyel epen Erdélybe hatolt ellene; vele menvén *Bethlen Gábor* is, ki aztán fejedelemmé lön.

1626-ban *Radu Michail* moldvai vajda, ki az országot görög minisztereivel sarcoltatta, meghalván, fiának egymillió db. aranyat hagyott, miből a török 100 ezer db. jutalékot követelt. Miből kitünik (mond a román történész) mily nagy lehetett az országban a fosztogatás.

Bassarab Máté oláh és *Lupu Basiliu* moldvai vajda 1633 [-ban] (följegyzí a történetíró, hogy) három egész évig egyetértésben éltek s országaik javára intézkedtek. De már 1637-ben *Máté*, *Basil* ellen támadván, ez tatárokat hitt segítségül. Erre meg a török kerekedett fölül, es mindnyájokat megverte.

Basil meg arról nevezetes, hogy szép leányai voltak; kik miatt több háborút kelle viselnie a kérokkal.

Radu Mikhail oláh vajda II. *Rákoczi György* gyel egyesült, hogy Moldvába *Ghica György* helyébe *Bassarab Constantint* tegyek; miből ismét hosszas hadi bonyodalmak és fejedelmi változások eredtek; utóbb mind hármuk trónvesztésével.

1663[-ban] *Eustrat* oláh, *Ghica Gergely* moldvai, *Apafy Mihály* erdélyi fejedelmek, egyszerre parancsot kaptak a fényes kaputól, hogy haddal Magyarországra induljanak; mely hadjáratban mindnyájan vesztettek.

1677 [-ben] Oláhországban *Serbanu Cantacuzenu* lett vajda; ki az országot huzamosan békeben és virágzásban tartotta. 1683[-ban] a f. kapu Leopold császárnak hadat üzenven, *Duka* moldvai, *Serban* oláh, *Apafy* erdélyi fejedelem és *Tököli Imre* magyar folkelo vezer egyszerre kaptak parancsot Bécs ellen indulni. Az ostrom alatt *Cantacuzenu* azzal tüntette ki keresztyen erzületét, hogy tábora elé magas keresztet emeltetett, latin felirattal; melyben nyiltan kimondja, hogy ő a keresztyenekkel tart. Távolle-tükben honn zavarok támadtak, melyek lecsillapít-ására vert haduk képtelen volt; minél fogva a fejedelemségekben újra urak változása törtent.

Brancoveanu Constantin Oláhország vajdája *Cantemiru Antiochiu* Moldva vajdája által bolygat-tatott; ki fivéret *Cassandra Cantacuzenu* leányával házastván össze, számára a trónt is követelte; mi-ből ismét több fejedelmváltozás fejlődött. 1711-ben Péter moldvai vajda ünnepeyesen a muszka fo-uralomnak hódolt. Ezt követte *Cantemir*, akkor

oláh vajda. Brancoveanu egész családjával véres halállal mult ki Konstantinápolyban, 1714[-ben].

Utána nehezedett Oláhországra a *fanarioták* korszaka.* Kantakuzenu István *Maurocordato Miklós* követte az uralkodói széken, Moldvában *Rakovitia Mihály*. Ez ellen volt az a támadás, melyben 300 huszárral Lorenai Ferenc kapitány is résztvett, kinek sírja Iassiban mutogattatik.

Maurocordatot e keresztelt pasát (mint a román író mondja) Románia ostorát 1730[-ban], fia *Constántin* követte. *Ez hozta be a fejadót*, s berbeadta az ország vagyonát. Az ország panaszára átcsereletett Moldovába, *Ghika Gergellyel*, ki jobb ura lett Oláhországnak. Majd megint néhányszor vissza- és átcserelettek őket. Constántin előbb megszámlálhatatlan kinccsel, majd másodszer egy millió piaszterrel vette meg az uralkodást. Általa jött be az a szokás is, hogy minden uralkodó beigtatásakor félmilliót fizessen a szokott évi adó fölött. Ő hozta be a nevet viselő *Reformat*; kétezerre szállította le a honőrséget; osztályozta a bojárságot: *nagyokra* és *kicsikre* vagyis atyafiakra (némuri); meghatározta a jobbágyok szolgálási tartozásait, szabályozta a hivatalnokok fizetéseit és 10 leé adót vetett ki minden családra. 1758[-ban] fejedelemsegetől megfosztatván, életét 300 erszény pénzzel vásárolta meg, s *Mitilene* szigetre ment

* Fanar v. Fanal Stambulnak egy külvárosa (Mahale) az *Aranyzarv* hosszán, itt a görög fotemplom; patriárka, görög pénzarisztokrácia s csaknem kizárólag ma is görögök tanyája. Akkor is oda hüződött a görög előkelőség, kiknek gyanus eredetű gazdagsága a fenyés kaput az országok-fölötti áruskodásra csábította.

számkivettetésbe; hol megint hitelezőket találván, uralmát is 1000 erszénnyel vissza vásárolta; a nagy vezérnek is 250 erszényt igervén, 1761[-ben]. Ekkor minden görög hitelezője vele együtt az országra tudulván, ezekre ruházta a főbb hivatalokat, s hogy többnek jusson, új hivatalokat is állított. Vegre Rakovița őt is meg döntötte 1763[-ban].

1769[-ben] *Callimachi Gergely* moldvai vajda Konstatinápolyban lefejeztetett. Utána még egyszer ama híres *Maurocordato* lett moldvai vajda. De az oroszok az országot elfoglalták; mire ő futásnak eredt *Galac* felé; honnét fogva vittek Iassiba. Vegre 10 esztendő alatt Oláhországban hatszori, Moldovában 6 év alatt négyszeri uralkodása után, ugyan azon 1769. évben meghalt. A sorsnak nagy eszköze, maga is a sors játékszere volt. Gyakori vetélytársa *Ghika Gergely*, orosz fogságba került.

Ez időben a Dunafejedelemségek a *fanari* görögök martaléka lévén, ⁱⁿki ^{is}többet ^{is} fizetett, annak birtokába jutottak. Innét a sok úr változás. 1774[-ben] forma szerinti szerződés alapján, a fejedelemségek az orosz által a töröknek vissza bocsáttattak. Így szabad választás birtokába jutván az oláhok *Rosetti* és *Preskovanu* között haboztak; míg a porta egy harmadikat, *Ipsilanti Sándort* küldé a nyakukra. Moldvában *Ghika G[ergely]* jutván vissza. E kettő alatt egy kis nyugidó állt be. Azalatt Lengyelország fölosztása bekövetkezővén, Austria *Bukovínát* Galicia vedfalául tekintvén, szükségesnek találta e megyét Moldvából kiszakítani; mibe az illeto hatalmak bele is egyeztek 1777[-ben]. Ez erőszak ellen *Ghika* protestálván, a porta janicsárai által leöle-

tett; helyébe Constantin *Moruzi* neveztetvén. — Sok közben jött viszontagság és fejedelmi változások után e században 1821. év válságosan tűnik ki.

Ypsilanti Sándor, a Konstantinápolyban lefejezett hanonnevű fejedelem fia, muszka tiszt, a görögök által fölkerve, megragadta a szabadságért fölkelés zászlóját; mellyel Oláhországba hatolt. Az oláhok azonban épen görög uraik ellen elkeseredve, más, ú. m. *Vladimirescu Tódor* által lobogtatott zászló alá gyülekeztek; hogy az idegen nyűgtői meneküljenek. A török mindket lázadó ellen rendszabályokat hozván, ezek egymást és a közügyet döntötték meg. *Ipsilanti Vl. Tódort* hatalmába kerítvén, lenyakasztatta és seregét a magáéhoz csatolta. Ő maga nem sokára osztrák fogságba jutott. Ekkor a fényes kapu megint szabad választást engedélyezett. 7—7 jelölt közül 1822[-ben] *Ghika Gergelyt* Oláhországba, *Sturdza Jánost* Moldvába erősítette meg fejedelmekül. Ezek már négy év mulva futni valának kénytelenek a muszka-török összeütközés következtében, 1828[-ban]. Majd a Ghikákat *Bibescuék*, *Stirbeiék* követték; míg a legújabb kor eseményei a Dunafejedelemségek sorsát európai kérdéssé emelték, mely még ma is mint olyan, földszínen lebeg; alig lehetvén más reménye szabad tartományi érvényre jutásnál.

Oláhország földrajzi
váltata.
Levegője.
Szelei.

A tulajdonkép *Románia*, Erdély, Bánság, Szerbia, Bulgária, Moldva (Keleti Dákia) közt fekszik, az éjsz. sz. 43° 46° közt, s a k. hosz 40° 46° közt, területe 1350 geogr. m. f. A Duna 88 szigete is Oláhországhoz

tartozik. — Egalja mersékelt, levegője nagyresz tiszta kellemes. Nyári közep légm. 25° C. T le keletre fekvése miatt szigorubb a hazánkbelinél. Nagyobb része hegység, számos patak és folyokkal átszeldelve, tavakkal tarkázva, rónákkal körítve, s a Duna folyam által kanyarun szegélyezve. A kelet éjnyugatról előlejtő bastarni hegység szőlő- és gyümölcs kertekkel gazdagon van hímezve; rónái gabonával s kivált aranyos búzakalásszal díszelnek. Százados lombárokkal koszoruzott erdői az Erdélyből át ereszkedett Kárpátokon terjednek; melyeken a vadászat is hajt hasznot. Legelőin több ezernyi gulya szarvas marha, ló-ménes, juh-nyáj, sertés-sürhe legel. Divatozik a méhtenyésztés, nagyban a selyemtermelés. Halászat országszerte folyokban, tavakban; de legtöbb a Duna melléken. Só és erdős bércei csak az előbbire aknáztatnak, mi Törökország felől az államnak legtöbb hasznot hajt. Mint ebből látni, Románia nagyban termő s termesztő ország. Szarvasmarha, ló, sertés, só, épületfa, gyapjú, bőr, faggyú, viasz, bor, stb. kivitelét *Chainoi* (Ion Ghica) évenként 58,800.000 frank értékre becsüli. Azonban főtermény s illetőleg kiviteli árucikke a gabona: búza, rozs, árpa, törökbúza mintegy 12 millió kőből évitermény. Burgonya 800,000 kőből. Nagyobbreszt csak a két utóbbi marad az országban. A kivitelt 4 millió kőbőlre becsüli 30,000.000 fr. értékben.

Legmagasabb csúcsai: a *Surul* Vorostoronynál 8010', *Bucsecs* Tomósnél 7900'. A hegygerincek magaslata 4—5 ezer láb.

Az itteni Kárpátok — főtömege átmeneti alakulat és ugynevezett kárpátfővény képlet. Három rétegzetben. Legalul földszurkos mészkő; efolett moszatfővény; legfölül tengerilénykövületekben dús mészréteg. A felső réteg barnaszéntelegeket és hatalmas kőszentömböket is tartalmaz. Pld.: *Oknamare, Telega, Slanik*. Ugyanezekben barnakő roncsalékok; nevezetesen magas törzsek barnakőszén-szövettel. *Telega* körül több földolajos forrás (păkură), mely a földszurok tartalmú barna kőszén telepekből ered. Ugyancsak a messzeterjedt felső mészkő napradülő tömegeiben magasboltú messzesható barlangok; péld: *Tizmana, Polovrats, Bistrica* és a *Dimbovicsora* mellett, a *töröcsvári* szoros közelében.

Vulkáni plutói kőzetek Romániában nem ismeretnek. Maga a *Vulkán* nevű bérc, semmi kevesebbé, mint kiegészített töbor. Nevét a zugaiban mennydörgő szelektől nyerhette.

Ásványtartalmú vizei: *Kálimentest, Kozia, Olănest, Vulcea* kerületben; *Bucia Kâmpulungu* mellett; *Slaniku Buzeo* mellett és a *Dimboviciaiak*, hasonló kerületben. De nagyobb részt használatlanul. Folyói: a bastárni és balkánhegyek völgyén a Vaskapun beerkező *Olt*, mely kis Oláhországot (Oltenia) a nagytoi (România) választja; az Olteniát végig szelő *Zsily* (Jiulu). Nagy Oláhországban: *Ardses, Dimbovica, Ialomica, Boza, Szeret*; melyekhez járul sok szép rohamos hegyipatak, mint: *Motru, Komoran, Oltez, Vede, Teljorman, Kolentina, Kirkova, Prahova, Teljersen, Krikova, Rimnik, Rimna, Milko*, stb. Tavai közül leghíresebb a *Feherto*.

(Balta Alba) Rimnik és Braila közt, melyet iblany-s konyhasó tartalmáért gyógyfürdőül használnak.

Két és félmillióra számított lakossága a mint keverékből lett, azonkép ma is szerfölött össze van keveredve, különféle nemzetiségekből; melyek azonban itt nagyon hajlandók átolvadni a román elembe; mely a *latin* nyelvből görög, török, muszka, magyarral keveredett oláh nyelvet beszéli, s az uralkodó *görög* vallást követi.

Főbb népalkotó elemek: oláh, görög, bulgár, muszka, zsidó, cigány, örmény, török, lengyel, magyar, német, tatár. A más nemzetiségek csak transito jövevények. Az uralkodó nyelvet minden más elem beszéli; de az oláh mind a mellett még csak köznép nyelve. Választékosabb körökben még mindig a görög és francia nyelv a túlnyomó. Vallás dolgában az ortodox keresztyén, igen türelmetlen minden más iránt. A többi vallásfelekezetek csak szenvedtetnek. Ki érdekeit a földnépével végleg összeköti, bármely vallásü legyen, kénytelen átkeresztelkedni; még akkor is neve marad: a *keresztelt* (betezatulu) mi maradékaira is átszáll. A vallás országos főnöke egyetlen érsek, ki magát címezi: *Metropolitu Ungro-Valachiei* (Magyar-Románia erseke). Az ország feje ma, alkotmányoson uralkodó herceg. Midőn e sorok íratlak: (Dec. 11. 1861. ó naptár szerint) Moldva-Románia egy fejedelem Kuza (I. Sándor János) alatti uniója a fényes kapu és biztosító hatalmak jóváhagyásával országosan kikiáltatott. 1862. Ianu: 24 az egyesült országgyűlés által megállapított.

Románia politikai fölosztása 17 kerület; me-

lyek mindenike alsó, felső (plai și plage) részre oszlik. Mindenik vagy a benne futó folyótól, vagy nevezetesebb hegyétől, vagy még a bele települt római gyarmatoktól veszi nevét. A kerületek még hegyi és rónaiakra osztályoztatnak. A *hegyseg* (Muntenia) az idedülő egész Kárpátkörnyék; melyre következő kilenc kerület támaszkodik: *Mehedincea*, *Gorzsulu* (Föl-zsily), *Vulcea*, *Ardșeșulu*, *Muscelulu*, *Dimbovica*, *Prahova*, *Buzeulu*, *Rimniculu*.

A rónaság a Dunamelléken terül, következő nyolc kerületben: *Dolrsulu* (Alzsily), *Romanați*, *Oltulu*, *Teleormanulu*, *Vlaska*, *Ilfovulu*, *Ialomica*, *Braila*. Mindezekben egy kerületi főnök (Prefect, Kármuitor vagy Ispravnik), kinek titkára a Sameșiu (Számos, egyszersmind adószedő), alatta több járás (plai és plasa) és rendőrfőnök (Sub-prefect, Pomoșnik, Sabdsiu) viszi a közigazgatást; egy központi törvényszék szolgáltatja az igazságot. Fölöttük állanak az országos törvényhatóságok, a felelős országügyérsek, a nemzetgyűlés és a fejedelem.

Van Oláhországban 110 város, 3400 falu.

Az ország fővárosából, *Bukurestből* kiindulván, Románia nevezetességeit következőkben sorolhatjuk föl. Az országút *Buda* falu fölött visz (mely név gyakran fordul elő az országban) *Gâest*, egykor *Vlaskav*. *Vlascsa* kerület fővárosába, mely régi híreből és díszéből kipusztult; csak dohányüzletéből gazdálkodik. A kerület nevét monda szerint Vlák római vezérről vevé. (Flaccusról) ki Dákia e részét először gyarmatosította. Innét származtatják a *Flakk*, *Valach*, *Oláh* nevezeteket, melyet (mint a románok panaszojlik) az európai népek egész nemzet

Az oláh nevezet
eredete.

és országra átvittek; nevezvén hazájokat *Vlákia*, *Valachia*, *Olah*, stb. országnak. Gojestról a pitesti és kâmpulungi, díszlakokkal ékített szőlők közt majd két mértfoldet visz gyönyörteljesen (t. i. nyáronta)

Kâmpulungu. az út *Kâmpulungu* (Hosszúmező) városába, a Kárpátok tövébe. Kapja nevét azon kies völgytől, melyen jégtiszta patak (a skeinlu) mart-jain, maga elnyulik. Szépen építve, tágas utcákkal, úde források és közkutakkal, egyházaival, egy római kath. kolostorral, s más intézetekkel ma is kellemes lakhely. Hajdan pedig Radu vajda által, legelőször volt az ország fővárosává emelve. Ezenkívül születéshelye *I. Sándor vajdának*, kit azért *Kâmpulungeannak* neveztek. Továbbá a híres román festő és író *Neguliti*-nak; *Aricescu* költésznek; a művelt világhi és író ma is ott birtokló Rukáreanu úrnak. Díszes főegyháza és a lakkörnyeke hagyomány szerint éppen azon helyen van, melyen hajdan *Bassarabea*, mások szerint *Romula* vár állott.

Nemesd. Közel a városhoz *Nemeest* (talán Nemesd) falu, csinos borona házaival, még csinosabb románka szépeivel, kik honszerte híresek, hogy bájos arcuk s fenyves szemeikkel megígézik az emberfiát. Van itt egy sajtáságos eredetű kolostor. Sziklára van építve, kölépcsőzet vezet föl hozzá, kápolnája egy kő darabból van vájva, csodatevő szűz Mária képevel. Egy kecskepásztor (ciobán) nyáját ott legeltetvén, ellenállhatatlan álomtól nyomatott el. Álmában meglátta ama képet, mely ma a szikla oldalában van, a földkebelében. Álmát elbeszeli s többen ásáshoz fognak, s több napi küzdelem után

valóban a kephez juttanak, mely ott mélyen el vala rejtve. A csodakep a templomnak és női kolostornak szerzett eredetet.

Ettől nem messze *Dragoslaveni* falu, hajdan a brassaiaknak a töröcsvári szoroson át megnyílt kereskedési raktára. Utána *Rukârulu* falu. Ezen jött be 1520-ban 30 ezer magyar *Radu* vajda segítségére, az oláh-trónkövetelő *Mehemet* bei ellen.

Dimbovica
Töröcsvári. Innét pár órányira gyönyörű látványt nyújt a természet, a meredek bercekből csörgedező *Dimbovica* forrásainál; valamint egyáltalán a Kárpátokból kirohano hegyipatakok, merevly medrekben, üde tiszta vizeikkel a legfölszegesebb lát- és testi élvezettel kínálkoznak. Fenyves erdők, tarka és zamatos növények borítják a tájat; míg ezek bozótjaiban az ismert vadak szimatolnak, ügetnek.

Oradia. Az e tájba eső *Oradia* falunál kezdődik a Brassóba vezető töröcsvári szoros, mely fölött mereszkednek a Bucsesnél csak kevéssel alacsonyabb *Papușu* és *Krajuľui* örök hóval födött bercek. Melyektől nyugotra térve, *Radu negru* vára, néhány órányira, magas sziklán, egy más *Dimbovica forrása* fölött fekszik; régóta romjaiban. Ezek közeleiben cukorsüveg alakú szikla, melyet *Radu vajda asztalának* neveznek, minthogy azon szeretett ebédelgetni. Az átelleni erőddel *bivalybőr-hídon* volt közlekedés.

Tovább menve, találjuk a *Muscel* bercet, melyről a kerület nevet vette. Ennek tövében *Bugsia* falu ásványvizeivel és tehenészetevel, hol a híres oláh sajtot (kaskaval) készítik. A *Pitest.* kerület mostani fővárosa *Pitest*,

egyidőben szinte lakhelye volt *Radu negru* vajdának; most kereskedése virágzik a Szebenből érkező szállítmányok által. Van benne a többi közt, magyar egyházközsegs, szép új egyházzal. Nevezetes a zsidók sokasága, két zsinagógával. A város 1847-ben lángok martaleka volt.

Ardsis. Ugyan e kerület hajdani fényc: *Kurtea de Ardsis* (Ardeiscus) ódon kis város, hasonnevű folyó mellett. 1295—96-ban fekete *Rád* vajda alapította; a fejedelemség fővárosa volt 1400-ig, midőn id. *Mircse* vajda székét *Tirgovestre* költöztette. Főtemplomában *Rád* vajda tetemei nyugszanak. Az itteni kolostor (Monastiria) temploma Románia egyik legszebb épülete, a város hajdani nagyságának fényes emléke. 1518-ban a jámbor *Neagoe* vajda kath. neje építtette. Csarnoka talaja, oszlopai márványból. Boltozata, falai arabeskekkel s jel véseményekkel díszlenek. Képei becses kövekkel ekítvek és dűsan aranyozvák. Arany-ezüst csillárai örök lánggal világítanak, s a román büszken emeli ez egyházi kincset az olasz híres ékű s dűs tartalmú templomok fölé. A kolostor is külső belső csinban, ízlesben, gazdagságban az első közé tartozik. Benne lakik az ardsesi megyei püspök. E szenthelyről is (mint sok másról) legenda van, melyben (Manoil) Manó építész szerepel. Bővebben olvashatni az 1860-i bukuresti magyar közlőnyben. Veleje az, hogy a vajda e templomot tiszta aranyból építtette; de darabonként elhordták; hogy ezt ne tehessék ugyanannyi aranyat erő kövekből rakatta össze; miről az *elmés* emlékirat így szól:

Kellett arany, itt a kö;
Ez is arany, de csak kö.

Keresztenest. E kerületben nevezetes még *Keresztenest* (Keresztyen falu) *Topolog* patak mellett; hol az Erdélyben leolt vitéz *Mihály* vezerei tartottak tanácsot s utodául *Serbánt* emelték vajdává, 1600[-ban]. Ugyanott *Ungureni* (Magyarfalu). *Poenárból Albina* hegyre hághatni, melyen *Csepez* vajda várromladeki láthatok.

Rimnicü Vâlcea. A szomszéd kerület fővárosa *Rimniku* (Vâlcea) Kapella (Kápolnás) hegy tövén, az Olt völgyecskejében (Vâlcea Oltului). Az Olt az oláh belföld legnagyobb folyója, az erdélyi határbercekkel s a Dunával köríti Kis Oláhországot (Olténia). E város is 1847-ben tűzvész áldozata volt; melynek nyomait ma is sinyli; mi által városi külleme sokat szenved. *Geniliu* román földírász szerint Rimnik (Romamik) annyit tenné, mint kis Roma. Helybeliek azonban inkább szeretik oláh szönyomozás szerint a *rumni rimnit* igéből származtatni; mint hogy a hely kies fekvése szerint méltónak találtatott város teleppé *választatni*. A közlelbeni Kimpulu lui Trajanu fensíkon *Rukonia* romjai. A városnak gyönyörűséges sétánya van a hasonnevű patak martján, melyet *Závoilu*-nak neveznek; virányos kertekkel koszoruztatik. E város öreg templomában öltek meg *Neagoe* és *Drágán* bojárok *Radu* vajdát s fia *Vlád* vajdát, kik gyilkosaik elől a szentelybe menekülenek vala. A város átellenében az Olt közepén sziget van, *Ostrov* apáca (Kálugerita) kolostorral; melyben talált fölirat szerint:

»Populo sergid avensi«, úgy látszik, hajdan rómaiak
 A római sergidava. lakták. Romok ásatnak ki, melye-
 ket »Sergivada« városból maradtaknak gyanítanak
 Kálimānest. Ezzel szemben völgytorokba szorult
 Kálimānest (Kálmánfalú) ásványos forrásairól ne-
 vezetes. E falu fölött fut az Oltba a pisztrángjai és
 lazacairól Romániában híres Lator patak (Lotrulu),
 mely néhány m. f. vonalon az erdélyi határt kepezi
 Kâienii. E fölött Kâienii városka volt nem
 rég a vöröstornyai szoroson át a szebeni kereskedes
 Riu vadului. rakhelye; itt volt az oláh vám is,
 mely Riu vadului-ra tétetett át. Itt ered ama nagy-
 Trajan kapu. szerű csinált út, mely a Traján ka-
 puján (Vöröstornyon) át Erdélybe vezet. III. Károly
 magyar király 1715-ben kezdé építtetni, s azóta te-
 mérdek költséggel tartatik épségben. E helyen ment
 át Traján felső Dákia meghódítására; mely a római
 nagyságnak már csak nyomát sem viseli. Traján
 híres útjából, mely innét Pannoniáig vitt, ma csak
 szakadékok találhatók; arról ismerhetők, hogy azo-
 kon ma is jó utak vannak. Említett vidéken emlí-
 tendők még: Kozia kolostor, mit id.
 Kozia. Mircse vajda építtetett 1390[-ben]. Harangtornya
 monda szerint még a rómaiak korából maradt. Közé-
 Olānest. lében kenes meleg ásvány források
 vannak. Olānest, hol mésztermelés és fürdőintezet
 Okna mare. van. Rimnik alatt van Okna mare
 kis város; de soáknája az országban legnagyobb.
 16 millió oka szállíttatik bel-, 40 millió oka kül-
 földre: ebből 16 Törökországba. Karácsonyi magyar
 mérnök hazánkfia vezetése alatt aknászati taninte-
 zete is van; munkásai halál helyett oda ítélt rabok.

Közelebben a *drâgăsáni úton* szokott évente sept.

Râureni.

8-dikán tartatni az országban leg-
nevezetesebb *râureni* sokadalom, mely három álló

Bistric.

hetig tart. A Rimnikből Tirgosilra
vezető úton van a *bisztrici* kolostor. Imentihez ha-
sonlag a románok vallási büszkesége, fenyves, gaz-
dag épülete a gyönyörű vidék ékszere. Templomá-
ban tartják Sz. Gergely ereklyeit, melyeket nagy
inség idején díszsertartással hordoznak meg az ég
haragja engesztelése vegett. Fölötte vadon berc
emelkedik, több sziklaüreggel, melyekben hajdan
remetek (Anachoreták) laktak. A kolostort a *jo*
Sándor vajda építtette, *Stirbei* heg. ujította. Az itt

Arnot.

rohanó *Beszterce* patak szép zuha-
tagokat képez. A közel *Arnot* nevű kolostor egyszers-
mind államfogdául volt építve. — A két elobbivel

épp háromszöget képez a *horezi* kolostor, Brânko-
veanu Konts. vajda által építetve. 1689 [ben]. Ezen-
túl a Krajovára az *Oltez* folyó menten vezető régi
úton római város romjai látszanak, egy hegyen,

Tegláshegy.

melyet a románok *teglás hegynek*
neveznek (Dealulu kârâmisilor) az ott ma is talál-
ható három arasz hosszú, másfél arasz szeles, neha
beírt római teglákrol. Ezek oly keményen meszle-
nyitvék falakká, miszerint a hegyből kibukkanó fal-
töröngyöket nem lehet szetzuzni; a falak közt meg
római vízvezed is látható.

E hegy mellett van a *Hadak hegye* (Dealu res-
boalelor), melyről az a rege, hogy rajta állott az
óriások városa, s a nép babonás felelemmel járja.

Argidava.

Gyanítólag *Argidava* város romja,
Traján idejéből. Ez alatt a *Cserna* patak martján

találkozó üregekből sötét kengőz füstölög, mely a körületi növényéletet elfojtja.

Románia e híres történelmi területén tovább szemlélkedve, a *Lungova* patak mellett találjuk *Slavitest*. *Slavitest* falut; melynek egykori földesúra Slâvitescu, az ott romokban látható kastélyból verengző hősi csatát állott a törökök ellen. Innét kellemes árnyakkal szegélyezett országút visz

Záviden.

az *Olt* hosszán, virányos hegyek aljában *Záviden* falunak, mely nevezetes arról, hogy már e században ú. m. 1821[-ben] remítő mészárlás színhelye volt. *Vladimiresku Todor* és *Ypsilanti* hg. 20.000 darabontja megittasodván, dobzódás közben a távol vélt török sereg által meglepetett s a csatakeptelen sokaság lekaszabolgatott. Említett útmen-

Drágásán.
(*Paparuda*).

tén *Drágásán* csinos városka borkereskedéséről nevezetes.

Itt lehet látni a *Paparudát*, v. vizi delinkét. A nép azon babonás hitben él, hogy ha hosszas szárazság van, a vizek istenasszonyát kell megengesztelni. (Hitrege tán.) *Paparuda* képében tetőtől talpig sásba-gyékénybe öltözött fiatal leány házrolházra jár s megöntözteti magát, ürügyül adván: hogy elhessen. Közben énekli:

Paparudâ, rudâ, vine dene udâ;

Varsâ cu galleatta, peste tota gloata.

(Lefordíthatatlan.) Ertelme: *Paparuda önts le, minden tetememre*. Aztán nehányat perdül, görcsösen kacag, s mind gajdolva szedi a neki nyújtott apró adományt. Egyébiránt május 20-án országos *Paparuda* napja; mikor nagyban öntözködnek.

Még néhány kolostor volna e kerületből, említésre méltó; de ezekben Románia bővölködik; mint szükölködik a joban.

Tirgosil. Gursulu v. Gurajiului (Zsily-szaka-dát) kerületben *Tirgu Jiului* v. Tirgosil (Zsilyvásár, rom. *Tiriscum*) a főváros. Küleme ódon, komor. Fekvése kies, levegője kellemes. *Vladimirescu Tudor* hazája. Innét vezet az út hazánk felé, a Vulkáni szoroshoz. A *Vulkán* bérc tetején egy nagy csonk látszik, a hajdani tűzhányó töbör kiváslott száda? Még most is látatorgyülettel környeztetven, körötte a növényi teng élet nagyon gyenge. (Eziránt lásd e mű elejét.) A szorosi út, merevélyei miatt, csak üggyel-bajjal, gyalog járható. Tirgosiltól nyugatra,

Tizmana. rengeteg gesztenye erdő közepett büszkélkedik a *Tizmana* kolostor; hajdan véres harcok színhelye. Itt tűzte ki *Vladimirescu* 1821-ben a fölkeles zászlaját a fanariota fejedelmek elűzésére. Ma gyönyörűséges lakhely. A gesztenye, évenként 30—40 ezer oka, a kolostor főbb jövedelme. Tőle **Kárbonest.** délnek a krajovai útban *Karbonest* falu, melynek júniusi sokadalmán a kis oláhországi legszebb szarvasmarha látható. Nagy vására van itt a havasi sajtnak és turónak.

Krajova. *Krajova* Románia másod nagy városa (25—30 ezer lakossa), hajdan az Olt-bánság fővárosa volt, 1828-ig. Ma *Dolziu*, v. is alsó Zsily kerület középpontja. Vélemény szerint dák város volt; melynek romjaira a rómaiak *Castra-nova* (Ujvár) várost építék; végre *Ioannica Asan* bolgár király (kraj), egyszersmind a románok ura, gyara-

pitotta, erősítette, díszítette 1180[-ban], kiról aztán Krajovának (Kraljova) (János király várnak) neveztetett. Várromjai még most is láthatók. Ma nagy, gazdag város, virágzó kereskedéssel, tan- és jótékony intézetekkel. E városban van Románia egyetlen gőzmalma. A város Zsily felöli kapuján kívül egy nagy tó van, *Krajovica*, miről az a monda, hogy egy földrengés következtében *Ókrajova* azon a helyen süllyedt el. A tó forrásai ismeretlenek. Város közepett *Hanu-Nemților* (német szállás) nevű nagy rom van; melyről mondják, hogy mikor az osztrákok *Olteniát* elfoglalva tarták 1718—1739(-ig), azon helyen csináltak erődöt a város hajdani kerítéséből. A zsidó utca felől még rendkívüli nagy pincék, falak, tornyok omladéki vannak; fokapuján egy már olvashatlan latin fölirat. — A *Vidin* felöli vámtól szép út vezet *Bibescu* hg. nagyszerű kéjkertébe. Egyébiránt a városnak még több báj-kertje és közmulató helye vagyon. *Vidacs I.* hazánk-fia itt most gazdasági gépgyárat állít. A várostól nem messze folyik a *Zsily* mezei s kéj-lakokkal koszorúzottan, melyek közül magas dombon emelkedik

Bukovec. az ékes *Bukovec*-kolostor, mely a város panorámáját ez oldalról emeli.

Sandova. Ugyan a Zsily mentén, közel a Dunához, *Szadova* kolostor a hajdani *Sandova* római város telepen emelkedik. Környéken római ezüst-penzek, kövek, hamvvedrek találatnak.

Kalafát. A Duna partján, *Vidin* bolgár vár átellenében emelkedik *Kalafát* revparti város, hol nemrég a muszkák megverettek; szorgalmas kereskedés, kivált Brailára szállítandó gabona forgalom-

mal. Gőzhajó állomás. Közte és Vidin közt lombárkoszorúzott kies Dunasziget van.

Szlatina. Krajova—Bukurest útjában, *Szlatina*, Olt kerület fővárosa; melybe az Olton át Oláhország *csodaműve*, szép erős állóhid vezet. Ki ismeri e föld hirtelen áradó rohamos folyamait, melyek a Kárpátokból a Dunába sietnek, s emberi erővel alig szabályozhatóknak tartatnak, hitelt ad szavunknak. A hídmű Bibescu hg. erélye és Balzano mérnök szakismeretének sikerült 1846-ban. 1861-ben megint le roskadt. A város bércoldalt fekszik; miért nehéz meghágni; ezért kereskedese is pang; épületei sem igen derekasok. Szép iskolája és temploma egy jó hazafi, *Ionáskulu* hagyománya.

BUKUREST.

Amaz érdekeltég, mely az emberben nagy városok láttára felgerjed, talán csak akkor volt bennem nagyobb, midőn hazám fővárosához, Pesthez először közeledtem; mint mikor a hazánk Alföldéhez nagyon hasonlító havasalföldi rónán *Bukurest* délibábos fényképe feltűnt előttem. Ámbár Oláhország útjaival nem igen dicsekedhetik, a fővárosból mégis hat-hét irányban tömor fehér utsugarak erednek. A *ploesti* vonalon érkező, elfáradt szemem az oláh főváros magas épületei, ragyogó tornyai sokaságának, s viránykoszorújának szemléletében; s ha az ember akár külső, akár belső (peldául a metropoliaroli) panorámáját tekinti, elmondhatja, hogy a román méltó büszkeséggel nevezi *bájos tündervárosnak*. Alig hogy a *Kolentina* patak posványain

belül valánk, ligetes erdőbe értünk; melynek közein az árnyosok közt kigyózó úton robogva, meg zöld szalagokkal lengedező törökbúza-tengeren legeltethetők szemeinket, mely néhány száz holdnyi dinnye telepet szegélyezett; hol a sima görög- s redős sárgadinnye pászták közt, ripacsos ugorkát rejtegető kerek fodros lapuk himbáltak a talajon. Majd sűrűbb berekbe értünk, mely nem más, mint a gyönyörűséges *Kisseleff* kert; Bukurest egyik ékessége, melyen az út végig húzódik, kioszkok, szökőkutak kellemes látványai közt. Végre a vámsorompónál a fővárosok prózai zsibongásában találod magad. Egy negyed m. földnyi hosszú utca: *Podu Magosoe* (Magas hídja?) — hídnak nevezve, minthogy még nem rég kövezet helyett az egész utca hidalva volt, — a város szívébe vezet.

Ugyszólván, fő életere ez a csak e felől nyílt hegykoszorú által keretelt völgyeletben fekvő városnak; ehhez csoportosulnak többi utcái; ez kapcsolja őt a művelt Európához.

A ma fényes főváros hajdan rongyos falucska volt, *Bukur*, földesura birtokában, környezve büzhödött mocsároktól (melyekből még mára is nádas ingoványok maradtak kebelében). 1393-ban *Mircse* vajda mulató házat rendelt oda magának; hova hasonló épületekkel más államhivatalnokok követtek; lassanként kalmárok, kézművesek, iparosok gyűltek be; míg a tanya várossá lön; megtartva őse ura, *Bukur* nevét: *Bukurest* (Bukurlak). Ez eredetből kitetszik, hogy mások rosszul írják: *Bukárest*. Még jobban igazolják ezt azok, kik *Bukurest* nevét a *bukurie*: örvendés, vígadás szótól származtatják;

minthogy az államferfiak ide gondjaiktól kipihenni, vígadni, mulatni jöttek. Akkor az országhatalom *Tirgovesten* székelt. Honnét 1698[-ban] *Brankován* vajda költöztette Bukurestbe; így ezt fővárossá tévén. A *fejedelmi lak* fel épülvén, Tirgovest színe. gazdagsága ide költözött; egész ország nepe vagyona e központ felé indult s rövid időn erdők mocsárok helyén paloták emelkedtek. Ezek közt legnevezetesebbek: a vitéz Mihály vajda által emelt monasteria, 1594[-ben], a *Sárindaru* Máté vajda által 1635[-ben]. A Metropolia, Constantin vajda által 1655[-ben építettett], *Kolca* (ma orvosi tanoda-kórház) magas, ú. n. svéd toronnyal, melyet XII. Károly katonái 1715[-ben] építettek, *Kantakuzenu* István vajda által 1715[ben]. A város nagyreszt fából levén építve, 1847-ben tűz martaleka lett; (1800 ház, 11 templom), melyből azóta nagyobb-szerűen, dicsősegesen phönixként emelkedett ki; levetkezvén keleti külemet, szagát; európai csint, ízlést, műveltséget öltött. Végighasítja a *Dimbovica* folyó, melyről Bukurest szülötte így enekel:

Dinbovica apa dulce;

Cine beâ nu se mai duce.

(Édes víz a Dimbovica,

El nem hagyja, aki issza.)

Ámbár *Bukurest* bármely fővároséival vetelkedhető nagyszerű szép épületekkel, kivált magánosok pompás és az európai ízlésnek megfelelő csarnokaival bír; összegében hiányzik a díszvárosias kötemesség. Nincsenek szabályos utcái, hiányzanak

szabatos háztömbjei; gunyhó mellett palota, ragyogó díszlak mellett ronda pusztaság gyakran található benne. Legdísztelenebb a város tisztaságára szánt, de éppen a benne összetoruló fertelem áldozatává vált *Dimbovica* folyó; melyből meg is vízszükségletet kénytelen meríteni a város; mert a hely rossz víztelep lévén, a mesterseges vízvezed-csatornák (cismenek) keves, lagymatag, áporodott vizet szolgáltatnak. Vízhordók (sakadzsiuk) városkívülről hordják az iható vizet; kiknek mela nyögdelő hangja még tikkasztóbban hat a szomszóra. Piacai közül a fő és Sz. György tere négyszög-közelítő szabályos alakkal és csonka sorú derek épületeikkel meg szép díszterekké egészülhetnek ki. Az utcák borzasztólag köveztek és jaj-járda-szaka-dekokkal ellátvák. Gyalog itt nagy baj járni, de nem nagyon kellemes a szörnyen rázó kocsizás sem; pedig Bukurest nagy számú díszfogataival, berkocsi-birsáival, kényhintőival, fényben, forgalomban bármely hasonló városon tútesz. Aranytól ragyogó arnóták, néha huszárok, tarka francia libériák, vagy egyszerű német egyenruhás cselédek pompáznak a nagyok hintőin; mire a kosmopolita benszülött öntetszőleg utal.

A város öt főreszre és 78 mahalára oszlik. A főreszek színekről neveztetnek: *fehér, fekete, vörös, kék, sárga* departement. 130 temploma. Ezek közül egy magyar ref., egy evang., egy rom. kat., — oly sűrűen környezi a szemlélkedőt, hogy e számot hajlando 300-ra becsülni; a legpompásabb ujdón és több százados ódon egyház tarka egyvelegben. Négy nagyszerű kórház van e fővárosban; melyek közül

legnagyobb, legdíszesebb a Brankován-fele, gazdagon ellátva Brankován Szafta hgnő jótékony indulatából. Van számos díszes, jó es drága szállodája, jövevények számára; az országok és európai fővárosokról címezve. Többi közt van magyar szálloda, magyar kávéház, magyar borcsarnok, magyar süteményház, stb.

Egyik legnevezetesebb helye *Bukurestnek* a *Metropolia* szép látó dombon; árnyas sétányokkal, országházzal, ódon, 1656-ban Basarab Const. vajda által épített templommal; melynek főpapja az oláh érsek. (Metropolitulu Ungro-Vlachiei.) Ki egyszersmind a román országgyűlés elnöke. A metropolián egy ágyú durranással szokták hírül adni a déli tizenkét órát mindenkinek, tájékozás végett. Itt van az ország védszente, *Sz. Demeter* csontereklyeje elteve. Van polyglott nyomdája is.

Híres továbbá a *Sz. Szabbás* tanoda, mindenféle tudományos kellekkel felszerelve. *Lázár G[yörgy]*, a román tudományosság 1816-ban első terjesztője síremlékével. Említést érdemelnek az orvosi tanoda, művészek iskolája, nagyszerű színház, szépműi s tudományos intézetek és egyesületek. Lakosai száma 150 ezer körül. Sok magyar, kiknek jelenleg »*Hunnia*« egylete virágzik.

Közmulató helyek közül első említésre méltó a *Csizmedzsiu* (Csatornáskert) nemrég büzhödtt lép és posvány terület; *Stirbei* vajda parancsszavára a városra ragályt árasztó pokolsárból kies mulató kertté varázsolvá; hol üdítő árnyak, mámorító virágillat, tarka népgyülekezet, zene s különféle élvezetek csábítják az életkedvelő embert. Nyáron át

folyton tisztán tartva, öntözve, éjente világítva, hajnaltól késő estig népes, vidám zajongó virány. Van hattyas-halastava; melyen lánchidak, csónakok és forma szerinti teherhajók könnyítik a közlekedést. Vannak rejtelmes szigetei és messzelátó dombja.

E kert végén működik a gőzszivattyú, mely a vizet a Dimbovicából a város fölreszeibe és a tehetős bojárók udvari vízmedencéibe hajtja. Közel hozzá az *Agaság* (rendőrfő) épülete magas, erkélyes, zöld tornyával, melyről kiállított órök állandólag vigyáznak a város fölött. Innet adnak jelt veres lobogóval, ha égés üt ki. Legszomorúbb szerepe volt az őrsnek 1847-ben, midőn rémitő gyorsasággal 1800 ház és 11 templom hamvadt el.

A főváros környéke sok szépséggel és nevezetességgel dicsekszik. Ilyen a *Dán-erdő* nyesett lombkőrejeivel; melynek árnyában nyáron sokan mulatnak. Itt nagy díszünnep tartatott 1831[-ben] *Kolentina*. *seleff* tábornok tisztelére. *Kolentina*, a várostöveni falu Ghika hcg. tulajdona, ősi kastélylyal. A *Filaret* üde vizéről híres; melyre sokaság csődül; mellette terül a nagy hadi szemle terege.

Sz. Pantileimon. *Markuca* falu, *Sz. Pantileimon* című kórházzal 80 beteg ágyra, Ghika hg. család kegyességéből; híres Iulius 27-i ingyen lakmároztató búcsukkal. Itt van Románia első gazdasági intézete.

Kotrocsen. A *Kotrocsen* fejedelmi nyárilak környéke szinte mulató hely.

Bukurestben következő hatalmak consulai székelnek: Angol, Francia, Osztrák, Porosz, Orosz, Görög, Olaszország, Belga, Szerb, Holland. Buku-

rest egyszersmind Ilfov-kerület fővárosa. E kerületben néhány kolostor érdemel díszeről és természeti szépségeiről említést; minők *Csernică, Vakarest, Sznagov*; ez egyszersmind államfogda, melyek rejtelmes multjáról csak a zár alatti levelek beszélnek.

Tirgovest. *Dimbovica* szomszéd kerület fővárosa *Tirgovest* (Tirgul vestirei: értelmiség városa) fenyves multja már előbbieken említettett. *Kirlova* román költő: »*Tirgovest romjai*« című költeményben megénekelte. Közéleben a *bérci kolostor* (Monastiria dialului), melyben a Gyulafehérvárt németek által leölt *vitéz Mihály vajda* tetemei nyugszanak. E kerületben *Dragomirest* posztó-, gyertya- és börgyárral. Balcano tulajdona.

Ploest. **Mig** *Tirgovest* Románia területi középontja; Ploest Prahova-kerület fővárosa, az erdély-oláhországi forgalom középontjaként tekinthető. Népessége ez országban harmadik (25 ezer lakos). Építkezés dolgában is ékes városi alakkal bír. Távképe szép. Benső gazdagsága a folyton sürgő kereskedés által napról-napra emelkedik. Van föld-olajból dolgozó *photogen* gyára. Említést érdemel a kerületnek nevet kölcsönző Prahova folyó, mely a brassai út s illetőleg tömösi szoros fölött magasló *Bucses* (7733') bérből eredve, szilajon száguldoz le borzasztó merevélyes szikla medrében, gyönyörű tájkepeket alkotva, míg úde ezüstös hullámai a róna iszapján elzavarosodván, a megyen kívül a *Jalomicába* elegyedik. A kerület sobányákban gazdag; különösen szép gyöngysöt termelnek,

Telega.
Szlánik.
Filipest.
Kimpina.
Orlac.
Bucov.

Telegán és *Szlánikon*. E két helyen kívül nevezetes városkák még *Filipest*, *Kimpina*, *Orlak* és az ide bekebelezett *Sakueni* kerület volt főhelye *Bukov*. Legnevezetesebb mégis e kerületben ama szép, csak fájdalom, még sok erődítést igénylő, de már eddig is óriás munkába került út, melyet az osztrák megszálló sereg fegyelme alatt mult évtizedben Tómos magoslatától a *Sinai* kolostor alatt vezetve a *Prahova* völgyén *Kimpináig* a föld népe által készítették, 1853—1855 [között].

Misil. A kelet felől következő kerületben *Misil* csinos szorgos kis városon át erkezik az ember *Buzeoba* (Székelyeink Búzavásárnak nevezik), mely szinte Románia vidámabb külemű és nagyobb városai közé tartozik. Hasonnevű folyó partján fekszik; mely nem más mint a hazánkban a nevet viselő szoroson be s az után kifutó *Boza*. E helyen volt *Napuka* város.* Emelkedett síkon fekszik, melyet az imént említett folyó borzasztóan marcangol, dül és alakít. Szörnyű példája a Románia nagy részét rongáló óriás medrű csekély vizeknek; melyek azonban a Kárpátokban hirtelen megduzzadva *Dunát játszanak*. A *Boza* folyóról tudva van, hogy hullámai aranyfővenyt hömpölygetnek. Van a városban nemzeti iskola, papnövelde, fi- és leánynövelő intézet és ritka szép püspöki lakhely. A malomjár menten, szép sétánya van. A szomszéd hegyek márványt, szemeret, homok-követ s különféle nem aknázott

* *Genilie*: Geografia Mare. Ugyanazt *Laureanu* ket-ségbe vonja.

ásványokat tartalmaznak. A Boza és Rimnik folyók *gyantárt* (Bernstein) hordanak ki a Kárpátok kebeléből, mit leginkább szivar és csibuk-szipkákra dolgoznak föl. (Jele az ott rejlő gazdag fenyvi koszen-telepeknek) Buzóban Jun. 24. a híres *Dragaika* nevű sokadalom.

Rimniku-Sârat. Sós *Rimnik* (Rimniku Sârat) mint tudni való nevét sós földjétől, sós vizetől vette. Mindkettő oly kiváló sós izű, miszerint a városban iható víz az esőből és hóból gyűjtötteen kívül *Toplicsen*. nem létezik. A folyón tuli *Toplicsen* faluból látja el magát nagy költségesen; honnet a Rimnik folyó medre alatt vízvezed is érkezik a város tíz kút medencéjébe; honnet ha a csatornát (cizmene) áradás, fagy meg nem rontja, házi szükségletre hordani lehet. A város fekvése kies; hasonlő, vagyis Islam Rimnik kerület középpontja; de fő hivatalai a két postányira fekvő *Foksán* munteni részében székelnek. Az unioval valószínűleg visszanyeri eredeti rangját a vidéki fővárosok közt.* Szepnek nem mondható; hanem élénk; a bukurestjassi útban esvén, *Ramidava* ösváros helyén épült. Azonban öregek beszélnek, hogy apáik emlékeztek, midőn a mai város helyén még rengeteg erdő volt. Egyetlen remeteség állott a *la Piatra* nevű mai templom helyén. Azonban a ma is létező kolostora *Konstántin* vajda és n. bátyja *Kantakozino Mihaly* által már 1697-ben föl volt építve. Ebben tartják ifjú Souvaroff muszka tábornok zsigereit; ki a Rimnik víz ragadozó veszélyességét nem hiven, szele-

* Megtörtént 1862. év tavaszán.

burdian neki hajtattott, s az örvényben vergődő lovak között szétszakadozva, a város alatt darabokban szedetett ki az árból. A monasteria gyakran szolgált menedék és védhelyül a portyázó tatárok ellen. Gazdag gyümölcs- és szőlő kertei vannak Rimniknek a tőszomszéd *Zsiden* faluban.

Foksán. *Foksán* tulajdonképen nagy város, (25 ezer l.) a két oláhfejedelemség határán; de csak harmadrésze esik Romániába; már nem többé, a délre beljebb kanyarodott *Milkov* folyó, hanem csakis egy árok vonal által választva. Maga a város sivár lapályon fekszik. Ivóvíz hiányát a szomszéd kies hegységből vezetett csatornák pótolják. Töle **Odobest.**

nyugotra a kárpáti lejtőkön *Odobest* híres bortermő vidéke. E városnak is volt aranykora. Valahányszor Moldva-Oláhország fejedelmei barátságosan találkozni akartak, itt, mint központot tarták az ünnepeket. Legutólszor *Bibescu G[yörgy]* fejedelem itt tartá menyegzőjét, melyen *Sturza* moldvai fejedelem volt násznagy. Szépen is volt épülve a város; de az 1855-i tűz alkalmával szépe jova leégett; romjai még ásítóznak.

Egyáltalán szerencsetlen, majdnem kiírthatatlan szokás volt, hogy eddig itt is, mint országszerte fából építettek, magos laza fedelékkel; mi sem időviszontagság, sem tűzvész ellen nem biztosíthatott. A városiak jobbára kalmárok lévén, kénytelenek valának közönségükhöz alkalmazkodni; mert a falusi nép jó épületű boltba nem mer menni; félven, hogy ott minden drágább.

Végre megemlítendő, hogy a *Ploest*-, *Buzeo*-, *Rimnik*-, *Foksán* vonalon, útfélszerte utász katonák

és cigány csoportok tanyáznak; kik végvalahára csiga sietséggel készítik az *Unio* útját; minthogy az egyesítendő fejedelemségek e főközlekedési vonalán eddig nem volt más út mint borozdák közt kijelolt, utobb a távirdával végig füzött por- vagy sártenger.

Braila. Innét a Románia életeréhez, a *Dunához* térve, *Braila* v. *Ibraila* hasonnevű kerület fővárosa 1836-ban szabad kikötővé nyilvánítatván, *Dunarevpartjával*, egész ország legelénkebb városa; sürgős kereskedéssel a Feldunára és ki a Fekete Tengerre. 25 ezernyi lakosa a temerdek idegenen kívül, legszabatosabb utcásorokba szerkezett derek épületekben lakik. Vannak szép dísz- és vásárterei *kórakpartja* (quai), mely felé ezer hajó lengeti tarka vitorláit. Oroszország, Ázsia, Torokország s majd minden európai nemzet hajói megfordulnak itten; melyeknek nemzetiség szerinti kiszálló tanyák s mulato helyeik városszerte találhatók. Minden nyelv közt legdivatozobb az ugynevezett *frank*, a földközi tenger francia, olasz, török, görög zagyva nyelve. Főbb szállítmányi cikkei búza és gyapju, Francia-Olasz-Angolországba. A hatalmak és hajózási társulatok ügyvivősegei, jövő-menő kereskedők, iparosok, munkások folyton elevensegen tartják a várost. Van a városnak kies nepkertje; melyben nyári estéken válogatott zene gyönyörködteti a gyülekezetet. Egykor, midőn a török meg minden romániai parti várost birtokban tartott, *Braila* is török erőd-város volt; de erősségeit az oroszok 1828-ban rohammal bevették és lerombolták. Ekkor döntetett el, hogy a *Duna* balpartja országhosszán tisztán Romániához tartozzek; mióta

török őrsegeknek nem is szabad vizen innen mutatkozni. Több tan- és jötekony intezetei közt van kereskedelmi börzeje es nyomdája. Hajdan e helyen volt *Peristhlaba*.

Legnevezetesebb e kerület a Dunában s mellek tavaibani halászatrol. Roppant mennyiségben hordják a halat nyersen s besözva egész országban szereszét; mely úgyszólván nagyobb arányban szolgál a nép táplálatára, mint bármely gabona.

A szomszéd *jalomicai* kerület főhelye *Kalarás* (Lovas) az oláhországi lovasság egykor itteni tanmezejéről; ma *Stirbeinek* nevezik hivatalosan; a herceg nevéről, ki e falu-várost hanyatlásából kiemelni szándékozott. Más neve még *Likorest*. Hátárváros, a Bolgár országban levő szép *Silistria* várral átellenben. Ez oáz a nagy pusztaságon, mely a vidéknek nevet kölcsönző *Jalomica* folyó es a Duna közt terül. Különben kikötője es sürgős kereskedése élénkítik. Nagy tavaiban a Duna áradásai közt jövedelmes halászatot üz. A kerületben meg

~~Slobozia.~~ *Slobozia* es *Urzicen* gazdag földesvárosok. A *Jalomica* Duna-torkolatánál *Pioapietrii* hajdani *Siridava*, utóbb *Jalomica város* romjaiból kelt ki.

Szemlélkedési körütunkat a Dunán vissza fele folytatva *Kalarás Gyurgyevó* közt találjuk az *Ard-*
~~Oltenica.~~ *ses* torkolatánál *Oltenica* kisröv várost; melynek kereskedése most emelkedik. Az 1853[-i] muszka-török csatározásban híres lon. Átellenében *Turtukai* török bolgár erőd.

~~Zsurdzsevo.~~ *Gyurgyevó*, (*Zsurdsiu*) törökül *Sursa*. Hajdan a virágzott *Genua* által alapított *Sz.*

Gyorgy (San Georgio) város, emléke a merész hajózo köztársaságnak, mely kelet tengerein *Velencevel* vetélkedve vitorlázott s több Dunaréven kívül a Fekete Tengeren *Kaffa* és *Azof* kikötőinek ura volt; sőt Krimet véduri őtama alatt tartotta, a törökök *Vlasca*. betödulásáig. *Vlaska* (v. Flaccus) kerületének fővárosa; Braila után első kikötő a Dunán, s előnye, hogy a fővároshoz sokkal közelebb van, u. m. öt postányira. Temérdek szállítmány és utazó fordul meg kikötőjében; hol az első osztrák gőzhajótársasággal már francia-szerb társaság és magános szállítók vetélkednek. Szép középpiacán szabályos és derakasan beépített utcák futnak össze. Legekesebb az, mely a kikötőhöz vezet. Vigyázó tornya egy török mecset fenmaradott minaretje, mely az átellenben *Rustsukon* emelkedőkre árva magánszon tekint. A kikötő rakpartján lombsátoros sétány van. E város is Brailával együtt 1828-ban nyerte ki szabadságát.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Gyurgyevo mögött a bukuresti útban nevezetes *Kalugareni*, *Kalugareni* falu, hol a *vitéz Mihály vajda*, a renegát V. *Mihály* vajda és *Sinán* pasa által vezérelt török hadat hatalmason megverte, 1595[-ben]. E tettnek a helyszínén köemléke áll.

Zimnicea. *Zimnicea* a régi *Zeugma* helyen, kis kikötő *Teleorman* kerületben, *Turnu Măgurell* közelében, *Sistova* bolgárvárral szemben.

Turnu Mogurel. *Turnu Mogurell* városka a Duna partján, a magyarok történetében híres *Nikápoly* (Nicapoli) átellenében. Közelében az Olt Dunatorkolata. *Teleorman* (Telli örmani) kerület székhelye. — *Maurodinu* arról nevezetes,

hogy átellenébe a *Vede* folyó partjára *Milos* szerb fejedelem jóságára terveztetett 1860-ban *Kuza-város*, melyről most az írás hallgat.

Akkor a bukaresti magyar közlönyben tervet közlém. *Rus de Vede* hajdan *Rusidava*, a kerület hajdani fővárosa; most a mulandó-*Alexandria*. ság szomorú színeben. *Alexandria*, *Gika* Sándor hg. nevére és pártfogása alatt épült várost külső belső csinjáról s kivált *feherneperol* nagyon dicsérik.

Izlazu. A *romanaci* kerületben *Izlazu* sürgös kereskedő falu, a Duna partján. Innét a megye kebelébe, *Karakal* felé (miként a *Rimnik* s *Brailai* kerületben is) mezőszerte néhány ölnyi magas halmok láthatók, melyekről azt tartják, hogy ősidőkbeli hősök sirjai lennének. Aminthogy bennük hamvvedrek, edények, kőfaragványok, szobrok, gyűrűk, régi penzek s egyéb maradványok találtnak is; mind a római korból; mit igazol maga a kerület római neve: *Romana natio*.

Karakal város, még *Caracalla* római imperátorról, mint alapítótól tartja nevet, 215. ébvől, midőn Gothok ellen Dákiába jött. Minden odonság jellegét viseli. Pünkösti sokadalma híres. Közelében *Antonina*. az Olt partján *Antonina*, ugyancsak *Antonius Caracalla* által épült város romjai láthatók. Ma a földnepe *Antinának* nevezi; *Reska* mai falu szomszédságában.

Ugyan az Olt partján emelkedik a büszke *Bran-Brancevan*. *kovean* kolostor, a hasonló nevű hercegi család sírboltja. Itt született a híres *Bassarab*

Máté vajda, kinek 1633-tóli hosszú uralma alatt az ország boldognak vallá magát.

Még vissza kell tekintenünk a Duna partjára, Cseleiu. *Cseleiu* (hajdan Sicibida) faluhoz, melynek lakóit azért szólja meg a környék, hogy mindig lesütött fővel járnak; pedig van okuk rá; mert kivált jó záporok után sok római pénz és ékszer csillámlik ki a földből, mit szorgalmason fölszededetnek, s a falusi szépségnek ilyen ékességekben gazdagok. Itt kezdődik a *Tráján útja* is, mely a Singidávival egyesülve Verestoronynál a Kárpát-közbe fut. Ezen áradtak be a római hódító seregek.

Turnu Severin. Végre *Turnul Severin* (Severus tornya). *Szöreny*. Magyar hajdonunkban a szörenyi bánóság fővárosa. A Duna apályai és hullámozásai közben itt még ma is kitűnnek a meder fenekéről *Traján hídjának* alapkövei 105-ből, midőn ő a harcok dák nép kiirtását elhatározta. E híd 20 kolábon állott, s erőben és ékességben még ma is ritkítja párját. Turnu Severin *Mehedince* kerület fővárosa.

Csernec. *Csernec* (Colonia Zernensis) a régi főhely szomszédságában fekszik. Átellenükben Szerbiában, *Kladova*, törökül: *Feth Islam*. — *Baja de aramá* (Rézbánya), kies hegyi fektű város; egykor csakugyan rézbánya hely volt.

MOLDVAORSZÁG. *Moldva* ma már Romániának egészítő része, mint önálló ország 736 mf. A kh. 23°—27° é. sz. 45°—49° közt terül. Ejsz. és keletről Bessarábia, Délről Fekete Tenger, Duna (és Dobrudza 4 mf.) és Oláhország, nyugotról Erdély s Bukovina által határozódik.

Földrajza. Földterülete éjszakra felenyire szelidebb emelkedesű hegység, déli része síkság. A Kárpátok idenyülő ágozatai hirtelen lejtőkben szakadnak meg a Duna völgyén. Közölük legkiebb nyuló gerinc a *Galac-hegy*, mely a mármarosi *Pietrosából* Bukovinába s onnét Moldovába ereszkedő láncolat vegszakadéka. Legmagasabb hegyei: *Piatra, Csakleu, Peririgul, Vranca*. A bukovinai hegyvonalból fakadnak a *Sereth, Pruth, Moldova, Aranyos-Beszterce* forrásai; mely folyókon kívül még Moldvát Erdélyben és az országban eredő több folyó öntözi; u. m. *Putna, Tatros, Sisa, Bakhlui, Berlád* s számtalan patakok. Pruth és Duna tájain tavakban is bővelkedik; valamint tengerpartja is a *Bessarábiából* hozzá visszacsatolt részben 15 mérföldnyi hosszan terjed.

Lakosai. Lakosai ugyanazon eredetűek a többi oláh földjeivel. 1350-ben *Drágos Bogdán* Mármarosból átjövén, a föld urává tette magát. Azota története összeszővődött Oláhországeval. 1716-ban a görög származású fejedelmekkel görög lakosok szállták meg. Ezeken kívül elegendő még a lakosság *magyarokkal*. (Kiket állítás szerint* Mátyás király idejében, *István* vajda telepített át. *Bako, Román,* és *Husz* megyékben laknak leginkább.) Továbbá *szerbek, bolgárok, albánok, lipován-oroszok, németek, lengyelek, franciák* (?), és olaszokkal. *Zsidóság* is fölös számmal van egész országban. Ezekkel együtt nagyon régidő óta laknak még az országban

* D. Gusti: Idografia. Orografia și Geografia politica a țerrilor române.

ormények. Az összes lakosság száma két milliora tetetik.*

Kerületei. Moldva is felső és alsó részekre oszlik 15 kerületben (ținutu). A felsőben vannak: *Dorohoiu, Botosán, Sutsava, Neamț, Bakau, Román, Jassi*; az alsóban: *Vasluiu, Fâlciiu, Tutova, Tekuciu, Putna, Kovarluu, Kahulu, Ismail*. Ezekben van 78 város, 2150 falu. Nevezetesebb helyei: *Doro-*

Lakhelyei. *hoi* hasonló nevű ker. székhelye. *Mihaileni* (előbb Tirgul nou) Bukovina felől határváros.

Botosán. *Hirleu.* *Botosán* kerl. főv. 1350-be[n] épült *Falticeni.* *Haiducii.* ó örmenytemplommal. *Hirleu* hajdan ker. főv. *Folticeni,* Suceava ker. főv. *Baja,* hajdan arany hely. *Peatra,* Neamți ker. fővárosa. *Neamți* város várerősséggel. E városban és kerületben legtöbb kolostor.

Bakeu. *Okna.* *Bakeu* ker. főv. *Okna* gazdag sóbánya. *Komanest* hajdan kunváros (kunok lakván itt és az országban 1075) *a ghimesi szoros* út mellett. *Román* ker. főv. *Jassi* (Jász-

város) olim Municipium jassiorum. Ország és ker. fővárosa 1565. óta. Nevezetesebb épületei gót stílusú monasteriája, uralkodó laka, nemzeti tanoda. Van több nevelő és jótékony intézete, több kórháza, nyomdái, 52 temploma, 58 zsinagógája, 8500 háza, 80 ezer lakosa. Kik közt 20 ezer zsidó. Fekvése kies, három halmon; melyek közül legdíszesebb a *Kopóhalom*, derék épületekkel és közmulató kerttel. A másik *Galata*, hasonló nevű kolostorral, meg az itt

* A mai össz Románia lakossága *Ubicini* (L'univers) szerint: 4 millió.

1716-ban elesett *Lorenai Ferenc* huszár kapitány *Tirgul Formos.* síremlékével. *Tirgul Formos*, diny-nyeiről híres kisváros. *Skulenii*, kereskedő város a *Kotnár.* Pruth folyó mellett. Bessarábiával határos. *Kotnár* híres bortermesztő falu, melynek venyigeje *Tokajból* került. Magyar lakosainak kat. temploma van. Hajdan uralkodói lak. Közeleiben *Katelina Kicero.* *Katelina* es *Kicero* (római Catilina és Cicero) helységek romjai. *Cucor* falu, révvvel a *Pruthon.*

Vasluui. Hus. *Vasluui* ker. föv. *Hus.* *Falciu* *Dokolina. Bariaa.* ker. föv. *Dokolina*, az országban létező legnagyobb kohiddal a *Berlát* folyon. *Berlát* *Tutova* ker. föv. szelmalmokkal. 1851-ben fele leégett. Közeleiben *Tekucs. Foksán.* *földvár* romjai. *Tekucs*, ker. föv. — *Foksán* ker. föv. *Odobest* híres bortermő hely.

GALAC. *Galac*, *Kovárlui* ker. föv., az ország és egész Al-Duna legjelesebb revpartja, a *Balkan* hegység vegormai átellenében. A Duna, Pruth és *Sereth* közt hegyi fektű kereskedő hely, 70 ezer lakossal. Szabad kikötő 1834 óta. Elenk forgalma támogatgatik angol, francia, orosz, porosz, osztrák, görög, olasz, holland Consulátusokkal. Közeleiben *Brátis* tő szelén *Vadu ungur* falu.

A következő részek 1856-ban csatoltattak a *fejedelemségekhez* Bessarábiából. *Kagulu.* *Kagulu* v. *Fromosa* hasonnevű ker. föv. a Pruth balbartján. Az úgynevezett lipován nép faj lakja. *Leova. ISMAIL.* *Leova*, városka. *Ismail* ker. föv. a híres *bostansok* (dinnyés-zöldség-kertek) gyümölcs és selyem-tenyésztés központja. Dunaparti volt erősség. Történetileg is nevezetes hely. Most

Kilia. (*Achilea*). Románia tengeri flotilláját itt szerelik föl. *Kilia*, hajdan *Achilea* tavakkal környezett, Bolgrad. történetileg híres város. *Bolgrad* az itteni bolgár gyarmat főv. 1077 ház, 18 ezer lakossal. Szép város mulató kertekkel. *Tobák* Muszka ország felől határváros. *Vulkânést.* *kânést*, szép nagy román falu a *Vulkov,* városka a Kilia Dunaág fekete tengeri torkolatánál; az ország legnevezetesebb halászatával, ikra es aszu hal (batog) készíttessel. *Cisme vârui* (meszelt csizma) ásványvizzel. *Tuza* a tavakbéli sokeszíttessel. Három utóbbi hely a moldvai Fekete-tengerpart közelében van.

Kolostorok. Ezekben határozódnak Románia *Falvak.* lakhelyi nevezetességei; mert az itt nem említettek; csak is az előszámlált kisebbrendűekkel osztoznak némi hasonlatosságban. A falvak, ha ugyan kerítéstelen, utcátlan összecsoportosított házak ily nevezetet érdemelnek, egy-egy úri kastélyon s ezt környező szép gyümölcsös kerteken, s halastavaikon kívül alig tüntetnek föl figyelemre méltót. Magán kolostor Romániában sok van; egyáltalán ragyogó díszépületek; de éppen rájuk is van pazarolva Románia minden gazdagsága; és folyton-folyvást elnyelik a földnépe megtakarítandott filléreit. Még hagyján, ha e gyűjtött kincs az országban maradna; de évente százezernyi aranyak vándorolnak ki, a görög hierarchiai uton, a Török birodalom fényes mitrái díszítésére. Ugyanis, itt az egyházi uralom egészen a szerzetesek kezében van. Ezekből telnek ki minden papi méltóságok; kivált ha görögök. A

született román pap megelepszik, ha megtanulta bibliáját énekelni; megnősülhet és szülőhelyén holtiglan lelkeszkedhetik és bíraskodhatnak.

Közlekedési
eszközök.

A román föld benső és említett vízi közlekedési utain kívül megemlítendő a *Havasalföldet* a Kárpátközzel összeköttetésben tartó bércnyilatok v. *szoros utak*. Ilyen és kiváltképpen *juvarozható*, a Dunával besuhanó *Mehadia-Turnu-severini* utat külön tudva, csak három van: a) az *oltorenti Vöröstoronyi ut*, *Szebentől Rimnik vulceanak, Krajovának* s a Dunáig egyetlen egy völgyi ut; b) a *törcsvári Törcs* és *Dimbovica* patakok völgyein *Kámpulungunak*; c) a *tömösi Tömös* és *Prahova* völgyein hegygerincek közbejöttével *Kimpinának*. A tovább keleten levő *hosszúfalvi* és *bozai* zárva tartatik; valamint hatul nyugaton a vulkáni csak gyalog járható. Moldvát külön tudva, ebbe közvetlen Erdélyből vezet az *ojozi, ghimesi, tölgyesi szorosút*. BCU Cluj / Central University Library Cluj

Vasútja ez országnak még tervben van: *Szeben* vagy *Brassó* *Bukarest* *Braila*; vagy *Brassó* *Foksán* *Braila*. *Moldvában* munkába van véve a *Bukovina Jassi galaci vasút*. Telegráfja van: *Brassó* *Ploest* *Bukarest*; *Ploest*, *Buzeo*, *Rimnik*, *Foksán*, *Braila*; *Foksán-Galac*, *Foksán-Jassi*, *Galac* stb.

Posta. Van Romániának egy sajtósági közlekedési eszköze, melyről egy román utazó nagyon hibásan azt írja, hogy egész világ ismeri.* Dehogyan ismeri! Dehogyan. Ez a postaszeker (kárucaposti). Képzeld nyájas olvasó egymás mögé helye-

* Margot: Oviatorie in Romania.

zett két fako eke talyigát; ennek nyujtoja hosszán feneketlen fölfordított tyukketrecet; ebbe egy kis gazt vetnek az utas alá. Ekkor elefognak hevederhamba, négy-hat, nyolc lovat; mind egymás elé párjával; ahhoz kepest egy-két kocsist nyeregbe, aztán „hihihi!!!“ es hordják el, porban pocsolyában, mint a bábák szele. Nem gondolnak ott sem lommel, sem szekérrel, sem étellel; mi pedig az árkon bokron könnyen kifittyenhet. Legfőlebb akkor veszik észre, hogy üres a talyiga, ha valamely korcsma előtt kótyonfittyre megállanak s nincs ki fizessen a sebes hajtásért. Meg is nézheti aztán magát az utas; fogadom, sem becsületes képére, sem öltözetére hamarjában rá nem ismer.

Másik a *gyors-szekér*; elég nagy bárka, ülés nélkül; melybe mindenki úgy üljön, vagy feküdjek, ahogy lehet. Legjobbak az úgynevezett *birsák*; könnyű, gyors és legjutányosabb fuvarok.

Fuvarok. Más közlekedési eszközök, v. inkább a teherszállító szekerek, oriásilag főlekhözött, négy láb átméretű kerekeken, vasatlan, kenetlen gördülő szerkezetekkel; nagyon jellemzik a kezdetlegi ipart.

Románok. Átterve az e földön lakó nepre, ezt talán legbiztosabban jellemezhetjük nemzetisége szerint. Kezdjük a *román* alsó néposztályon.

Mint az ország maga hegyi és rónai tájakra oszlik; ez osztály és jellemkülönbség lakóira is ráillik.

Hegyi nép. A *hegyilakos* (munteanu) *román-nép*, mint közönségesen a hegyi népek: nyitszívű, becsületes, vendégszerető. Fáradalmas élethez szok.

va, a távol elettel nem törődve, maga körül látja kis világát, s ebbe ügyszólván beleéli magát. Házi-kórában kevés eszközei közt első az üst, melyben mindennapi mamaligáját (puliszkáját) megkeszíti; aztán fa- és földművelő eszközei. Háza körül kis szilvás kertje, azontúl kevés szántó törökbuzája s kenderének. Ez ingó bingó s ingatlanhoz meg ha néhány darab marhát, sertést, juhot számíthat, kész a gazdaság. Egyszerű, józan élethez szokva, fogalmi, annál kevésbé kívánalmi, szemei és észjárása határán túl nem terjednek. Táplálata tej, sajt, tojás, főzelek; ritkán hús és sós hal eleség; de mále mindig. Italul inkább kedveli a pálinkát. (rákiu) mint bort. Természettől erős testalkattal megáldva, kevés betegséget ismer. Egy, mi valamennyi román népet jár, a *váltóláz*, mely inkább megteríthetlen rossz ételmi szokásukból származik. Többi közt például, hogy minden gyümölcsöt, de kivált szilvát, szőlőt éretlenül esznek. A baj ellen megint pálinka, a kuruzsló banya kotyvasztéka, és a *deszkántaturák* (elbűvölés, elimádkozás) vétetnek igénybe.

Viselet. Öltözetük az ismeretes juhkuemán (kâcsulâ) kívül egész testen szörnemű ködmön, posztó mellény, daróc harisnya, csizma, ritkán bocskor képében.

A hegyi némberek csinosan, sőt kacéron öltözködnek. Himzett, varrottas, fodros gyolcsingeik, nem ritkán aranyos, ezüstös pillékkal ékítve; sőt egész mellények vannak ragyogó fém pikkelyekből összszerkesztve. Ujjaik lobogósok, redőcsoportokba szedve; karjaik s nyakuk kalárizs, csiga, gránát s főképen pénz, arany és ezüst füzerekkel ékítve.

Cifra kurta szoknyáik alul, gondjuk van rá, hogy honnkészült patyolat szegely feheredjék ki. Nagyon szokásos a tiszta fehér berce és fekete cipő. Fölötöl egy sajátos paplan varratú *bujbelé* szolgál, suj-tásozva, rókapremezve, a mód és időjáráshoz képest. Öviül közönségesen férfiak és nők, pongyolán derekra körített vörös *shawlt* viselnek; némelyek zöldet. Szegényeknél még láthatni az egyszerű *pendely* és *katrinca* oltözetet, meztelen láb vagy bocskorosan.

Gazdagoknál a hősi korból megmaradt gyöngös-bogláros szíjövek is divatban vannak. Leányok két fonatba véve hajukat, koszorúként fejükre kerítik; vagy szalaggal csokrozva függve hagyják. A nők fejüket közönségesen fehér csalmába burkolják, s hajuk e körül fut koszorúképpen. Mennél pompásabb a hajadon öltözete, annál kecsagetőbb a menyasszonyi kelengye (*Zestra*), melynek cégeül fölös mennyiségu ekitményt viselnek. Gyakran láthatni fontnyi ezüst-arany penzfüzert a gazdag arák kebelén. A hegyi nők többnyire szabályos görög ábrázatuak, nem ritkán szepek is; de sajnálásra méltólag, a kendőzés nemhogy szégyen volna náluk; sőt ellenkezőleg, szégyennek tartják festetlenül nyilvánosan mutatkozni. E mázolás (*Szulimanulu*)

Szokások. okozza, hogy idő előtt venekké képednek. A hegyiek közönséges mulatsága vasárnapokon a *chora* (körtánc), mint ronalakóknál a *govia*, mely utóbbit közönségesen a korcsma előtt járvák. Míg az öregek benn iddogálnak, az ifjúság künn duda (csimpolya) vagy más egyszerű zene mellett megugratja, megforgatja egymást. Az oláh nemzeti

tánc egyáltalán ismeretes; de kevés született oláh tudja jól járni. Kedélyesebb a zsupkáta, melyet párosan járnak s nem kerül oly megerőltetésbe. Ellenben a *joc de brâu* övtánc, midőn ki-ki balkezzel a másik övebe kapaszkodik, jobbját a következő vállára teszi, előbb halkan indulnak, aztán szédítő gyorsan iramodnak, nagyon csintalan tánc.

A chora — törökül annyit jelent mint: tánc — a római chorusra emlékeztet, mely ódon domborműveken ábrázolva ma is látható. A táncosok körbe fogódnak (melynek közepén a zenészek — lautari — állanak), aztán nagyon halk taglejtés, hajlongás közben hol jobbra, hol balra járvák a kört. Nekünk az együgyű, úgyszólván bárgyúságot kifejező tánc, melyben lomhaság és gondolatletovázás nyilatkozik, meglehetősen unalmas. Egyik muzsikus közönségesen a nótát is odahersegi. Magát a nótát is chorának nevezik.

A vándorzenészek hangszerei: a) *Ceatâra* hegedű; b) *kobza* (mandolinszerű érchüros pengedű); c) *pânsip* S alakban sorozott, két hüvelyktől féllábig növekedő nádsípokkal; d) *bucsum* (v. flueru) fuvola, juhar- vagy cseresznyefából; mit közpásztorok is szívreható melódiával funak; e) *Csimpolya* (kecskebőrű és mekegésű duda). Ezek a kezdetlegi zenszerek. Képzettebb zenészbandáknál a gordon, klarinet, fagot és harsonák játszanak. Dobok, tángyérokok, csengettyük nincsenek szokásban. Ezek az újévente tomboló nép csengő-bongó szerszámai közé tartoznak lövöldözés, ostorcsörgetés kíséretében.

Nepdallamok. A nép dallamait szakismerők négyféltre osztályozzák:

- a) *Cantici bătrinești*. Okorból vett balladák.
- b) *Doine*. Románcok, szerelmi dalok.
- c) *Cantici de lume*. Világi, közeleti noták.
- d) *Cantici de joc*. Táncdalok, minő a chora.

A *Doina*, vagy *dana* hazánk vidékein is ismeretes. *Cântica de doru*, ama meghatározatlan édesbűsan (epedon) hangzó dalok, erdőink, mezőinken, melyekben banat, remeny, fájdalom, szerelem oly varázs elegyben hangzik, hogy hallatára az érzékeny ember megállapodik s a mesterkeletlen hangoikat mámorosan issza. Mondják, hogy ki szívből énekli, belehal. Dallama halk, panaszos, szabdátlan, a daloló kénye s hangereje szerint emelve, lejtve. Ki ne hallotta volna Erdély virányán is e feledhetlen természetsugallta bájangokat? melyek közönségesen egyetlen némben által daloltatnak. Például legyen itt Alexandri gyűjteményéből egy *dana* szövege, melynek címe *Miorița*, vagy a kis bárány.

»A paradicsom nyilásához hasonló szép hegyek lejtőjén száll a völgybe három juhnyáj; három fiatal pásztor tereli. Egyik *moldován*, másik *ardilán*, harmadik *havasi* a Vrancsáról (Putna kerületben).

Az ardilán és vrancsán tanakodnak, hogy naplementekor társukat megöljek; mert ő gazdagabb, több es szebb juha van, szelídebb lovai es erősebb komondorai vannak.

Azonban bizonyos kis, szőke selyemszörű bárány három nap óta nem ézeli a füvet, és szüntelenül nyögdel.

Kedves kis bárány, ékes gömbölyke, miért nyög-

delsz három nap óta? Nem tetszik neked a mezo füve? vagy talán beteg vagy, kicsi, kedves bárány?

Oh! edes juhászom, vidd nyájadat ama sűrűbe. Van ott számunkra fű és van árnyék számodra. Edes gazdám hidd magadhoz sietve legerősebb kutyáidat, mert az ardilán és vrancsán naplementekor téged meg akarnak ölni.

Kis előfutó bárány! Ha jössz vagy és meg van írva, hogy meg kell hálnom a legelőn; mondd meg az ardilán és vrancsánnak, hogy ide temessenek a juhkosár közelébe, hogy mindig veletek maradjak kedves bárányaim; vagy amoda a gunyho mögé, hogy mindig hallhassam kutyáim ugatását.

Mondd meg nekik ezt; aztán fejem fölé kis fűrűt tegy juharcfából, vagy bodzából edes dallamos szerelmi hangút, hogy midőn a szel átdudol sípján, szólaljon meg siralmas hangon, mire juhaim össze-futnak síromon és megsíratnak vérkönnyekkel.

Hanem őrizkedjél nekik a gyilkosságról szólni. . . Csak azt mondd nekik, hogy megnősültem egy szép királynéval, a világ arájával (halál); mondd még, hogy összekelesünk percebén csillagom lehanyatlott; hogy nap és hold tartá a koszorút fejemen; hogy tanuim az erdő fenyvei s platánai voltak, papjaim a bércek; dalnokim madarak ezredei, világításom az egboltozat csillagai.

De ha valaha észreveszesz, meglátsz egy szegény öreg anyát gyapjú övvel, ki siránkozva futkároz erdőn-mezőn, s mindenkitől kerdi:

»Ki ismert, ki látott egy szép ifjú pásztort; kinek karcsú dereka egy gyűrűn átfért volna? tej-

hab fehér ábrázattal, kalászes bajuszkával; kinek haja hollófekete, szemei mint a szeder...»

Akkor kis bárány, vegy részt fájdalmában, s mondd egyszerűen, hogy én egy királyleánnyal nőültem, a paradicsom nyílásában.

De orizkedjel mondani, hogy mennyegzőmön csillagom lehanyatlott, hogy tanúm az erdő fenyevei es platánai, papjaim a bércek, daláiraím a madarak serege s világításom az égbolt csillagai voltak...»

Van még más fajta népének, a *kolindâ*, vagy cultuszenek Karácson, újév s húsvétra ablakok alatt es pitvarokban énekelni szokott jámbor üdvözetek.

Jellemzetes még e népnél a

Pruth dal.

Pruth, átkozott folyó!
Áradnál szélesre,
Mint az özön zavaros vize!
Hogy partodról a másik ne látszanék,
Hang át ne hallassek,
Szemek ne látszassanak
Utálatos árjaidon által.
Mikor sáskák jönnek,
Fuljanak be a túlparton,
midőn a cholera érkezik,
vesszen el folyam sodrodban,
Ha az ország ellensegei jönek,
Fuljanak be partjainknál.
Es te Pruth! kevély hullámmiddal
Vinnéd őket messze, messze,

A Dunába, a tengerbe,
És egész a pokol fenekére.

Ennek az a magyarázata, hogy az oláh babonás hittel minden hazáját erő inséget, sáskát, döghalált, éhséget a Pruth-ton túlról származtat. Ha az oroszok a Pruthnál megjelennek, éppen oly baljóslatnak tartja, mint midon Romában üstököst láttak. »Nem vetted észre, — mondá a román egy idegennek, — hogy a muszkák nekünk idehozták telüket?« Esetlegképpen észre is vétetett, hogy hányszor a muszkák benn voltak, nemcsak a hadjárat természetes következményei, mint a halálos járványok, éhség és egyéb szükségek bekövetkeztek; hanem az egészen esetleges, szigorú tél, marhavész, áradások is. Azért a román átkozza e folyót, minden országzugban.

Római nép.

A román lakó (kimpeanu) román nép a hegyitől sokban különbözik. Egyáltalán viszsztatartóbb, zsugoribb. Nem olyan vendégszerető. Inkább szeret úzerkedni, nyereszkedni; szóval hasznót hajhászni. A mezőgazdaszatban természet szerint otthonosabb s ezt haszonnal úzi. Miből megse következtesse az olvasó, hogy itt a mezőgazdaszat virágzásban volna. Igen kevés munka után az oláh a jó Istenre hagyja: adjon, amit akar. Ha nem ad, sem igen keseredik el. Isten úgy akarta — úgy mond — s megnyugszik benne. Hanem veszteségeit másfelől hamissággal szereti helyreütni. A mezei lakos szeret földi lebuajokban (bordélyban) lakni; t. i. földbe ás hajlékot magának; csak keményt, ajtót, szelelőt hagyván; a többit szalmával, folddel

befödi. Sok ilyen tágas, eleg kenyelmes lakást lát-
tam. Ott lenn van lakszobán kívül kamra, pince,
sertésöl, bornyü, csirke, stb. edes otthonosan. E szo-
kást a nyári enyhnyeres celján kívül a faszúke is
okozza.

Viselet. Öltözetük annyiban különbözik a
hegyiekétől, hogy 'amaz idomtalan lomületü szűk
szárú posztó-bugyogó náluk inkább divatozik; több-
nyire papucsban, vagy meztelen lábbal járnak; a
kalap gyakoribb náluk.

Szokások. Az Olt melléken a leányok valami
római eredetü nehéz fejdíszt viselnek ünnepeken,
mely süveghez hasonlít és egész hajjuket elfödi,
mi ökot éppen nem szépíti. E fejdísz régi penzekből
van összefűzve, kétfelöl lengői vannak, miket mellre
lógatnak. Egy ily házi ékszer nemzedekről-nemze-
dekre öröklík s legnagyobb szűksegben sem csonkít-
ják meg. A legritkább régi penzgyűjtemény ez.
Trajántól kezdve, mi nem csekely kincsevè válhat-
nék egy múzeumnak is. Alig van illő ár, miért oda-
adnák. Egy ismerösöm ezer piasztert ígert egyert:
kinevették. — A rónai némberekröl az az észreve-
telem, hogy loncsosabban öltöznek, mint a hegyiek;
nem is oly virgoncok. Ellenben a szomszédból át-
öltözö bolgár és szerb szépségek öltözeti csinban is
kiváló *vonzó* tünemények.

Cigányok. A román nemzet tömeget kepzö
por román nép után legszámosabb e földön a *cigány*,
mely 1400-ban jött ide. A *Jó Sándor* fejedelem ide-
jében. Indus fajnak tartatnak; kik *Timur* (Tamer-
lan) seregevel jöttek ki *Delhi* bevétele után 1399[
ben] s Torökországból egész Európába elszélyedtek.

Saját sanskrittal rokon nyelvükön »*rumna-sal*«, kőborlo embereknek nevezik magukat. Nagy igazán. Nálunk e faj úgy ismeretes, mint mulattató, cselecsala, naplopó gyülevész nép. Romániában, legalább nézetem szerint, kedvezőbb ítéletet érdemel. Szorgalmas, becsületes, vagyonos cigányokat találni itt országszerte, a mezőgazdászokat, vásipar, zeneszet, kal-márkodás minden fokozatán át: talán éppen a bojári osztályig. Egészen más körülményben is küzdötte ki magát itten e nép. — Eredetileg minden cigány a lakott föld úrának, ü. m. az államnak, kolostoroknak és magánbirtokos bojároknak rabszolgája volt; még ma is úri családkörök összes cseledszemélyzete cigányokból áll; mert a született oláh a szolgálatot gyalázatnak tartván, ha szükségből szegődik is, nem állja az idegen kenyeret. 1844-ben *Ghika Sándor* és *Sturdza Mihály* hercegek az állam és kolostorok cigányait decretaliter felszabadították, miáltal még csak a bojáriak maradtak jobbágyságban. Ezek közül is számos példa adódik, hogy független jólétre vergődtek. 1855[-ben] Ghika a magánosak cigányait is szabadoknak nyilatkoztatta. Ha ily cigányok a bojári háznál különféle adományokból megszerezték magukat; akkor szárnyra kelve, városba telepedtek; mesterséghez, szatócssághoz fogtak; önállólag földműveléshez kezdtek; vagy éppen kisebb örökségeket (Moşie) haszonbereltek. Ma sok városban emeletes házak és aranytökek tulajdonosai cigányok. Végre is nyelvre és szokásra annyira a nemzet kebelebe elegyedtek, hogy népének valódiilag javát teszik. Vaillant letszámukat 76 ezer lélekre teszi (L'illustration 1854).

Mindazonáltal meg van itt is a cigányságnak egy más, ú. m. *sátorozo faja*. Ezek faluvegen, mezőn, vagy hegyi szurdokokban, hol éppen megtűrik őket, folútik szurtos rongyos ponyváikat, gezemicevel tüzelnek, keregetnek, csenegetnek s Isten szabad ege alatt, levegőbeli röpke madarakként, kik sem nem szántanak, sem nem vetnek, megleglik táplálékukat. Isten, aki őket teremtette, gondoskodik róluk.

Soha sem vonhattam meg csodálkozásomat e bámulandó szabadságszeretettel gyávaságot párosító, sanyarúan élő néptől. Pirosbarna bőrű, ösztövért izmos férfiai gyakran a nemi szépség példányai; de ott kuporognak pulyamódra, szellős lebernyegük alatt, vagy ravaszul sandalognak zsákmányuk után. Mi pedig még a gonoszt is tiszteletessé tenné: erő mellől a bátorság hiányzik náluk. S e testi képesség s lelki keptelenség mellett nagyon hosszú életkort érnek. Megfordítva áll a dolog némberaiknél. Kevesebb itt az erő; több a vakmerőség. A cigánynőt úgyszólván szenvedélyei emészti föl. Nemük valóságban nem tüntet föl aránylag oly remek emberi idomokat, mint a férfiaké. De ha a serdülés korában valódi idomos alkatú, pozsgó alakokat lelhetni is köztük; mihelyt a hajadon szokályos értékének tudatára jut, s ennek folytán önfenntartási gondjainak súlya is egyedül rája hárul; előbb kapzsisága, aztán mohósága áldozatává válik. Aztán lesz belőle ravasz, incselkedő, orcátlan, konok Megera; minők fintorodott kepevel sátorok alatt találkozhatni. Sátor alatt, mondom; mert míg különb külemmel bír, e földön más tanyák díszle-

nek számára. Itt már csak a redős, petyhüdt, aszott ifju banyák tengődnek.

Különben e vándornép éppen azon életmódot folytatja; vagyis ő maga ugyanaz, mely hazánkban is barangol. Kártyavetés, babona, üstözes, meszelő, gereben, fa-szerszámok, csent-csurgyált jöszágok, azon kelendékek, mikkel házalnak. Oláhországban még ők üzik a medvetáncoltatás-olasz mesteriségét is. Sőt a gyermekkerítés, adás-vevés mesteriségéhez is értenek. Hajdan, míg a cigány teste-lelke bojári tulajdon volt, öt cigányosztályt különböztettek meg. Ezek közül mindig emancipálva volt a hatodik osztályt képzendett *zenész cigányok* hada. A hangszereket ez országban is kiváltképpen ők kezelik; több eröködéssel (mert a zenéhez énekelnek is), de kevesebb harmóniával, mint nálunk. Hangszereik is másfelék: a pánsíp es valami potrohos tambura (Kobza) minden ekes hangzást összezilál. Hát meg az irtózatot kikszerék, miket dalolás közben tesznek!

Allalános nép-
szokások.

Mielőtt leírásommal a tömegben túlmennek, helyen találok némely népszokásokat följegyezni.

Menyegző.

Ezek közt méltán legnevezetesebbek a házassági szertartások. A legény, ki nősülni akar, egy évvel előre minden háztartási szükséglettel ellátja magát. Ha lehet, házat is épít s gabonást, pincét megtölt. Azután minden készlete látogatói számára szolgál; kiket mindig vendégel. Mikor így előkészült, három rokonát a leányos házhoz küldi, hogy szíve választottját megkérjék. Ezek

tisztessegesen felöltözködve elmennek; földícsarik a legényt s jószándékát előadják. Ha az ajánlat elfogadtatott, a legidőskik kulacsot húz ki szurtukja (zubbonya) alól, s a jövőbeli ipnak nyújtja; ki is aztán iddögálás közben leánya kelengyeit számítja elő. Gyakran kívánva szerencsét, boldogságot. Áldomás után nem illik a szót megmásolni. Ellenkező esetben, bármelyik fel minden költség megterítésére köteles. Kérés után a kérők a legény lakásán vígadnak s minden járókelőt megkínálnak a kulaccal; mindenki is iszik a leendő pár boldogságára. Menyegző napjáig minden rokon anyó a menyasszonynál gyűl össze, — kik rémítő átkok sulya alatt, terden esketik meg a leányt tisztaságáról; mire aztán kicsicsomázzák, aranypénzpártát tesznek fejére, aranyhajat függesztenek kontyára s menyegző reggelén szekerre ülve, zeneszóval a templomba esküvőre sietnek, ifjú lovasság kíséretében, újjongások, lövöldözések közt. Honnet megterve, a vőfely a menyasszonyt szép mondókával a vőlegény szüleinek adja, hogy haza vigyék. A menetnél szalagokkal ékített zöld fenyőszarv a zászló, mit elől visznek. Egy aranyos papirgolyót is visznek, mit a vőlegény háza tetőcsúcsára biggyesztenek. Ip és napa s az új rokonok a siránkozó menyasszonyt örömmel fogadják és csókokkal köszöntik. Azután táncra kerül a sor, melyet csak etel-ital szaggat meg.

Regényesebb, románosabb leírását olvassuk a népi lakodalmazásnak *Voinescotól* (*Revue de l'Orient*).

Mikor a fiatal pár egymással megegyezett, a legény zeneszóval követséget küld a leányos házhoz,

kik közül a szónok így beszél: »Őseink ez erdőkben vadászván, fölfedezték ezt a tejjel mézzel bővelkedő országot, melyet számunkra hagytak. Az ők példájára N. tisztességes legénybajtársunk is hegyen, mezőn, erdőn vadászván, egy ünök tévesztett el, mely remegve futott s bújt el tőle. De mi nyomdokot követve épen e házig érkeztünk. Tehát adjátok ki, vagy mutassátok meg rejteket, hogy ne fáradtunk legyen hiába a felénk tartozkodó ünök után.«

A rokonok erősen tagadják, hogy a keresett vad hozzájuk menekült volna. De amazok nem tágitnak. Ekkor előállítják a legöregebb asszonyt s kérdik: Ez é az? Nem. Jő a nagyanyó: Ez é az? Nem. Jó a leány anyja: Ez é az? Mintha talán. Utána valamely csunya rongyos személy: Ez é az? Ugy tehát ezt keresitek? »Nem, nem! A mi ünök aranyhajú, sólyomszemű, gyöngysorokkal kirakott száju, cseresznyepiros ajkú, oroslántermetű szépség. Hattyunyaka, tömörgömbölyü keble, és ékes viaszlágú ujjai vannak. Ábrázata szebben sugárzik, mint a hold és a nap.«

Végre, miután erőszakkal is fenyegetőznek, elővezettetik az azalatt fölcicomázott hajadon. Megtartatik az eljegyzés; mire az ara otthon bujkál egész a menyegző napjáig.

E napon lovasok vágatnak előre a menyasszonyos házhoz, kiket a rokonok ütközben elfognak s magukhoz fogságba viszik. Vallatva kijelentik, hogy ők egy hadnak előfutárai, mely erősen közelleg, hogy az erődöt ostrommal bevegye. Erre a két fel formaszertint harcba keveredik; a jöttek megis

a menyasszonyig vergodnek, ki nekik selyemkendőt ajándékoz. Mire a völegény megerkezik, tüstent templomba mennek esketőre. Ott szőnyegre állíttatnak, melyre pénzt szőrnak, jeleül: mennyire nem a javakra, hanem a házi gyönyörökre vágynak ők. Mikor pedig a pap megkoronázta őket, a körülállók jobbra-balra diót szőrnak, jeleül: hogy az ifjú pár lemond gyermeki játékaikról s ezentúl komolyabb dologgal foglalkoznak.

A következő lakoma alatt a völegény testvére vagy egyik barátja így szól hozzá:

»Testvér, ime elérted a nősülés és öröm korát, atyánk boldoggá tesz téged egy más családdal egyesítvén. Tartsd emlékedben azokat, kiktől eletedet vetted és szeresd továbbra is testvéreidet. Folytasd a szülőid iránti engedelmesseget, hogy megérdemelhesd áldásukat. Tiszteld atyádat és gondold meg, mennyit szenvedett anyád érted. Tartson Isten örök boldogságában!«

Midőn a nászpár magányba vonulni készül, a pantlikás bokrétás vőfely (vâtâsel) a hitespár mögé áll s a menyasszony nevében következőképen követi meg ennek szülőit:

»Tisztelt szülők. Ugy találjuk, hogy az élet örömei közül legnagyobb és legtartósabb az, ha gyermekeink vannak; mert ez a legtermészetesebb, minthogy ők a mi vérünk, a mi másaink, mint a bölcsek mondják. A sz. írás is azt mondja: *Nőd a házában termővenyige leszen; gyermekeid mint új növények ülik körül asztaódat*. Ennél fogva örültök ma ti is. Tekintsétek leányotok boldogságát és gyö-

nyörködjeteK benne. Mert akaratotok es áldásotok után, kedves leányotok a mi barátunk, N. elettársa lesz. E kort érve szerencsésnek érzi ő magát, hogy hajlékotokból mindjárt abba költözik, melyet Isten rendelt neki, hogy benne hitvesével eljen. Most bocsánatotokat kéri, ha nem járhatott mindenkor kedvetekben. Nem talál elég edes szavakat, hogy háladatosságát kifejezze. A magasságbelit kéri, hogy áldjon meg benneteket minden nemzedéktekben; es férjével együtt további gyöngéd hajlandóságotokert esdeklik.« Erre a szülök viszont áldásokat mondanak; mire a völegény el akarja vezetni menyasszonyát; ámde ennek testvérei fegyveresen állják el az ajtót, s ki nem bocsájtják, míg nekik váltságot nem ad. Még itt nincs vege a gyötresnek; mert mint haza érkezik, saját szüloi elragadják s elzárják tole menyasszonyát. Csak barátai segítségével ronthat be az ajton; midön erőszakoskodó szüloitől kiragadva menyasszonyát, öiben viszi rendeltetese helyére.

Kaláka.

Vallási ünnepeken kívül, tartanak az oláhok más, válságos események emlékere szentelt ünnepeket is; melyeket épen oly munkátlanul ülnek meg, — ha ugyan e megrögzött szokáson a fogárd világ ki nem fogott volna. Ily *szent heverdelnapra* a mezőjóságtulajdonos *kalakát* hirdet; mely úgy megy, mint hazánkban. Muzsikaszónál dolgoznak, esznek, isznak s ráadásul az egészét még egy táncvigalommal fejezik be. Így aztán az ünnep elmulasztása miatt mindenki megbekül lelkiismeretével.

Lovagtánc. Krajován sz. háromság napján sajtáságos gyalog lovagjátékok tüntetnek a cigányok. Folsarkantyuzott férfiak egy kis zászló alatt nagy réjával előrobognak s borzasztó zsvivaj közben minden ház előtt táncot járnak, egymás feje fölött fütykösöket forgatva. Egyszerre mind megállapodván, botjaikat messze hajigálják; mire sebesen neki iramodnak, hogy ki-ki előhozza a magáét. Történik, hogy valamelyik későbben jut célhoz; ekkor a csapat a lanyhát lekapja tíz körmeről, s büntetésül talpára néhány ütletet ver. E nyolc nap folytán ismétlődni szokott harcias játékot a rómaiak utánzásának tartják, azon korból, midőn a vadonc hősök a szép szabinákat elragadták. E mulatság neve: *Danzu kálușarilor*. A kijelölt napokon senki sem mer dolgozni, félvén, hogy megbolondul, vagy megbénul; mit ők babonásan »*kalisa ütës*«-nek neveznek.

Karácsony. BCH Cluj / Central University Library Cluj Karácson napjaiban Romániaszerte gyermekek, ifjak, angyalnak, pásztoroknak, bölcseknek, ékesen aranyosan álcásan felöltözve, Betlehem-jászlát, a bölcsek nagy aranycsillágát s más jelvényeket körülhordozva, házról-házra járnak. söt helysegről-helységre, örvendezvén s énekelvén a megváltó születését. Természetesen ajándékok reményében, mit olyankor minden keresztyén bőven osztogat. Ugyanazt teszik, fel egyházi díszben, a papok; végre maguk módja szerint a zenebandák, meg a szegények. Ekkor történnek az ünnepélyes csergőbongó szánkázások, házi vígalmak, s az egy havi böjt után, dúskáló lakmározások.

A *húsvét* is, kevés különbséggel, így telik el.

Magánvígáság. Legeredetibb a román, mikor magát muzsikáltatja. Előbb leül honn vagy korcsmában; elgajdolja keserű nótáit: azután ki az utcára hajadon fővel; minden ismerősit előfogja, itatja, nótákat húzatja. Így bebarangol néhány utcát; vegre beül cimboráival valami félrehelyre; dalol, iszik egész éjjel, világos virradtig. Aztán ez volt egy nap egy esztendőben.

Régiségek. *Cezár Bolliak*, Románia egyik mai tudósa, a meg e tekintetben ki nem zsákmányolt föld régiségeinek fürkészetével foglalkozik. Tole várhatni e tárgyban földerítéseket. Pár száz darabra menő régipénz gyűjteménye van a *dák*, *római*, és *román* korból; melyek a rómaiaktól maradt emlékekkel összevetve, minők *Tráján* hidja, *Antonius* oszlopa, *Septimus Severus* csarnoka domborműalakai, mik az öltözetet és szokásokat ábrázolják, a mai nép valódi római eredetére bizonyítnának.

Mennyire a történelemből okulhatni, a Tisza, Duna s Fekete Tenger közt terült Dákiában három fő néptörzs elegyedett össze. *Danaok* a Dunamellék őslakói, *Pelaszok* a Fekete Tenger mellekeről, *Kelták*, kik nyugatról jöttek. Ezek közül volt a *galaták hada*, és a *bastarnoké*, kikről ma is a Kárpátok felső végei neveztetnek.

Mythologia. Dákia lakói vallása a Pythagoras elveivel elegy *druid-ájtatosság* volt. Hittek a lélek halhatatlanságát s a halált csupán életváltozmánynak tartották. Fő istenségük *Mithra* (a nap) volt. Az argonauták által behozott *Dioscurok* (Jupiter fiai: *Castor* és *Pollux*). kiket a hagyomány *Zorila* és *Murgila* neven adott át. *Herculest* Dákiában a

vadász Diána fogadta el. (L. Pindár.) Vegre az ország ős istensége volt a bolény (bos Urus). Dákiának saját védszelleme is volt: *Genius Daciarum*. *Kogelniceano* szerint e név máig fonmaradt egy tündéresszony-alakban, melyet *Baba Dokia* (Dákbanyának) neveznek. Szobra van *Cekliu hegy* tetején Moldvában; félig természet, félig emberi kezek által idomítva. Sziklatestet húsz juhalkak környezi, természeti nemi részéből forrásvíz buzog. A köznépnél sok monda tárgya. Megvannak még a román regekben a honi (?) istenek: *a nap* aranyüstökös ifjú képében. Pán, leányüldöző pásztor képében. Söt nemelyek keresztyénileg szentesítették; pld. sz. Joe (Jupiter), sz. Merkuri (Mercur), sz. Vénusz. Pogány nevek, mint Flora, Diana, Danaica még ma is divatoznak.

Emlékek. Műi maradványok közül legtöbb figyelmet igényel az egész országon áthuzódó töltés-árok, *Vallum Trajani*, valószínűleg hamisan így nevezve, miután római kéznyomokat nem árul el. A bánág keleti csúcsától Csernecnél kezdődven s keletnyugatközt, a hegyseget a rónától elválasztván, Galac táján a Dunához közeledik, honnét a Fekete Tenger partjaihoz kanyarodik Tigina (Bender) környékén, Bessarábiában. Valószínűbb, hogy dák mű, minő a híres Vaskapunál is látszik, mi alkalmasint *Sarmiseghetuza* (dákfőváros) erődítéséhez tartozott. *Kosia* környéken is van *Castrum Trajani* néven ismert műromladek.

Ama nagyszerű emlék, a *Traján hidja* leírásával itt nem foglalkozhatunk. Apollodor építette

104—106 evben Kr. sz. u. s leírta görög történész *Dion Cassius*.

E híd fölött negyed mfdre van *Turnu Severinului*, Severinus tornya romokban. Számos romai utmaradványok is találhatóak országszerte.

Mindenikről maga helyén említést teszünk.

Balhit. Babonák. A régi korból Románia lakói sok balhitet és babonát tartottak meg. Hisznek a tündérekben, mumusban, vampirok és boszorkányokban, bűbájosságban, megígezesben. A vampirok hazajáró gonoszak lelkei, bagoly képében és bagoly hanggal. Innét nevük *Strigoi*. Vannak pusztasági és romlelkek, kik az emberek ellen magán helyeken ólálkodnak. Ezeket a pópák szokják az emberek közeléből elvarázsolni.

Bösztündérek. A *keddnek* és *pénteknek* saját bösz tündére van, *Mars Sera* és *Vinere*. Ezek miatt nevezett napok estején nem szabad dolgozni, s mihelyt a csillagok föltűnnek, kijárni is felnek. Sohsem tudni, kit mi baj érhet.

Szörnyek. Számos képzeleti lények: u. m. *sárkányok* (zmeuri) óriás erejű szárnyas szörnyek; melyek a föld barlangjai vagy erdők szikláiban tanyáznak, hol kincset és elrabolt királykisasszonyokat őriznek. Ezek rejtik ama tojásgyémántokat is, melyeket kigyók fűttak össze.

Ugyan a kigyók közül vannak *házi* barátságos *kigyók*; melyeket tejjel kell táplálni. Ha megbántják, valamelyik gyermek meghal.

Továbbá a szörnyű tátos *balauru*, mely száját tátván, ajkát egre, álkapcáját földre lapítja s úgy nveli el ama szerencsetleneket, kikről néha hallani.

hogy eltűntek. Ez allat ellen sokat harcolnak meseik hősei, kik a rémítő ellenséget összeaprítják; de minden darabjából új egész támad.

A csillagjósolat és chiromantiához is ertenek. Égi és testi jelekből kilesik az ember sorsát.

Megüli a román nép, Május első vasárnapján, *Flóra* ünnepét is.

Azonban itt végét kell szakasztanom a népszokások tárgyalásának, hogy majdan az általános nemzeti szokások tárgyalásánál bővebbek lehessünk.

Görögök. A román nemzet tömege gyarapítására kétségtelenül harmadik részt tesznek a *görögök*; kik a 15-ik században kezdtek beköltözni. Kezeikben az ország földe és kincse. Ezekből teltek ki egykor Románia uralkodói, a *fanarióták*; midőn ez ország áruba bocsátott hűbéri birtok volt. Ezekből telik a bojárság aránytalanul nagyobb része. Ezekből, az itt egészen külön kasztot kepezo árendások serege. Ezekből a kereskedőség többsége. Ezekből, az országot aranyos körmei közt bűerővel tartó hierarchia. Vegre is, csak az csodaszzerű és bámulandó, hogy míg magyar hazánkat az uralkodott nemet elem annyira birta elcibakosítani; itt a csaknem határtalan uralmú görög elem, nemhogy a nemzetet vetette volna ki sodrából; hanem annyira mennyire, maga olvadt bele. Egy kulcsa van e dolognak: A görög maga ugyanazon (török) főuralom alatt elnyomatásban levén, e földet úgyszólván, menedékül, — vagy olykor zsákmányul — választotta; tehát nem hódítási vágy lelkesítette; hanem önmagán segíteni óhajtvá, jobbhoz jutás reményében, örö-

mest öltötte fel az idegen nemzetiség palástját; melyet maiglan kényelmesen visel.

A görög nemzetiségnek ez országban — úgyszólván — csak függeléke a *bolgár* és a *szerb*. Bolgár és szerb falvak vannak Bukarest környéken. Az ország más részeiben inkább szörványosan, mint tömegesen laknak. A *muszkából* alig följegyzest érdemlő csekély rész bír itt honjoggal. Valamint a török és tatár csak vendégnek tekintendő.

Örmenyek. Egy hajdan jeles nemzet, az *örmeny*, mely ma is büszke ősi dicsőségére, első Patriárkája *Haira* és legnagyobb királya *Arámra*, kiről országuk — az *Arárát* környéke *Armánistán*-nak, a nemzet maga *Armannak* s több nyelven módosítva *ermen* s *örmeny*nek neveztetett. Utolsó szerencsétlen királyuk, *Leo* alatt megoszolván, egy részük *Asztrakánba* húzódott; majd onnét a nyomás alól *Krimbe*, genuai ótalom alá vonult. Végre a török uralom által onnét is kiszorítatván (1342., 1418., 1606.) Moldovába szálltak. Sőt innét hazánkba is vándorolt ama negyvenezer (4) család, mely *Szamosujvár*, *Erzsébetváros*, Gyergyó Sz. Miklóst *III. Károly* magyar királytól megvette, s ma őszinte lelkülettel nemzetünk kiegészítő részét kepzi.

E nemes népfaj nagy része Moldovában honol. Kevesen közülük laknak Romániában, pld. munteni *Foksánban* meg némely ronatójakon. E nép egyáltalán penz- és vagyon birtokos. Haszonberletet és kereskedést üz. De bár a honi nemzet testehez egészen odasímul; eredeti nemzetiségét, sajtáságait nemcsak házi tűzhelye körében, hanem a közeleti forgalomban is jellegetül megtartotta.

Zsidók. Ezeknél sokkal nagyobb számot tesz, mindkét országban a lengyel-német-spanyolból került *zsidóság*. Szokás mondani, hogy: a zsidó mindenütt zsidó. De mindenből van kivétel. Kiváltképen az ittlakó más népet tisztátlannak tart, holott maga a polgárisodásnak konokul ellen állván, a házi galádság s öltözetbeli undokság példánykepe. Az Isten választott népe ő; de legszánandóbb erkölcsi sülyedtségben. A megtestesült alázatosság és csalárdság egyedi kötemességben. Ki senkit sem szeret; kit mindenki megvet. Ilyen a zsidó ez országban. Szavam nem bántalom; csak a valót tükrözi vissza.

Isten átka é rajtuk, hogy annyi szép képesseg mellett civilizálódni megsem birnak? — A legujabb uralom is intézményeket adott ki javukra; csupán azon föltétellel, hogy legalább külső viseletben simuljanak a földi szokásokhoz. Mindhiában. Ok macacson készek megvettetésben, üldöztetésben élni; de megmaradnak az ázsiai pusztaság Veres-tengerbe mártott fiaitul. Viselik koloncos hajzatukat, földet seprő, mocsoktól fénylő öltözetüket; bűz és szenny árad minden vackaikból.

Ilyen népen aztán ki segítsen, ha maga sem akarja? — Irgalmatlan sorsuk dacára mégis, számosan élnek ez országban.

Dicséretükre legyen mondva, hogy nemcsak a nálunk annyira ismert üzérkedési életmódjukat követik; hanem sokféle mesterségben kitünő ügyességet fejtenek ki; részint mezőgazdaságot is folytatnak.

Vannak köztük *aranyuskora* telepedett s ezáltal hatalmas egyeniségek.

Arisztokrátiájuk mégis a tudomány körül központosul. Seholy is dicszik jobban a zsidó orvosoknak, mint epen Romániában; hol tudományos üzletükben az áltatás nagy mesterei. Tudva van, hogy előbbi fejedelmek alatt a zsidók sok testi és pénzbeli vereséget szenvedtek; de ők azt maig alkalmazint kipihenték s most nagy befolyással bírnak a hatalmi körökben.

Nemetek. A német elemről is itt kell megemlékeznünk. Ez ama szívós népfaj, mely minden égaljban, minden nép kebelében hamar honn találja magát. Kereskedésével, iparával, kézművessegevel életmódot; eszességével befolyást, símulekonyságával hatalmat nyer. — Ámbár a román — e *praeconcepta opinione* — nagyon óvatos e faj elleneben; mégis jóformán annak közvetlen befolyása alatt liheg. És itt bátorkodom nagy valószínűséggül állítani, hogy Románia kikerülhetetlen sorsa: *előbb-utóbb német gyarmattá válni*; minek előjelei napról-napra mutatkoznak a láthatáron.

Mint mondtam, a *német elem* Romániában, kivált nagyobb városaiban, nagy tért foglal, mind tomegileg, mind társadalmi hatályban.

Végre magyar fajunkról is emlékezve, némi megilletődéssel kell följegyeznünk, hogy ez itt nagyban a cselédség által van képviselve. Míg a szomszéd kormánynak gondja volt arra, úgy hatni az itteni nép értelmére, hogy ő közvetlen Nemetország határára képzelje magát; annyira, hogy román művelt írók sem átallanak, mindjárt a Kárpátokon be-

lülre *Germaniarol* beszélni; másrészt rajtunk is fe- neklik a hiba, hogy kik közölünk ez országban fo- rogtak, nagyon szerettek német ürügyekkel tüne- legni; miszerint a *magyar* nevezet egy kárpátalji német tartománynak csak melléknevéül tünnek elő. Töszomszedságban lévén a rendkívül szapora és sa- ját földjén meg nem elhető székely; idegenbe szá- guldozásának elég csábanyagot nyújtott Románia azáltal, hogy míg az itteni föld népe mindenféle szolgálattól idegenkedik, a jövevény székelység nem- csak mindenkor szívesen volt fogadva; de sőt arány- lag fölösen is jutalmazva; míg az ár mai vigasz- talan minőségeig szaporodott; midőn már minden darab kenyérre kettő a kéregető. Így lön *olcsóvá* a székelység önmaga által, mohó kapzsisága miatt. És csak e szórt népről ismeretes itt a magyar; mert ők itt nem is székelynek, hanem magyarnak nevezik magukat. A nagy városok legszebb, legerőteljesebb cselédnépe a magyar; fájdalom, fajunk nagy rom- lásával, mert tőlük kiváltképen *nem csupán munka- erejük vetetik igénybe*. A mai Romániában a ma- gyar elem százezer lelket megközelít. Másik neveze- tes néptömeg fajunkból a mesterségüzők; kik már *német mesteremberek* néven említettnek. Annyira megy e németesítési őry, hogy pld. Bukarestben a tös-gyökeres magyar kálvinista templom »beszerika nemteaska« néven ismeretes. Miben valószínűleg jámbor földieink is hibásak, kik képességeiknek ama fölvelt idegen cégen iparkodtak hitelt szerezni. Leg- több rejlik bizonyára mégis azon körülményben, hogy német ügynökséghez tartoznak. Vannak még földieink alkalmazva mezőgazdaságoknál, iparvállá-

latoknál s magán egyenisegek foglalkoznak a tudománypálya magasabb rétegeiben. Romániáról levén szó, természetesen az újról; figyelembe veendő számmal vannak a Moldavában megtelepedett sok ezerre menő *csángó magyarok*, kik ott *rezesiu* (részes) neven földet bírnak s művelnek. Számuk 50 ezer körül lehet.

Az előadott elemekből szerült tehát a Romániára számított négy és fél millió lakosság. Azonban e számra nezt szabadjon kétségemet idejegyezniem. Tekintetbe véve, hogy *Bukuresten* kívül, — melynek lakossága 150 ezertyire van becsülve, — Romániának még csak 50 ezer lakosú egyetlen városa sincs, a legtöbb pedig 20-10 ezeren alul van; tekintetbe véve, hogy temérdek lakatlan pusztáin kívül, falvain is igen gyepen van népeseőve; tekintetbe véve, hogy az ország mintegy negyed részét tevő Kárpátalji többnyire rengeteg erdőseő, népes falvakat, városokat épen nem tartalmazva, a lakott földterületről ama nagy számot kiszerezhetőnek nem hiszem; minél fogva az adott összegből legalább is félmilliót bizton bizvást letörölhetünk. Ebből megint mennyi a valódi román, itt nem akarjuk feszegetni.*

* *Ubicini* L'Univers. (Histoire et description — — de Provinces d'origine Roumaine) 1856 az összes oláh nép következő létszámát adja:

Moldo-Románia	4,000.000
Erdély	800.000
Bukovina	380.000
Magyarország (Bánság stb.)	1,200.000
Bessarábia	800.000
Összesen:	7,180.000

Léteznek meg Bolgárország-, Dobrudzsa-, Macedoniában tömör oláh telepek, melyek egyeni számát nem kevesebb, mint félmillióra becsüli. Így valamennyi román együtt tenne 7,680.000 lelket.

Az így körülírt nemzettest, emberi emlékezet óta a szolgaság különféle változmányai közt elve, soha sem lephetett a nemzeteket megillető szabadság, műveltség, jóllet csak megközelítő fokára sem. Ma, midőn már Muszakország is szabad földet adományoz jobbágynak, az alkotmányos élet mámorában élő *Romániának földnépe* még jobbágya bojáróságának. Eredetileg az 1831. évi Regulamentulu az ország lakosságát két osztályba minősíti: *szabadalmasok és adózókra*.

Az első osztályba számíttatik minden adomentes egyen, bármily rangbeli legyen, u. m. bojárok, hivatalnokok, papok, barátok, katonák, apácák, cseledek, szolgál-cigányok.

Másodikba sorozvák kalmárok, kézmű és iparűzők (patentárok), három rendben, üzletük terjedelméhez képest, mintegy 120.000. Továbbá a földműves parasztok; mintegy 3,200.000-en. Mit négy millióig kiegészítve, marad adomentes 680.000 fő, tehát az összes nép hatod része.

Ami a polgári osztályozást illeti, a nemesség, itt *bojáróság* csak a 15-ik században kezdődött. IV. Rádu (Rezső) kezdé a nemesseget alakítani, a bizanti udvar módjára szolgálati címeket osztogatván.

Elsőrendű nemesség volt:

1. Krajovai nagy bán.
2. Nagy vornik. Belügyér.
3. Nagy logothet. Igazságügyér.
4. Nagy spathar. Főtábornok.
5. Nagy vestiár. Penzügyér.
6. Nagy postelnik. Külügyér.

Másodrendű nemesség:

1. Nagy *aga*. Rendőr és vadászfőnök.
2. Nagy *klucsár*. Táborélelmező.
3. Nagy *poharnik*. Fejedelmi itató.
4. Nagy *stolnik*. Főudvarnok.
5. Nagy *kaminar*. Testőrfőnök.
6. Nagy *commis*. Főlovászmester.

Harmadrendű nemesség:

1. Nagy *szerdár*. Lovassági tábornok
2. Nagy *slandzsár*. Udvari sáfár.
3. Nagy *pitár*. Tábori gondnok.
4. Nagy *armás*. Börtönfőnök.
5. Nagy *portar*. Szermester.
6. *Satrar*. Táborsátorfőnök.
7. *Klucsár de Avie*. Tábori szertárnok.

E méltóságok katonai és világi állapotban egyaránt megvoltak. Minden fő több al- vagy helytarto tiszttel volt környezve. A hivatal csak rövid időre adatott; de a cím a szolgálat után is megmaradt. Úgy szaporodott el a bojárság. Oláhország régi nemessége, mely bajnokilag a harcokból emelkedett ki, a harcokkal együtt elenyészett. Régi nemes családok itt nincsenek. A bojárság hivatal által mindennap nyerhető; gyakran újul és változik. Egy életkor alatt a család úri rendű és koldus lehet.

A katonai s világi méltóságok közt kitűnő helyet foglal az orthodox egyházi rend. Oláhország érseke Bukarestben lakik. Van még három püspök, ú. m. Argis, Rimnik Vâlcea és Buzeoban. A moldvai metropolita Jassiban; két püspök Román és Hus váro-

sokban. Ezeket követik méltóságban az Archimandriták (Stegumenek: Kolostorfőnökök). Továbbá a fölszentelt barátok, kik kizárólag képesek magasabb egyházi méltóságra; míg a közönséges lelkeszek fölszenteltetés előtt megházasodva, örökre egyszerű papok maradnak.

Római kath. vallás követők (idegenek) mintegy 80 ezren, lelkiekben a jassi és bakói vikáriátusok alá tartoznak. Van összesen 73 egyházuk Sz. Ferenci Minoriták által administrálva.

Ez utóbbi vallásfelekezet papjai csak adoménességi kiváltsággal bírnak; az ország méltóságai közé nem számíttatnak.

Boer Bojár (Boj-are: ökrei vannak) e néven fordul elő az oláh föld első arisztokratája, mint olyan, kinek joga van földet birni, földművelési eszközöket, tehát ökröket is tartani. Vaillant elmesen *bovis herus* latinból származtatja. Aminthogy legújabb időig is a földesúr adta marháit a jobbágy kezébe, hogy azokkal őt szolgálja. Nem akarok hasonlatokkal élni; de eleven emlékezetben van még itt, hogy alig létezhetett ország, melyben a földesúr nagyobb kényúr lett volna alattvalóin, mint az iteni bojár, földieit fölött. Elet-halál, test és lélek, és minden vagyon fölött tetszés szerint rendelkeztek, azon patriarchalis modor mellett is, melyben még ma, urat, urnőt cseledeivel, apróságával egy vacokba összeelegyedni látod. E vad állapot megfejtése magának az országnak örökös elnyomatásában rejlik; mert hiszen természet szerint, akárhányan állunk egymás vállára, mindenkor legsúlyosabban érzendi

a terhet, ki legalul van. A bojárság kisebb faja, az ú. n. nyám; = atyafi, azaz bocskoros nemes.

A jobbágyot a bojár, a bojárt a phanariota (az ország berúra), ezt a basa, azt a nagyur, stb. folyvást sutulták. Azonban ma, midőn külről a nyomás hevederei tágultak; nem menthető a román uri rend oly mélyen meggyökerezett mohósága, hogy a világ ítéletevel szemben, meg mindig igában akarja a föld népét, a nemzet testét tartani. Oláhországban 2000 bojár családnak 200 ezer jobbágya, Moldvában ezernek 130 ezer. A kolostorokat 30 ezer jobbágy szolgálja.

Ily viszonyban tudnivaló, hogy a műveltség Romániában nagyon is korlátolt szűk körökre szorui. Ez is mind külföldi; a honiasságnak csak is azon aranyománcával, mely a hazai föld jövedelméből kerül. Az egykor keletiből németessel elegyedett divat és ízlés, ma kiválólag francia fordulatot vett. De francia divat és ízlés ez, a külső pipere és fényre nézt: *a francia nemzet föltuno hibáival, magasztos erényei nélkül*. Léhaság, kéjhajhászat, szinelgés; ama szellemi tulajdonok nélkül, melyek viselkedési valódi finomságban, nemesebb gyönyörök előidézésében, észbeli világosságban nyilvánulnak. Míg az előbbieket túlnyomólag hatják át az itteni társadalmi köröket, az utóbbiaknak általánosságban csak csilálmái vehetők észre. S miért van ez így? Mert a nemzet azon része, mely közelebbi képességekkel bír, mely az elszigetelt kis nemzet tömegére a földi emelkedettebb élet malasztjait sugározthatná, nem a nemzete. Messze külfoldeken tekozolja el ez kincsét, idegenben járja le egyeni életét, s ez által szel-

lemi hátrányban s a nepek előtt kisebbségben hagyja saját nemzetet.

Az ingo vagyon külföldre folyamzása okozza, hogy Romániában sok hiányzik meg, mi egy meglett nemzet kellekeihez tartozik.

A közkormányzatot tekintve, van Romániának most már alkotmányos fejedelme ki a népnél most is *Voda*. Ennek van felelős *miniszteriuma*. Ez el látja az országot felelős es — mi a jó kormányzatnak mindig hátránya — vándor hivatalnokokkal. Ez utóbbiak valódi, porázon rángatott bábuk, a közigazgatásnak eszmeje — vagy bár — a törvénynek fogalma nélkül; kik hol nem tudva, hol nem merve tenni, nyugben botorkálnak, míg estükön a tömeg el nem kacagja magát, s helyükbe más lépik komolyabb fintorral, de nem több ügyességgel. Itt valóban a jó alkotmányos beligazgatás az egyeni képességek hiányán török meg.

Egy van, mit bárki, ha közhivatalba jut, el nem felejt, el nem mulaszt: a vagyonosodás. A hal is fejtől... s maguk mondják, hogy meg szegeny liberalis miniszterek sem hagyták oda üres erszennyel a tárcát; guta üsse emezt, tömör lett már amaz.

Főnebbiekből kitűnik, hogy Románia képző intézmények hiányában szenved. Kevés vidéki iskolája fölött egyetlen jogiskolája van Bukurestben es nagyon zsöngé orvosi iskolája ugyanott. Ugy hogy ez utóbbi szakban országszerte meg idegenek, többnyire zsidók, görögök működnek; míg a törvénykezési szakban embereket látunk alkalmazva, kik jó, ha a számukra szolgáló kezikönyvet elolvashatják; államügyeszek pedig alig iskolát végzett

sühederek. Még gyöngébben áll a dolog ipariskolák és intézetekkel; legtöbb lendületet nyert újabb időben a hadiskola.

Fi- és leánynövelő intézet számos van; többnyire idegen magánosak kezén. A honi intézmények egyik legjelesbika és legáldásosbika az ország nagy városaiba gazdagon elhelyezett *Brankoveán fele leányiskolák*.

Van Romániának Bukurest környékén a Szt. *Pantileimon* kórház jóságán, egy jólindult *mezőgazdasági iskolája*, melyben, becsületünkre szolgál, magyar tanárok is működnek.

Van Romániának, ugyanazon sz. anyától származott vallási két külön nemzedéke; rossz az egyik, mert az ország javát emészti föl, *a temérdek kolostor-alapítvány*; megbecsülhetlen jó a másik, azon ájtatos lelkek hagyománya, kik a szenvedő emberiség javára dusan ellátott kórházakat alapítottak. Valóban ez ország mily jótékony intézményeiben sok más fölött dicsekedhetik. Bukurestben, Krajován, Brailában stb. pár ezernyi betegágyra vannak alapítványok. Ezenkívül minden kerület legalább tizenöt betegre saját kórházzal bír. Ugy, hogy a szegénység, ha rossz szellemei vissza nem tartják, kórházi segély hiányában nem szenved.

De e jó intézményekkel párhuzammal borzalommal kell említenem a fegyházak szörnyű mivoltát; melyekben ha tévedt embertársaink bűneihez méltó ítéletüket viselik; nem vonhatjuk meg szánalmi részvétünket, midőn összezsufolva, mocsokban fetrengve, nem érdemlett s ott szenvedett halál martalekivá lesznek.

Említett intézmények közepett, Romániának mind anyagi, mind szellemi ereje sokkal csekélyebb, mint az adott föltételek közt lehetne.

A financia szerfölött ingatag lábön áll. Az országnak saját penze nincs, hanem mit természetvenyeivel a szomszéd Ausztria, Muszka-, Törökországból bevált, — tehát e három fele penznem van itt főképpen forgalomban, török lábön: piaszterekben, vagy muszka szerint: leu-ben számítva. Akár piaszter, akár leu = 40 para; egy para = a nálunk régi kispénz v. fél váltó kr. — Tavaly óta tervben van román pénzlábot behozni, a francia decimál számítás szerint. Egy *romanac* tenne százat; mely tizedekre osztatnék, s e pénzlábra vitetnék minden idegen; — mely csak addig lenne érvényes, míg elegendő mennyiségű nemzeti pénz jönne forgalomba.

Az állampénztárból a főhivatalnokok jó előre kimarkolászván illetményeiket, az alsóbb hivatalnokok havonkint, utólag kapják fizetvényüket, ha van. Gyakran várakozásban telik több hét, míg adoból — vagy miből, fölhajtatik a követelők havi illetménye.

A hadügy itt valóban csak pro forma létezik. Egy ezred oly nagy, mint egy rendes jó zászlóalj. De ily irgalomra való miliciát csak a muszkák közt láttam. Nem fegyverekért értem; mert e tekintetben aztán... No de kezdet. Azonban nem titkolhattam mennyire megesett szívem, mikor ily sirva katonáskodó s már a harmadik faluban honvágtyól gyötört népet utközben láttam. Még az officier urak is lecsüggesztettek nyakukat s így a csapanós csáköval fejükön nem igen martiális tekintetet mutattak.

Már a *darabantok*, a megyék legderekabb fiaiból állított hajduk, valamivel vidámabb fickok. De minő megrögzött keleti Slendrián! Lovon ül s nincs sarkantyuja; hanem egyik kezében kantárszár, másikban korbács. Igaz, hogy ugyan páholni is kell a gebét, míg megmozdul. Ezek kék honved atillát veress zsinorra, és fehér condra harisnyát viselnek, vörös panyokás fekete kalpaggal, hosszú csizmával. Töltényeik úgy be vannak göngyölve, hogy ember legyen, ki hozzá jut; löfegyverük pedig oly bizton elrejtve hosszú börtokba, hogy abból ugyan idegen ki nem húzza. De szintugy egy gonosztevő sem fogja megvárni, míg az onnét kényelmesen kipakolódik; ha mindjárt kételkednek is rajta, hogy meg elsülhet. A határőrség még gyöngébben van kiállítva.

A román lovasságot s tüzerseget nagyon dicserik, de még működésben nem láttam; a törtenelem sem beszél róluk. Annyit mondhatok, hogy a tiszturak közt a lovagias érzület nem áll európai lábón.

Katonák csupán az adózó népből ujoncoztatnak. Sorkatonaság

Oláhországban	—	—	—	6000 ember
Moldvában	—	—	—	3540 „
Ide tarozik a zsandárság vagy darabontság, rendőrség.				
Oláhországban	—	—	—	4600 „
Moldvában	—	—	—	1800 „
Vegre a határőrség Oláhorsz.				6640 „
(Piketások.) Moldvában	—			5000 „

Osszesen: 27.784 ember

A finánc es hadügy sok kívánni valói folytán, a beligazgatás, igazságügy, közoktatásügy, közlekedési ügyek állapotához csatolandók előbbi ujmutatásaim; melyek szerint minden a kezdetlegi állapot jelleget viseli. Egyetlen, a kereskedelmi ügy diszlenek itt leginkább; ha az imént elősoroltakban támogatást nyerne. A közmunkák ügye e zsöngemény állapotban még csak rovatot sem kepezven.

Végre is, Románia az ortodox vallás követője s ennek szolgálai befolyása alatt levén, az e rendű követelményekből sok megmagyarázható, mai fonák állapotából. Népe egyáltalán bigott vakbuzgó, kevés hajlammal, még kevesebb vággyal bir a köznapiak fölötti eleményekre. Minden más vallást, bármely kereszttyén felekezetet sem véve ki, pogánynak tart. Es e nézletet papjai oly szigorral tartják fegyelemben, hogy náluk senki semmiféle vallási kedvezményben, például eltemettetésben sem részesülhet, hahogy előbb orthodox szokás szerint — kád vízbe mártatás által — meg nem keresztelkedett. Mint már fönnebb említve volt.

Vallásuk követelményeinél fogva temérdek böjtöt tartanak; melyekben még a hal, rák, tojás, tejfelek is kiveteles napokon vannak megengedve. Máskor eltelnek soshallal, *pasztramával* (napon aszalt sós hús) és a mindennapi puliszkával. (Mamaliga) Kenyerül a törökbüza lisztet (mint nálunk a *málét*) nem használják; hanem a szegények a mamaligát jó keményre főzve tarisznyába dugják, mit aztán tenyer közt gombóccá gyürve, raknak szájukba. Különben a büza kenyér egy okányi (2 font) cipökká alakítva országszerte *kelendő*.

A táplálkozási életmódnál levén, megemlíthetjük, még hogy egyáltalán nagyon egyszerűen élnek. Ebédet késő reggel — tíz óra tájban — tartanak; melyen túl rendszerű asztalt nem terítnek. Közönséges levesük az ugynevezett *bors*: zöldség- s főzelek- zagyva, savanyú lére. Aztán ha böjt nincs, *must*: a marha hosszú pecsenyéje aszalva és sütve; továbbá pásztráma s gyümölcs. Ha böjt van: olajos ecetes főzelekek.

Asztaluk egyaraszos = három lábon álló, kétláb átmérőjű kerék deszka, melyet a minden háznál meglevő széles divánra helyeznek, s csak a foltett étkek számára szolgál. Nők, gyermekek körötte föl-kuporodnak, s kiki ölébe veszi adagát; a férfiak vagy körül állják, vagy éppen sétálgatva költik el részüket.

Étkezésnél s bármely cselekvéshez kezdve, sohasem mulasztják el a hármasszoros keresztet vetni magukra. Úgy, ha sz. képeket látnak; ha valamitől megirtoznak; ha beszéd közben valami ellen óvást nyilvánítanak stb.

E vallásos szokásnál fogva — kivált a szegényebbek bőkezűek az alamizsnában, templomokra adakozásban, papjaik jutalmazásában. E szokályból folyik temérdek *pománájuk*, melyeket emlékezetes napjaikra, életeseményeik évfordulatára, halottaik emlékére stb. tesznek. De viszont megkívánják, megidegenektől is, hogy pománába (azaz Isten nevében) egyetmást tegyenek nekik.

A *pománát* némelyek *Pomona* istenasszonytól származtatják. Miként hazánkban is, kivált a havasi magánösvényeken, gyümölcsöt s vizet raknak le a

járokélok enyhítésére. Mások a *pomeni*: emlékezni szótól veszik; miszerint: tegyen az ember jó emlékezés, megemlegetes vegett.

Ilyen pománába bizonyos napokon a szegényeknek s tisztességből idegeneknek is, egész tál (Garnirungféle) etkeket, viasz gyertyácskákat, fakanalakat, fa- és cserép edényeket küldöznek. — Legtöbb részük van efélékben a papoknak, kiknek isteni tisztelet alkalmával tálakban visznek cukrozott főtt búzapépet, bort stb., melyekből hideg konyha mellett gyakran egész család táplálkozik.

E pománázáson kívül a közjó iránti adakozási hajlam nyilatkozik közhasználatra szolgáló intézmények alapításában. Például: tűzoltó szerekre; vagy vízhiányban szenvedő helységek számára vízvezéd és kútmedence-nyitás. Így sós Rimniken jámbor fogadalmak alapján 10 nyilvános kútmedence készült; melyekből egész város földözi vízszükségletet.

Vallásos -szokásaik közül, említve volt a keresztelési mód; melyet gyermekeken magam is szemléltem: oly keményen duggatják a csecsemőket egy medence hideg vízbe, hogy e műtét után gyakran jut az orvosnak dolga. Élő szemtanuk bizonyosága szerint úgy cselekszenek fölnöttekkel is, nemi különbség nélkül, meztelenre vetköztetve, néző közönség szemeláttára.

Az egyéni élet folytán fölmerülő szertartások közt nem kevésbé nevezetes a házassági mód. Kétkedni fog az olvasó; pedig tapasztalt ember mondja: hogy Romániában a házassulandó felek közt *nem* szükségesek kellek a szerelem. Fönhagyatik ez ün-

nep utánra, boldogabb versenytársaknak. Nem is a ferfi jár keröbe; hanem a lányos ház jóakarói fáradoznak abban, hogy kellő időre völegényt szerezzenek; míg az ifjuság szembetűnően közönyösen viseli magát. Ezért gyakori dolog, hogy fiatal szegény lányok gazdag nagybácsik nyakára akasztatnak; vagy gazdag özvegyek fiatal férjhez adják magukat. Mert esetenként mindig fődolog a *Zesztra*; menyasszonyi kelengye; vagy megfordítva is, a nobiztosíték = *möringolás*. Egy ily esetet saját tapasztalásomból: A nőskort elert szép hajadon fiverei egy barátjukat vezették a házhoz; testvéri szeretetből jószágöröklési jogukról a leány javára lemondván, csupán az atya kötötte meg ki, hogy leendő veje az átveendő jószág értékéből még vagy 500 drb. aranyat visszafizessen. Minden jól ment készülödes bevásárlásokkal egész az eljegyzés napjáig; mely szertartásra én is nőmmel együtt hivatalos valék. Amint este beköszöntenk, minthogy nöm a nyelvet nem beszeli, helyette is tevém az üdvözeteket. Hamarjába ránk nézt igen unalmas társalgás következett. Nömet tetötöl talpig fürkeszték; egyes öltözékei, ékszerei értéke felöl kérdezősködtek. Hol, mikor, kitöl vette? vagy talán maga csinálta? Miért oly hallgatag? »Istenem, — mondá ő, — szólj tehát, hogy nem tudok velük beszélni.« Volt aztán faggatás: Hát mért nem tud a *kokona* oláhul? Miért nem tanul? Miért nem tanítom én? Járjon hozzájuk, megtanítják ök stb. E végtelen üzött feszenyles közben titokteljesen az asztalon terem valami csipkeselyemkeszkenöbe takarva, mit hölgyek, kisaszszonyok mohó kíváncsisággal lestek ki, egy-egy kis

csücsköt föllebbentve. Már mindnyájan benn valánk, kiket látni akartak, mire a jegyes belepett komolyan, mindamellettt hogy arája által elég nyájasan köszöntetett. Hamar is kisurrant. S még jó darabig várt a társaság, míg vő, ip, napa, fiverek, lassanként besompolyogtak. Mindnyájan leverten, csak a vő sugárzó arccal, ki ekkor mosolyogva kezét szoritott arájával is. Susogás ide tova; kisült, hogy a vő lealkudta az 500 drb. aranyat is; különben az ügy szégyenítő fordulatot veende. Erre a varázslapel föllebbent, és volt alatta az ara által sajátkezüleg varrt himzett völegényi ing. Erre a völegény *nadrága zsebébe* nyult s leszórt viszont ajándéku 25 drb. aranyat; mit mielőtt a szép ara eltett, majd minden vendég újból s újból megszámlált. Aztán előállott a *nánás* (násznagy) elmondá minő egyesség tanuiul gyültünk egybe; a két fiatal kezét egymásba tette, mire a menyasszony jövendőbelijével egy *karika* gyűrüt cserélt ki, *gyemántosert*. Erre a leányok körükből kiszálló társnéjok nyakára rohantak; összecsókolták, és *egy kicsit jóizüen* sirtak. Majd hoztak üde vizet *dulceaceával* (befőtt gyümölcsíz) rája törökösen, azaz seprejével összefőtt fekete kávé; végre cukrosságokat. Ebből a vendégek jól elzsebeltek; mire kinek hogy tetszett, távozhatott.

Nemsokára a menyegző is megvolt. Ez ünnepeyre nagy fényüzést fejtenek ki. Suhog a sok selyem. Csillog-billog a sok pipere. Robog a sok díszfogat. Templomban esketes közben virágkoronát tesznek a szövetkezendők fejére, és temerdek imádságot mondanak fölöttük. Esketőre táncvigalom kö-

vetkezik, mely közben csemege és sokféle szájíz-
rontó; de étel nem szolgáltatik föl. Hanem a török
dohány mindket nem által nagyban szivaroztatik.
Ünnep után a férj bágyadtan keres barátai közt
szórakozást; a menyecske honn ül s fogadja hodo-
lóit. Van még az ünnepnek egy csufondár kolonce.
Ha a férj meglett elégedve, bort (pirosat) hordat
az utcán zeneszóval és itatja mindenkivel; ellenkező
esetben honn várja barátait s tejet tesz elébük. —
Vegre a háztartáshoz látnak. A ferfi kötelessége a
napi vásárlásokat is megtenni; sőt a konyhára is
ügyelni. Kokonának (úrhölgynek) szégyen házi gon-
dokkal foglalkozni; hanem ül bámulandó henyeség-
gel naphosszat a szeles divánra fölkiporodva, össze-
tett kezekkel. E gyönyörűséges keleti szokást való-
ban még csak nézni is unalmas, de gyarló elmém-
mel föl nem foghatom: hogyan képes lelkes eszes
lény az ég föld színen teljes semmittevessel foglal-
kozni?

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Ámbár a férj úr, s neje rabnői megadással si-
mul szeszélyeihez; mégis szokás által a férj is rab-
szolgává válik; mennyiben valóság szerint min-
den teher rá háramlík. Sőt a férj egyéb csapások-
nak is ki van téve. Mert mihelyt a nő elegendő ürü-
gyet talál válásra, elfut tőle, s kevés perrel elvá-
lasztják. Ekkor bármennyit áldozott legyen a férj
a közösbe, a nőnek teljes *zestráját*, utolsó fehér-
nemüig, bercéje s papucsáig tartozik visszaállítani;
mi összekeléskor pontosan föl van jegyezve. Semmi
sem könnyebb, mint más felekezetével összekelt ro-
mán nőnek elválni. Mivel az orthodoxok minden más
vallást semmibe vesznek, eskette legyen bár ő maga

papja például róm. katolikussal össze, mihelyt a frigy a nőnek nem tetszik, azonnal semmis a házasság.

A gyermekek nevelése egyáltalán nagyon szelid, kenyeztető, vagy közömbös. De szülői kegyetlenségről alig hallani. Keményen a gyermeket soha sem büntetik.

Egyebiránt még a nagyok is egymásközt, ha épen tettelességre kerül is a dolog, nem igen erősen bántogatják egymást. Szalmaláng ellobog.

Különben a nevelés itten nem is valami nehéz dolog. Senki sem tanul többet, mint olvasást, írást, számolást. Igazi tudósa az országnak kevés van. Ez is idegenből kerül. Vannak papjaik, kik alig tudnak olvasni. Akárhányszor megtörtént, hogy bojár pap dögében megszorulván, béreset pár évre a seminariumba küldte; aztán papul ki hozatta, s maga csokolgatta kezét. Igen, itt bármennyire hiányzik Isten szolgáinál a mi lelkeszeinket annyira nemesítő műveltség; nagy hódolatban részesülnek; még magas körökben is csókra nyujtják azon kezét, melybe az alamizna tevődik.

Az élet további viszonyaiban nagyon szokásban vannak az alkalmi tisztelgesek. De semmi annyira, mint az újévi köszöntések. Ilyenkor — hacsak a tisztelkedők közt nagy rangkülönbség nincs, — megszokás őt csokolni. En, midőn első ismerkedéseimet tettem; később még hivatalos tisztelgesek alkalmával is, gyakran részesültem ily tisztességben. Egyebiránt nincs benne semmi dicseretes; mert csak szinelges. Benn a szív többnyire illetetlen marad.

Újévkor a népi köszöntök marokkal szokják

szörni a rizst vagy búzát arra, kinek áldást kíván-
nak. Ezzel lépnek a házakba is. De lehetetlen meg
nem rónom, miszerint az orcátlanságig sokan, még
módban élők is, úzik a koldulás e nemét. Ez egy-
napra ostrom, mit minden tisztességes embernek ki-
kell állni; mégsem ér föl a Sylvester estével, midőn
suhanc-csoportok durrogó eszközökkel, dobbal,
csengővel, ostorokkal csördítve, pokoli lármát űz-
nek. Melyhez bizonyos rigmus vagyon. Ertelme oda
megy ki, hogy a marhák szántáshoz, vetéshez be-
vannak fogva; — tehát a csoportból egy — a gazda
— elől szólal: »Adjon Isten nekünk termékeny esz-
tendőt; Adunați băeți (hajtsátok fiuk). Hej haj
hej!!! csengés, durrogás, csattogás. »Hogy a jóból
ki ne fogyjunk; minden rosszból kipusztuljunk!
Hajrá fiuk!« Hej haj hej!!! stb. Így men a dolog
háztól házra, alkonyattól közel esti tíz óráig. E szo-
kásnak eredete lehet a mezőgazdálkodás megünne-
pélése; minthogy Havasalföld lakossága nagyban föld-
munkáló — nem művelő! — nép. Vannak még a
húsvéti köszöntések. Van papok részéről a minden
hő első napján történő házszentelés; midőn a pap
szentelt vízzel valamennyi házat eljár; mire meden-
céjéből a víz kifogy, — az megtelik ércpénzzel.

Minden életbeli esély után legkitünőbb azon bá-
násmod, melyben az ember halála esetén részesül.
Miután a beteget agyon kuruzsolták, hogy elmond-
hassák, miszerint mindent elprobáltak, — mégsem
segített semmi: — papot, utoljára még orvost is
hinak; kinek ritkán marad egyéb teendője, mint az
utolsók iránt intest adni. Halal beálltával a halot-
tas ház sok viaszkával kivilágított *ivová* alakul; hol

ki csak hozzá juthat, tele szívja magát. Másnap — mert közönségesen sietnek halottaikat elteni — a temetés rendkívül zajjal men végbe. Annyi a segítség, hogy mozogni nem lehet tőle. Aztán, hacsak mód van benne, több, neha 10—12 pap jelenik meg, egyházi díszben, zászlók, keresztek, lámpák kíséretében. A halott nyílt koporsóban fekszik, a szokott útravaló pénzzel ellátva; még utoljára mindenki szeme közé nezzhet. Így hordozzák meg (fogadott sírónőkkel) nagy siránkozással több utcán. Vegre a templomhoz viszik, hol beáldatik, egyszersmind vegnyugalomra tétetik, a cimteremben. Mert ott vannak a temetők. Romániában városon kívüli sírkertek csak idegen vallásfelekezetek számára vannak. A honi halottak benn, az élők közt nyugszanak.

A *tor* szintűgy szokás, itt is, mint hazánkban: mely alkalommal a szegenyseg is osztályrészehez jut.

A halottak évnapját is megszokták ülni, templomozással és jótékony adakozással.

Hátra van még, hogy a román nép lakszerelvényét s közeleti foglalkozásmódját ismertessem.

Egyáltalán bámulandó kevés az, miből egy román lakás butorzata s házi eszközeinek összege kitelik.

Legelső és legszükségesebb bútor, mi egy házból sem hiányzik 1—1½ ölnyi hosszú, felölnyi széles deszkadiván, melyet gyapju v. szalmamatrácokkal alagul, hasonló bennéki vánkossal körül meg raknak es színes házi szöttek gyapjuszőnyegekkel, — melyekben a *nemzeti kék sárga vörös* szín tarkállik — borítanak be. E bútor fiókjába ruháikat s

alája minden fölös lomjaikat rejtik el. Modhoz kepest ilyen kettő es több foglalja el a lakhajlek bensejét. Aztán van valami pipere-asztal fele, melyen üveg es porcellán apróságok vannak elhelyezve. Szék, vagy másnemű asztal, mint ama talpas karika, melyet etkezesnel használnak, hiányzik. A falakon irtózatos mázolatú sz. képek; melyek közt sz. Mária ezüstös, vagy aranyos képe tűnik ki, örök egő lámpával világítva; mely előtt közönségesen imád-ságaikat es esenkedéseiket (poklonázás) végzik. Áilando használatra van egy fekete talca, két nagy üveg pohárral *dulceáceás* (gyümölcsszörpös) edény-nyel, amelyen az üdítő vizet szolgálják föl. Ehez vi-zes kanná. Sajátszerű ruhaszekrény ritkán talál-ható. Közönségesen domboru plehes es ezüsttel ci-kornyázott nagy ládákban van a családnak öltözet-neműje es kincse. Sajátkepeni ágyak nincsenek; ha-nem nappalra az ágy-nemű halmazban áll; ejjelre pe-dig tarka egyvelegben egész család apraja nagyja cselédestől említett divánokon es a talajon terül el. Ritka es csak európaiag művelt gazdag bojáróknál található európai izlésre es kényelemre bútorozott szobákat. Közönséges ékessege minden hajleknak a fűtő kemence — mit ők *szobának* neveznek — cse-rép csövekből, oszlopszatosan, valóban izletesen ala-kítva; mely olcsósága mellett fűtési célra is a mi kályháinknál sokkal hasznosabb. Gazdaságosan ugy is rakják, hogy egy *szoba* két es három terem me-legítésére szolgál. A talaj vagy egyszerű tapaszföld, vagy deszkázat, beszőnyegezve.

Mit mi pitvarnak nevezünk, az nincs szokásban az oláhoknál. Mindjárt az első benyilo, lehetőleg

butorozott konyha, vagy epen lakszoba. De mire is itt akár pitvar, akár konyha? Nehány bádóg, vagy rez edény (tinikie) az egész keszület, melyben a naponkinti cibere vagy mamaliga elkeszül; mit keves cserép edényben tálnak föl. Egy kes, egy villa mindnyájoknak, s egy fakanál fejenkent elég evoszer leven. A vizet faedényben tartják, mely e miatt, meg azon körülményből is, mivel Románia fele iható víz hiányában sinylik, meg mivel a tisztaság az oláhnak nem házi erenye, közönségesen áporodott, búzös. Jártam ugy, hogy szomju-tikkadtan ivovizet tiszta edényben kérvén, a nyájas menyecske ruhájára kópött s aval kitörölte poharamat; ugy aztán töltött bele savoszinü vizet; mely épen ugy hatott rám, mint ama gyógyszer, melyet csorvás betegnek rendelni szoktam. E bámulandó kede föl-szolgálsnak részese voltam etel dolgában is; midon a különben is olajjal keszült etkeket, mocskos kézzel szétkormölve rakták elömbe. Egyébiránt nöm már megszokta, hogy a falusi kirándulásokat megsinylem.

Az építés mesterseget sem Romániában talál-ták föl. Gyöngé szalufákból elkeszül a ház váza; közeit kirakják egy réteg porhanyó teglával; alacson födelet zsendelyeznek rá; padlását mértéktele-nül aránytalanul leszögezék fenyő lapockákkal; ab-lakokat ékelnek be; jó szellös ajtókat raknak föl s kész, a közönségesen három négy osztályü lakház. Az emeletes házak is szörnyü gyöngén szerkezkék. Bármely épületet hirtelenében összeütnek; melyről mész és vakolat pár hó alatt leomladoz. A kerte-lésre egyáltalán keves gond fordítatik. Meg van a

nálunk már falvakon is kimuló szokás, hogy idegen udvaron s kerten át rövidítsek az utat. Városon egy fútcáhosszant van a piac, sűrűn egymásmelle sátorozott, többnyire fabódékkal, elegyes kereskedésekre; melyek hátulso osztálya a lakás. Nagyon könnyűszerrel van minden elrakva, kevéssé gondozva, s csak az oláh közönbösségnek tulajdonítható, hogy rossz kezek által gyakori és nagy károk nem történnek. Tűzvész azonban, mint ilyen építkezési szokálynál több mint valószínű, valójában sok is van. De itt a szerencsetlenséget is bámulando közöny s megadással viselik el. Tűzvészek elhárítására városokint tűzoltó intézeteik vannak szervezve, valódi ingyenelő lézengőkből; kikről — a nélkül, hogy rossz élcet alkalmaznánk — nagyban elmondhatni, hogy közönségesen megjelennek, mikor már vége a bajnak.

Rám nézve bosszantó volt elnézni, mily félvidor közönnyel nezdgelték vizáradáskor azt is, hogy hordja el az özön telkeik nagy területeit. Láttam háztulajdonost, ki midőn háza hátulja az özönbe zuhant, konyhája tornácára állt ki s onnét nézte, míg szép csendesesen a különben szép ház egészen lelohadt a föld színeről. Mondám, hogy legalább deszka-kerítést mentse meg. Az is mehet a többi után, — mondá — ugyis koldussá lettem.

Különben az oláhnak minden foglalkozásban másod természete a lassuság, az im-ámolás. Gyors tevékenységhez szokott embernek valódi gyötrellem nézni, mily lanyhasággal tesznek minden dolgot. Nem is sokra haladnak; de sem ösztön sem vágy nem is készteni őket tovább törekvésre, mint mától

holnapig. Az olasz »*dolce far niente*« nagyon rokonulh angzik oláhban: dulce e fârâ nemike; azaz: jó gond nélkül lenni. Ha csak lehet ki is kerül ő minden bajt, gondot.

A néptömeg legszámosabb része mezomunkával foglalkozik. Más nevezetes rész elegyes haszonüzlettel, mint korcsmázás, szatocskodás, kalmárkodás. Sokkal kevesebb benszülött foglalkozik kézművességgel. Ezt főleg idegenek üzik. Például: ruhaneműek házbelik kiállításával, építéssel, főleg házánkfiái szereznek hasznot. Hanem mesterek az oláhok a mészárlásban, u. m. marhák, juhok, sertésekkel való elbánásban. Például a közönséges mészárszékeken kívül sok százan foglalkoznak *Zálhánákban*, (húsgyárakban) hol ezer számra aprítják föl a marhát; húsat *pasztrámává* aszalják napon; többi részeiből pedig faggyut főznek ki. A fuvarozsát nagyon kezdetlegi módon üzik. Ezt helyettük a szomszéd szászok, szekelyek, oláhok viszik ügyesebben. Vannak azonban jöféle berkocsisaik városról várostra; kiket *birsároknak* neveznek. — Foglalkozásaik közé tartozik még a hajózás és halászat mestersege.

De van e népnek egy osztálya, mely mondhatni a földkerekségen semmi megnevezhető munkával nem foglalkozik, mint *lehütéssel*. Mert ennek a munka szegyen, teher, kín. De Isten igazában nem is tud semmihez; mint a készet fogyasztani, mohón keresett gyönyörökben lankadozni stb.

Legmagasabb fokon uralkodik a henyeség a nőnemnél. Mint már említem, képesek a divánra fölguggolva az Isten napját végig bámulni. Ha szomj,

vagy egyéb baj bántja őket, keleti szokás szerint *tapsolnak*; mire képesek órákig elvárni, míg a nem kevesbé lomha cseléd rá gondolja magát előballagni, hogy a kívánandó segítséget megtegye. Fekete törökös kávé-szürsöles, ugyancsak török dohány szíryarozása, ennek minden undorító körülményeivel — peld. köpködéssel stb. — föbb idötöltésük. Ha megis némi munkára szánják magukat, az himvarrás, melyet némely osztályok szép ügyességgel űznek. De ha társaságuk szaporodik, a csendes működés hamar átváltozik dohányzásba, kártyázásba. E mindkét idötöltést Románia hölgyei szenvedéllyel űzik. De van mindenek fölött az idötöltésnek egy még szenvedélyesebb, még kedveltebb neme, a magán edes andalgás, nyájas szerelmi cselszövés; meg mi a titok fátyola alatt, hivatlan szemek beavatása nélkül, bizalmi cselédek közbenjárására, a vettség és élvezet felöntudatában történik. Az anyagi érdekek kényszerű szabályin megboszulja magát, az illetéket minden követelő természet.

Illem és erkölcsiségről kellene még szólanunk. E kettos erzeményt a természet minden, még vad népeibe is bele oltotta; mi bizonyság arra, hogy nem a műveltség eredménye. Hanem igenis, sokféleképpen modosul az, a művelődés modora és fonákságai által. A román népnél is megvan az illem természeti érzéke, mennyiben bizonyos tettektől tartozkodik, melyek rá nézt szégyenítők, vagy másokra nézt kellemetlenek volnának. De mégis az illem lényegeről, annál inkább árnyalatairól, nagyon homályos fogalmai vannak. Például: nagyon keveset törődik azzal, minő körülmények közt végez oly

dolgot, minót a természet mulhatlanul parancsol. Ezért a lakkornyékek közonségesen galárdságuk által különböznek a föld más területeitől; s ha nehol annyira hatott a műveltség, hogy oly dolgokra külön hajlekkal lássák el a lakhelyet; undorral fog vissza emlékezni, ki oly helyt megfordult, azon hidlásba vágott \triangle hááromszögü likakra, melyek csak arra látszanak rendeltetve, hogy inkább foltunjék: minek nem kellene lenni.

Valóban ha az illemérzéke ily módon bántva van; még a kényelemről sem sok fogalomra mutat. Továbbá elég mondanom, hogy a zsebkendő még felsőbb osztályoknál is csak luxus articulus. De non plus ultrája a finnyás érzék bantalmának családí közös asztalnál részt venni. Hol van egy kézről kézre adandó abroszka; hol több hetek szennyében díszelgő kávék kendőcskek; hol a közteríték, a milyen; hol épen semmi segély a pillanatonkenti tisztálkodásra. — Azonban gyötörnek a kínálgatással; van valódi harag, ha nem költesz; — és talán meg is jobb ezt elviselni, mint az olajos és más keverékü étkek kövekezmenyét megsínyleni. Nem különben áll a dolog ágynemük tekintetében. Magán házakról nem is szólva; megemlékezik, ki egyszer *hanban* (oláh nemzeti fogadóban hált. Még Bukurestben is, több a pizsokban már megtelepedett passasierrel akarának összeházásítani. Videken pedig nem is tesz különbséget, hogy három-negyrendbeli utas egy *odaiban* (szobában) búvjek össze. Akár nemi különbség nélkül. — Az ejjeli ellátás aztán hallatlan. Nincs semmi neven nevezendő edény; vagy csak egy üdítő ital; es aligha világító szerhez juthatsz.

Nem is említvén a szolgáló személyzet lustaságát, gorombságát. Mi mellett azonban a zsarolás napi renden van. Jaj neked, ha üde vizet kérsz; adnak valami szöke lögymörcsöt, és hozzá sajtáságos dulceáceát; mindenkor kézből, méreg drágán. Állandólag kezedenél levő ivóvízről ne is álmodjál; holott jó bort, ha sirva rimánykodol, sem iszol. Csupa illemek epedő áldozata vagy.

Közben megvetnek, ha nyelvükön nem tudsz. Kinevetnek, ha nem jól beszélsz. Kicsúfolnak, ha alkuszol; faképnél hagynak, ha tudakozódol. E tekintetben több esetben mégis, kapsz utasítást; de biztos lehetsz benne, hogy rászednek. Mert e nép az, mely idegen nélkül nem élhet; mégis, vagy talán épen azért, ő gyűlöli leginkább az idegent; s nyilván kitűnő haszon nélkül, nagyon óvakodik javára lenni, még inkább tenni. Azért, ki román nép közé indul, iparkodjék előre jól értesülve lenni; különben rá járnak.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Illem dolgában furcsa körülmények közé juthatsz magánlátogatásoknál; kivált, ha ismeretlen, avagy kelletlen vendég vagy. Sehol sem csapják be hamarabb orrod előtt az ajtót, mint Romániában. Ha nővel találkozol, elfut előled; de ha visszatekintesz, meglát-hadd őket az ablakokhoz csődülve. Ha a ház urának nincs kedve veled bajlódni; hüvelykkörmével felső vágfogán egyet pattint, s feléd nyújtja; mi igen utálatos fintor, s azt jelenti, hogy csak annyiba vesz. Más, ha szívesen látnak. Akkor a *kokona* (ünnő) is előjö. Üde vízzel, dulceáceával, aztán fekete kávéval kínálnak. Aztán tutun szivarral. Majd a kokona is rágyújt és sajátmódon a divánra kuporodva, ver-

senyt füstöl. Sőt egész háznép összegyűl bámulásodra, s ahhoz képest, ahogy tetszettel, kikísérnek; vagy grimeaceokat vetnek utánad; mire elmondhatnád a jó sváb közmondást: I bin a guter Svob. . .

Egymás között is temérdek sikamlásai vannak az illemnek; sőt gyakran a fesztelenség a szemérem kockáztatásával gyakoroltatik. Mert mindamellett, hogy a serdült fiatalság nyájas időtöltésekre nem bocsáttatik össze; a zsöngébb kor s a jó és gonosz tudás fáján tuli, több mint idylli szellemű órákat tölt közösen; melyekben nincs kedvesebb beszélgetes, mint a: *Sau-Glocken läuten*. Orvendetes, hogy erre magyarban nincs kifejezés; de tudtomra társasköreinkből maga a dolog is hiányzik.

Ha mégis elegyes társaságok gyűlnek össze, a nonem rendszerint külön suttagó s kacagó kotte-riát képez; míg a férfiak sokkal lármásabban és a galéria iránt sans gene, kalandos dolgokat beszélnek; vagy a társadalom dísze iránt teljes közöny-nyel, — közönsegesen hazard — kártyajátékba merülnek. Ily gyűldékben érkezéskor, kinek kell, kap dulceaceat vízzel; éjféltájban *csáit* (orosz theát) minden adalék nélkül. Ezért célszerű dolog idegennek vacsora után menni oda. Román szokás szerint reg. 10 óra tájban van regebéd; esti 5—6 tájban estebéd. Tehát az esti társaskör már ellátott egyeniségekből alakul össze; mi a körülményekkel ismeretlennek nem nagy anyagi épülésére szolgál. A társas lakomák nem is igen divatoznak. Adni csak politikai ünnepélyekben szoktak.

Az illem sajátos fölfogásához tartozik az is, hogy a házi fesztelenséggel teljes ellentétben, nyíl-

ván társaskörökben, például táncvigalmakban a nemek úgyszólván zárt körökre oszlanak. A teremben körkörülnéma bálványokként a fejtetőn is fölül piperezett nőnem; szemben morajos csoportban ácsorognak a férfiak. Megzendül a zenekar; andalogva várnak az ülők, míg egy-kettő az ellentáborból bátran előszáguld, s néma bókkal hí meg valakit; kiknek aztán meze, mozdulása közvizsgálat, közbírálat tárgya. Mihelyt a zene elhangzott, egész férficsoportha a teremből üdülésre, kártyasztalhoz; — hol most az orosz preferance van legnagyobb divatban; csak újabb zene csalja őket részenként vissza. Szünetközben a nők is tettek némi mozgást. Aztán megint az iménti leha lejtés. Csupán a francia körtáncban láttam némi élénkiséget. Általános fölvidulást, lelkesedést, mint magyar vígalmainkban láthatni, itt egyszersem tapasztaltam. Minek elegendő okát találok a nemek időtlen elszigeteltségében. Alig is láthatni női elégedett arcot; míg férfiakon a mámor vesz erőt. Ezeknél csak is a mámor és álmolygás tölti be az élet munkamentes hézagait.

Az illem és közviselkedés ily viszonyiban az erkölcsisegről kevés mondani valónk marad. Úgy tapasztaljuk a közönséges életben is, hogy a buta elfogultság minden bűnet leimádkozhatni véli, s az ájtatoskodó hullákban nem ritkán istentelen bűnös lelkek rejtőznek. A román nép alapján jámbor, istenfélő, szelíd erkölcsű; de epen talán a földi erények és túlvilágiakról tévfogalma oka, hogy míg emezekért bűntöt, alamizsnát, imát, alázkodást veghez viszen; lomha természetisége mellett sem veszi

le szemeit a földi jókról. Szóval, *vallási erényei* mellett hiányoznak *erkölcsi erényei*. E jellemi hiány miatt, alig tartja vétkes dolognak felebarátját okkal-móddal rászedni; sőt olykor azt dícséretes eszélyességnek találja; mivel földicsekedni adott jó alkalommal el sem mulasztja. Evezredes sutultatás alatt megtanulta a látszó és rejlő vagyon értékét ismerni; minelfogva ugyyszólván másodtermészetevé vált kezelhető fekvő vagyona birtoka után, azonnal ingő kincs gyűjtésére adni magát. Azért pénz, csillogó vert pénz itt az élet jelszava.

Legtöbb vagyon van ez országban összehalmozva csengő vert aranyban és ezüstben. Szegény külszin mellett is, mindenrendű polgára azok számáról beszél, s nagy részt, hiedelem szerinti élenheverő aranyai mennyisége szerint becsülik az embert. Annyira is ragaszkodnak e becsületadó mammonhoz, hogy még a haldokló embert is bajos levájni pénzes ládájáról. Egy pár száz arany, pár ezer rubel és ikossár, vagy ennyi-annyi oka ezüst huszas a bizonyos mérv, mely közbecsültetésre igényt szolgáltat. Természetes, hogy e kincsmohóság legtöbb konkolyt is hint a román közeletbe. Ez vesztegeti meg vallási szertartásait, köz- és magán-egészségügyeit, rendőrségét, törvényszolgáltatását, kormányzatát, stb. A pénz ellenállhatatlan hódító szer Venus és Mars országában is.

Közforgalom dolgában, nincs nevetesegebb dolog, mint adásvevésben megcsalatni magát. Itt nagyon érvényes a példabeszéd: *szemesnek áll a vásár*. Azonban mégis bizonyos, hogy három közül kétszer megcsalától. De ne szólj senkinek, mert kényel-

mesebb gaznak, mint bambának ismertetned. Kigunyolják ezt, megbecsülik amaszt.

Legbajosabb itt az idegennek pénz dolgában tisztába jutni. Saját országos pénz nem levén, az idegen penz nemek divatoznak. Ezek *para*-számát meg a belföldi sem ismeri, mihelyt más vidékre megy. Például csak a huszast hozom fel, melynek értéke csekély távolságokban különböző: Rimniken 90 para, Foksányban 100 para, Galacon már 128; tovább törökföldön még több. Aranyunkat a kormány $31\frac{1}{2}$ piasztteren adja-veszi; a fővárosban 32 piaszttert er; már Foksánban 37 piaszttert, Galacon 46, s így tovább. Egy piasztter 40 para, vagy husz osztr. kis krajcár.

Már, ha idegen bármely penzzel vásárol; mihelyt észre veszik, hogy hozzá nem ért, vagy elég okatlan még kérdeni is; bizonyos lehet, hogy a penzt olcsóbb értékeiben veszik el tőle, nagyobb értékeiben kapja vissza. Sőt az arálynak, melynek másutt ágioja van, váltásáért mindenkor 20 parát vonnak le; ha csak a vevő kereken ellent nem mond. A boszszankodás hiába való. Azért az ember nevetseges lesz. Sőt ha valóban le vagy főzve, gorombaságotat is zsebrerakják; kiváltképen pedig vett portekád azzal mitsem javul.

Kedélyes honi örményeink szeretnek dicsekedni azzal, hogy három zsidó = egy rác, három rác = egy örmény; de ez egész trupp által a román neugšetor nem hagy kifogni magán. A ki közölük oly bitang, hogy a román eszélyességet eljátssza, nem talál szánakozásra. — Ebből láthatni, hogy elmésseg dolgában a romának le nem vonhatunk.

Zsidónak fele tételárt igerünk; oláh kalmártól harmadresz teteláron vehetünk. Különben ez országban minden ipar- és legtöbb kereskedelmi cikk drágább, mint kárpáti hazánkban.

Az erkölcsi állapotot tovább fejtegetve, azon tudatban is, hogy nagy felelosseg terheli azt, ki nep-testek fölött bírálatot mond; általában mondhatjuk, hogy itt az önzés mélyebb gyökeret vert, mint Európa bármely országában. Nem csoda tehát, ha e nagy kísértet alatt az erkölcsiség szenved. Valóban Diogenés lámpájára van itt nagy szükség. Ohaj-tandó, hogy *idegen* reformatorainak sikerüljön e nepet az erkölcsiség derült láthatárába fölemelni; mert a szemlelkedő kétségbeesik a fölött, hogy meg-mentői enkebeleből kiteljenek.

A polgári erenyek e hazában nagyon fejletle-nek. Még nem régi az idő, midőn iskolában csak Isten és az uralkodó iránti kötelességeket tanították. Hazafiság és önfeláldozás a közjóért, elavult ere-nyek, melyek lehet, hogy az alkotmányos tavasszal ismét kikelnek. Az eddigi időjárás kevés remeny-nyel táplált.

Azok helyet tehát a házi erenyeknek kell po-tolni. De hogyan lehessen az, a vastag anyagi önös-seg világában, midőn már a társadalmi szövetségi rendszerben el van a rossznak magva vetve? Szív-beli vonzalom nélkül, anyagi érdekre van a házasság fektetve. A felek nem a szentek módjára, maguk fele, hanem több fele húznak. A házasságban mégis szerelem gyermekek születnek, kiket valamelyik fél meg szokott vetni: vagy legalább nem szeretni. Ezek növekszenek házi viszályok szemléletében, me-

lyeknek nem ritkán részesei. Szeretet, alázatosság, szemérem, csak ritkán gyermeki tulajdonok. Többnyire közöny, fenhéjzás, követelés fészkel a nemzedék kebleben. Tanúja a feslettségnek, maga is hasonló életre képződik, ideiglen elfojtott érzemennyel, mesterkelt színmutatással. Nem ritka eset, hogy a gyermek csak annyiban becsüli nemzőit, mennyiben várandósága van utánuk. Az sem ritka, hogy miután kikapta illetékét, saját fogatán nyargal és szülék tekintetében: ki hátul marad, tegye be az ajtót. A házi apa közönségesen elszigetelt személy a háznál, kit csak felnek; vagy mi rosszabb, föl sem vesznek. Több szívélyesség uralkodik az anya és sarjadék közt, mint természetiebb kötelekek szövénnyen. Úgy is van közönségesen, hogy anya a közlöny apa és gyermekek közt, kik az előbbinél közvetlen szeretetet, gyöngédséget ritkán találnak. Közlő nagy kísértetben van kétségeskedni: vajjon igazi szülői és gyermeki szeretet létezik e itten; miután annak föltűnő példájával soha sem találkozott; holott hivatáskörében szerfölött válságos eseményeknek volt tanúja.

Mit mondjunk a *baráti* érzeményekről? A román mindenkit prietin, frate — barátjának, testvérenek nevez. Talán azért is oly olcsó e szó; mert nincs belső értéke? Itt legfonnebb cimtoraságról, jobban-roszbani társszövetségéről lehet szó; de a barátság szellemibb magasztos értelme számüzve van.

A *szerélem*, — mint érintve vala — tilos, de megis gyakorlati porteka, szinte nagyobb tartóssággal bír a barátságnál; vagy is jobban mondva. azzá változik át. Társnei előtt szinte gúnytárgya az

oly nő, ki házi barátira (Cicisbeo) szert tenni nem tud. Nem is mindenkor a ferj híre nélkül; sőt több esetben, kölcsönös hallgatag egyetertésben.

De ennyivel azt hiszem elmelkedesünket befejezhetjük.

Rajzoltuk a románt eredete, hazája, laka, foglalkozása, életmódja, polgári állapota, vallási s erkölcsi jeilleme szerint. Hátra van még, hogy physikai lényiségéről szóljunk.

Románia népe egyáltalán a szebb emberi fajtához tartozik. Még csak tájak sincsenek hazájában, — mint más országokban, — hol testalkati idomai föltünőleg eltérnének a szépnek szabdjától. Termeszetes, hogy átalánosságban szólunk; mert kivételek itt is találtatnak; valamint kor és körök megteszik roncsolásaikat az eredeti, fiatalon szép idomokon. Ábrázati szépség s ennek tartosságában itt is elsőseg a férfi nemet illeti, mint mely életkor szerint is sokkal későbben jut épségrontó hatányok alá, mint a nőnem. — A gyönged nemre nevezve sajnosan kell nyilatkoznunk, hogy ritkán közelítik meg nemük fő kellékének tökélyét. Mintha csak Isten ostora lenne ez országon a *himlő*; egyetlen általam ismert népen sem tapasztaltam annyi roncsolását, mint a románon és sajnálatraméltólag, kiváltképen nőnemen. Ekes, vidám, kecsgettető arcokat látsz. tüzes szemekkel, biborajkakkal, s ha közelébe jutsz. meg kell ütköznöd az éktelenségen. És a szemlélet ez eselyei országszerte mindennapiak. Különben természetük kifogástalan. Epedő, vágyakozó s olykor kihívó tekintetük érdekesekke teszi őket. Csak oh

fájdalom, a *szellem*, mely szépnemünket annyira ígezőve varázsolja, mely női társaskörökbe ellenállhatatlanul vonz, mely a férfi életet mindennapi küzdelmei borús köréből magasztosabb érzelmekre emeli ki, — *a szellem itt hiányzik*. Miszerint, itt úgy rémlik, hogy a nő hivatása csak az emberi nem kezdetlegi állapotabelire, a természet eszközeül szolgálásra szorítkozik; főnsegesebb nemi föladatak nélkül. Hogy játszói szépségük is csak földiekkel játszói égi tünemény, már említve volt. Mert Románia virágai mennel hevenyebb és bájosabban virítanak; annál gyorsabban közelítenek a kora hervadáshoz. Itt a pillangók hazájában, melyek mohó éivággyal szállongnak virágról virágra.

Azért aztán a szép vonású férfi-arcok is senyves kísérteti árnyalatot öltenek. A lejárt kejek nyomdoka, a blazirtság mutatkozik azokon. Különbösen a román testalkat átlaga: közepes és ez alatti. Magas férfiak igen ritkák az országban. Testi erőre nézt: csontot, izmot a középosztály képvisel leginkább. A fensőrend ernyeteg, a pörösztyály szikár, szívós testalkattal bír. Sajátos életmódjuk föltételezi, hogy *kövé ember valóságos ritka tünemény* ez országban s ha van, 10 közöl kilenc nem nemzetbeli. Nagy csodámra, jól élő papjaik közt sem találkozom kanonokjaink tisztességes testalkatával. Gondolom ott a dolog bibéje, hogy tisztelendő parinték más oltárokon áldoznak; mi a róm. kath. szertartáshoz nem tartozik.

Nem lesz még érdektelen azon természeti anyagokat is följegyezni, melyek kiváltképen a román nép táplálékául szolgálnak.

A népeket kiváltkepen húsevőkre: vadakra (?),
kiváltkepen növényevőkre: félműveltekre (?)
és elegyes tápevőkre: műveltekre (?)

osztályozzák. Láthatni, mily ingatag merve ez az osztályozásnak. Mert míg Amerika vademberei ösidőktől fogva vadászatból, *állathusból* élnek; Oceánia népei ösidőktől fogva műveltek azon *növényeket*, melyek embertársaik húsa fölött túlnyomólag táplálatukra szolgálnak. India és China túlnyomólag növényi táppal él; de merem kérdeni: félműveltség-e a chinai a mienkhez képest? Végre, valójában a hús- és növénytápot egyaránt fogyasztó emberiséget sem lehet egyáltalán műveltnek mondani.

A félművelt román népnek vallási körülményei mellett, főleg hazája helyzete és terményei határozzák meg tápja minőségét, mely *physicumára* kétségtelen nagy hatással van. A vallás őt főleg növényi tápra szorítja; míg hazája kiválólag húsféleledelekkel kínálja.

Hogyan használja föl ezeket a román?

Hagyján, hogy rengeteg erdőből a vadat fölemesztí; román legelő temérdek szarvasmarhája, sertese, juha idegen nép számára hizik. Maga a rosszát fogyasztja, eképpen: kövér marháját kihajtják az országból; vagy faggyúvá dolgozzák föl a *zálhánán*; csak ösztövéret aszalják meg napon, mi-ből aztán lesz ama híres sós talpezű *pátszráma*. A kifőtt zsír zsínét lefölvözve hólyagokba fagylalják, s lesz az a gonosz *cservis*, melytől minden oláh étel másként szokott gyomornak emelygössé válik. Marad mészárszékekre a silányezű sovány hús, mely a mellett, hogy jól táplál, élvezetet nem szolgáltat.

Hasonló eset a juhokkal; melyek részint csak telelőre járnak az országba; részint miután gyapjuadojukat lerótták, ezrenként főzetnek ki a zálhánán; húsmaradványukból szolgáltatván ama mecsevesz címereket, miket hevenyen és aszalva, nem bőjti eledelként fogyasztanak; sertést aránylag sokat fogyasztanak, de ez csak téli évszakra szorítkozik. Szalonát egész nyáron át ritka helyt kaphatni, — s ez állat ezletes zsírját csupán itt tartózkodó idegenek használják föl.

Előbbi állatfajokból szokásban van a tejeles, kivált a savanyú tej (buzin) és sajtkészítés. A tej a többnyire avar legelők miatt kevés és vajszegény híg. Sajtot idegen földről igaz, nem hoznak; de annál inkább kitűnik a honi *káskával* hitványsága, menél inkább rászorul valaki. A meddő gomolyából átggyurt *brinza* sem oly kedveltető, mint a hazánkbeli. Tejelesre bojárházak bivalyt tartanak. Lóhús-fogyasztásig a bécsi civilizáció ide még nem terjeszkedett.

Házi madaraktól: libát, rucát, tyukot, pujkát nagyban tenyésztenek, főleg az itt hónoló idegenek inye számára.

Mindezeknél sokkal nagyobb fogyasztási rovatot kepez a *hal*, melyet az országot félkörül övedző *Duna* roppant bősegben szolgáltat. Temérdek potyka, csuka, víza, harcsa, és miriád pici halfele jut elevenen a piacokra; minek hihetetlen kelete van. Telen az ikrájába fagyott halcsik több mázsányi rakaszokban halmozódik össze; valamint a fönnebbi halnemek porhanyóvá fagyva annál kaposabb keletnek örvendenek. Rákot tetejes szekerderekkel szál-

litanak be idonkint; mit csodálatosképen sülvé szeretnek inkább. Ide járul a temérdek soshal és tengeri puhányok özönmennyisége, melyek hordókban kínálkoznak boltok előtt a járókelők kíváncsiságának. Meg ama sós moslék is, melyből kikapartatnak, keletnek örvend. Ne mondja senki, hogy a román is nem *inyenc* a maga nemében. Sardella, sardina, káviár, tengeri pök, csigabiga mind oly falatok, melyeket édesden szürcsölve fogyaszt el. Igaz, hogy mindahhoz sajátszerű gyomor kell.

Ez állati csemegék zamatos melléklete a *masz-lina* (beszózt olajgyümölcs), cseresznye-, szilva-, kökény-főzet és aszalt gyümölcsök. Nagy kelete van a narancs és citromnak is. Van aztán az *alvica*: diómezlisztkeverék; sokféle edességek; pálmagyümölcs, füge, kenyérbecő, sült mogyoró, fott dio, mézes kalácsok és tarka cukormányok.

Cukor, rum, thea, kávé aránylag alig fogy el több más országban, mint itten; szesz meg epen sehol. Ezek fogyasztása közben mámorfölleget tudnivaló, hogy a *tutun* (törökdohány) szolgált; mit mindenütt jobb minőségben lehet kapni, mint itten; mert kereskedő boldogtalannak tartaná magát, ha meg nem hamisítaná. Hozzá az ismert papirszelvényes könyvecskéket használják, egy-egy lemezbe göngyölítve a szivar bennékét. Ezekből két fajta legdícséretesebb, az ugynevezett *rumos*, és a *mais*, vagy csusznyairha. Emez utóbbi cikkekkel szokás könnyíteni a böjti nélkülözéseket.

De tekintsünk át még a konyhára szolgáló növényfajok közé is. — *Zárzávat*nak nevezik egyátalán a zöldseget. E rovat alatt első helyet foglal a

várza (káposzta), melyet savanyítva, töltve (Sarmale), nyersen is, főve is esznek. Utána a *paprika* (ardei), melynek zolden töltvesütve van nagy fogyasztása; pirossá eretten is telen át sok fogy. A *csucsornak* három faja van tápdivatban: a) *solanum tuberosum*: *burgonya* (kartofe), b) *solanum lycopersicum*: paradicsom alma (podloşel), c) *solanum melongena*: Egyiptomi alma (pâdlânşel), ez utóbbit kiváltképen kedvelik töltötten v. vastag-ételül; melyet sötét violaszíne, kekeszöld bele a szemnek nem igen ajánl. Van még *bámie* nevű zöldség, minek nevet nem süthetem.

Uritök (döblec) doblicei, ugorka, óriási nagyság és mennyiségben, görög- és sárgadinnye temerdek fogy el; melyet kevésbe termelnek honn, mint inkább a dél-oroszországi *bostands*-okból (dinnyeskertekből) Galac és Brailán át szállítanak.

A vöröshagyma fehérfajtája ezer meg ezer mázsákban fölhalmozva mező- s piacszerre látható oszszel, mindaz átjárja metamorphosisát új terméssig. *Fok-* és *mogyoróhagyma* igen kedvelt lehet; mert drága. De bőségben és keletben minden hagymafajjal versenyez a *póréhagyma* (prás); melyet Isten tudja, hogyan művelnek meg, hogy megehessék.

Az ország két főbb gabonaterménye, a buza és kukoricahasznosítás: módjáról már szolottunk. Főzelék-veteményekből, mint borsó, paszuly, bab, többet emésztenek föl zolden, mint szemesen. Lencse természetes ügylátszik nincs is szokásban; mert ezt és jöfele borsót csak brassai kereskedőknél kaphatni. Rizst bővebben, kölest kevésbe használnak. Gyökerveteményekből: cékla, murok, kalaráb, retek.

petrezselyem, zeller, peszternák vannak kerti és konyhai művellet alatt. Salata több a buglyos, mint fejes; többnyire vastagetelül eszik; ugy a kelkáposztát is. Virágos káposztát, tárkonyt, turbolyát, sós kát műkertészeknél találhatni. Ellenben loromot és csombordot, mit szinte megesznek, kikeletkor falusiak árulnak.

Végre erdei-mezei földadományt: tormát, mustárt, bubicskát, csiperke-, kenyér-, s hiribi-gombát, évszakában bőven kaphatni.

Hogy Románia szép gyümölcskertekkel bír s hogy a nálunk ismert és művelt gyümölcsfajokkal bőségesen el van látva, már említettük. Áldott ege alatt sok más és nemesebb fajták megteremnének, ha szakavatott művelő kezekre találnának.

Az ország floráját tárgyalni földadatomon kívül esik.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

TARKA ÉLET ROMÁNIÁBAN

Hátra van még, hogy előadott rajzomat apró életkepekkel ekesítsem. Ezeket főleg a főváros elenk mozgalmából lehet meríteni.

Bukurestben sajátosan elegyedik össze a keleties szokályok maradványa az európai műveltebb ízles szokásaival. Még csak az utcára sem kell mened, behat lakodba a nép-elet zsidongása. Mégis ha ennek retegeiben alapos ismeretet kívánsz szerezni, közte kell járnod. Alig van Európában zajosabb város, mint Bukuria: »öromhely«: pitymallattól keső estig. Alig virrad, már hallani valami mela nyögdecselest: »apâ« mi vizet jelent, s igazán a szomjú-

ságban tikkadó hangjához hasonlólag mondatik ki. Kik ezt nyogik, a »sakkadsiuk« hordósok, messze künnről hordják be a vizet s kannaszámra két *gologánert* (regi pgo kr.), hordószámra 10—15-ert adják. Aztán érkeznek vállátlo rúdról függő nyílt csebrekkel a *tejárusok*, kiknek kiáltása inkább vacorosan, mint edesen hangzik. Majd jönnek a *gyümölcsárusok*, kik »mere, mere!«, »épine, pépine!«, »struguri!«, »kokodus«, stb. mifelejükhez kepest kiáltásokkal árasztják el az utcákat. Közben hordják a mézes és vajjas kalácsot, a cukorsüteményeket, s egyéb csemeget, mit kiváltképen piperés leányok kínálgatnak. Szóval kenyértől kezdve minden elelmi szükségletet ablakod előtt hordanak el s figyelmeztetnek lármásan, hogy ki sem kell mozdulnod; sőt virradat után nincs is nyugalmad tőlük. — Utcán menve, úton útfélen látod és hallod: »*dulce, dulce*«, »*dulce și rece*«, üde viz edesseggel. Csak hozzá kell nyúlnod; kapsz előbb valamit puha nyalánkságot, mi tudtomra víza enyv gyümölcsézzel összefőzve s keményövel meghintve, jóezú (rahát); erre egy jó meszelynyi valódi jeges vizet, összesen négy *gologánert*. A város jó sajátságai köze tartozik, hogy bármily rekkenő hőség van nyáron át, *jeget* mindenütt es olcsón, két—öt *gologánert* okáját, lehet kapni. Legzajosabb a temérdek berkocsi — birsa, droska — robogása, melyekkel fényüzesben Bukurest minden más városon tútesz. A berkocsisok egyenruhásak, jobbára magyarok es muszkák, jók s nem drágák. Sűrűn láthatni az úri rend pompás liberias fogatait is. Nemritkán közben magán deli lovagokat.

E jelensegek főszínhelye a *Podu Mogosoe*, a főváros legszebb és csinytalanabb utcája; melyen legtöbb nevezetesség is van. Vajda laka, »Passage román« (üvegfödélű pompás bazár), színház, szállodák, hercegi paloták, dűstartalmú és kirakatú boltok, stb. E zaj vezeteket követve, mind beljebb jutunk a román főváros tömkelegébe hol a zsibongó sokaságban idegen ember egészen elbődül. Ugyeljen is, mert e magánkívül semmivel sem törődő, ügybaja után rohanó nép közt, lökes, elsodortatás és tiprás veszélyének folyton ki van téve. Kivált, ha valami tűzvesz kitörését gyorslovagok városszerte hirdetik. Kimély nélkül robognak olyankor vízhor-dók és szivattyuikkal a tűzoltók; a sakkadsiuk a tűz felé tereltetnek; kik dícsérendő készséggel egész Dimbovicát kimerítenék s úgy sietnek segítségre. Közben a népsokaság összetorlódik és sok tragikomikus jelenet adódik elő; míg a rendőrhadnak sü-kerül a népárt BCU Cluj Central University Library Cluj néha korbáccsal is megosztani. Ezalatt a megrekedt fogatokban istenes flegmával ül a kenyeléből (comfort) ki nem bolygatható bo-jári rend. Várni sem látszik; hanem hüle andalgás-ban *lasé passare*; mintha mi sem történnék, mi őt érdekelhetné; minek szemleletén gyakran fölmerült elmében a kérdés: valjon ily közöny mulya lelkü-letekben létezik é magasztosabb vágy vagy dícs-öszton?

Tovább menve már Lacikonyhák füstje-párája verődik érzékeinkre. Ott sütik a szó szoros értelmében rostélyon, a rostélyost, a kolbászt, a darabos hűsből hurkásított trandafirt; miket az arra sürgő ribancok feszenytelenül falnak be, és kortyolnak rá

jéggel hűtött bráhát. Ezalatt pokoli lárma veri a fület, »gologán! gologán!«, mert mindenki ordítva kínálja áruit, mondogatva hány gologánert adja; miért e szo hallatszík miriád millioszor évente Bukurestben. Elszámálhatlan az a mindenféle apróság elelem és csemege, mit sűrűn kínálnak. Van a főpiacon egy *hán* (vendégfogadó), mely legcsondárabb képet mutatja a keleti gyűlevész vendéglátásnak. Külről csak egy emeletes köépület; belül azonban cifra tornácokkal, erkélyekkel különféle emeletekre és szakadályokra van osztva, melyekben zsufolva van az ember, és nyüzsög mindenféle állat. Külön szobát keresénk benne. Kaptunk, be is telepedtünk nőmmel s cselédemmel. Volt benne három nyoszolya. Egyszer jö egy szurtos család; ránk sem hederítve, rátelepszík a másik ágyra. Meg föl sem ocsudtunk hülenkből, jö egy pár izmaelfi s nyájasan int, hogy üritenök le az egyik ágyat. »Micsoda?!« De itt magyar atyámfia, tüszögosedet föl sem veszik; hanem mikor elcsendesedel, valaki, a ki épen szólni nem restel, megmondja, hogy erre így szokás. Hívom a hanşıut (fogadós), megmondja kedén, hogy mas *separat* nincs; azt is hidegen nézte, hogy továbbálltunk. E *hán* alatt piacszelten a közlármat ércpengés, recseges szaggatja meg. Pénzkufárok egy rakás *jermeliket* ikossár-taller = eredetileg husz piaszteres ezüst db. (vagy valami nagy kongó muszka pénzt) markolnak föl s pergetik egyik tenyerből másikba. Ezzel hívogatják váltani a közönseget. Láthatsz is itt sodrony kalitkában mindenféle arany, ezüst pénzt, kecsegtető halmazokban; s csereberélnek vele fáradatlanul. Itt láthatod: ho-

gyan emészti föl egyik penzdarab a másikat ez utcai bankárok előnyére. 1860-ban míg a brassai hasonló tőzserek 14¹/₂ ezüst huszast fizettek aranyunkért; Bukurestben már csak 14-et adtak. Így párnapi utkulömbsséggel Bukurestben veve, Brassoban adva, nagy nyereséget lehet vala üzni.

Az iparpiac zsbongása meg csak hagyján; de a mocskos Dimbovica örökbüzü hidján átkelve, a zöldség és élelmi piacon egészen új látvány nyílik: a mészárosok sora, halászok, rákászok, kerteszek, suteszek tarka, szagdús kirakodásai közt. Válogathatni itt jóban, rosszban, dűskálva, olcsón és drágán, a *Municipalitás* méltóságos épületének színe előtt, mely épületéből a bekötött szemü istenaszszonynak, szemes rendörök lesik a rendtartást. Egy rendbontásnak valék tanúja. Valami rüpok, ő tudá mi okból egy ökölcspással földre terített egy cigány nőt; erre zilált hajánál fölmarkolva, oly magasan emelte levegöbe, hogy távol helyzetembe is föltünt; aztán földre hagyá zuhanni, rátérdelve gyomrozta, s mit egyebet nem csinált? — míg látjuk, hogy a fórumon megjelenik egy *városostor*, mely ugyancsak lasnakolja a rüpoköt. Az előbbi jelenségen elámult közönség most átvillanyozva zűdul föl s aligha volt kéz vagy láb, mely ha érhette, nem ütött hozzá, míg az ostor szűnetlen csapásai alatt a portikusba juthatott, hol a csöcselek nagy riadalmára most föltünt az imint bántogatott rigöszemü egyiptomi sipsig, és a verekedö hös ábrázatát vörig marcongolta, mire mindketten bűdübe kerültek.

Innét a gyönyörteljes kilátású *Metropoliáig*

nem bontakozunk ki a zsivalyból; s mire annak árnyas kies emelkedésű sétatányára és csendébe jutunk, a magas levegő derült ég mellett kezd rendítő bömbölést fölötted, mely a csörgő kigyó fölfokozott rezgő csapkodásával rémlik elegyedni. A baljóslatu hangok valóban *sárkánytól* erednek; mely csokros-bokros papirtestével haldoklólag vergődik fölötted. Sehoh sincs annyira szokásban a sárkányozás, mint Bukurestben; hol éj idején is, midőn a halandók java csendes magányba vonul és szunnyad; az egybolt hézagában amaz ártatlan szörnyek száz ölnyi porázon háztetőkre nyugözve, dorombolják altatásra épen nem alkalmas danájukat. És hol lelik többnyire vesztüket ez önkénytelen lények? A távirtdasdro-nyokon. Egesz vonalszerte látni, mint lebegnek e keresztyentelen találmányon az áldozatok hullaszakadékai.

Kegyeltre méltó; de idegennek szokatlan és sajátosan meglepő jelenség, hogy igen gyakran, kik vele uton-útfélen találkoznak, egyszerre csak keresztet vetnek magukra. Egy jó ismerősöm e jelenetek által megzavarodva, aggályosan vizsgálá magát körül, hogy mi van rajta, körötte irtóztató vagy megvetni való, mint a mire a vele találkozó viselkedését magyarázta. Vegre is megkérdezett valakit, hogy: hát miért bánnak vele így? »Nem látod pogány; hogy ott templom van s az emberek imádságot mondanak?« volt a peremptorius felelet. Valóban, Bukurestet templomai tekintetében fölösleges kis Romának nevezni. Meg van neki sajátos typusa, egyháza fenye és ékessege, keleti ott tetzelgő modorban. Már rajzom elején említém, hogy

az országban majd minden gazdagság a kolostorokhoz folyamzik; a fővárosban így van ez a templomokkal; hol temerdek gazdagság, részint tündököl, részint folytonosan elfüstölög. Ragyogó szép, kül-ről ízletes, belül kincses épületek ezek; minökkel a román főváros százával dicsekszik.

Oláhországból Jerusalemig eltévelyogni nem valami nagy bajnoktett. Megis ki ez utat megjárja, örökre megtartja *hádsiu* (zarándok) nevet. Vannak, kik csupán e tisztességes nev megszerzése végett megteszik az utat. Tehát hádsiu Oláhországban sok van.

Sajátságos cseledosztályt képeznek Bukarestben az *arnotok*; körülbelül oly tisztai állásban, mint nálunk a fourasági huszárok. Válogatott szép emberek. Fővegül vörös *fezt* viselnek; teljes bajusz borotvált ábrázattal; vörös dúsan sujtásos mellényt, kéznél hosszabb lobogos ingujjal. Derékrol egész veg patyolat redőkebe tűzdelve foly le térdig; tehát ez az ágyek öltözete; terdrol megint vörös berce fedí a szárakat bokáig; lábfejen hegyes törökös fölkonkorodott orru himzett papucs. *Shawl*-övüben pompás *játágán* (kurta egyenes kard) és gyön-gyös pisztolyok. Mente helyett panyokán válíra vetve tündéries aranydíszü, keletiesen csücskökre szabott, hasított ujjü dolmány; melyhez hasonlót kurta derékkal felöltöül is viselnek. Teli fölöltöjük vörös posztó *szurtuk* (zubbony). Mint mondják, egyáltalán józan, dicséretes erkölcsü, vitéz férfiak. Kiknek hivatásuk is: *ürvéd*. Ezekkel ellenes keleti fajt képeznek a szurtos török cigányok, csalmával fejükön, hosszú előre görbedt csupasznak, íz-

mos pöre karokkal, ama minden ízlest kigunyolo lo-
mos bugyogóval, melynek fityegő abája léptenkent
verődik egyik lábikrától másikhoz; vegre meztelen
lábra felfej papucscsal. Foglalkozásuk: cínezés,
üstfoltozás, zár-lakat-kulcscsinálás, stb., mikkel há-
zálnak s kiabálva járnak: »*mesteru lăkătus!*« És
meg valami érthetlent énekelnek utána.

Itt az ercedények nagyon terjedt használatban
leven; drótosra csakis idegen jövevényeknél talál-
kozik szűkség. Akad is olykor egy-egy hazánkfia
trencsinszka stolicából s naív modorban kiabálja
itt is: »fazekat drótoztassék kén' asszony!« Sőt ab-
lakosaink, üvegeseink, sáfrányosaink elbarangolnak
ide; — es úgy-úgy megörülnek egymásnak, hogy
egy haza fiai idegen országban láthatjuk egymást.
Szívességeket is teszünk egymásnak.

Velem történt Rimniken. Megzendült kapum
előtt az ismeretes kezi fuvattyu hangora. Kik'áltok:
»Jer be! Mit akarsz?«

»Az ur magyar vagyok?«

»Igen!«

»Hát én meg tótocska Magyarország.«

»Hozott Isten földi; jer be, igyál egy pohár
bort.«

»Inni, jaj, de nincs mit enni.«

»Hiszen kereskedő vagy.«

»Kereskedni, házalni; semmi marfa elkelni.
Nincs vásár. Hanem tudom mit: én nem koldul; az
ur magyar; tolem venni valami, hogy nekem van
mit enni.« Így aztán megvettem földimtól egy sá-
vos abroszt.

Bukurest zajában nem kis szerepet játszik a magyar cseledség sokasága; reggeli órákban piaci csevegéseikkel s esti összejöveteleikkor szokott fesztelen magyar lármával mulatnak. Közönségesen jómódban élnek; mert egyáltalán nagy becsületben tartatnak. Hanem erkölcsi hasznuk az egész itt létből kevesebb, mint semmi; anyagi hasznuk is igen kevés, mivel könnyen jött szerdek ebrovásra megy föl. Nagy kár nemzetünkre, hogy a nép fiatalságának virága ide csődül s itt fecserli elte zamatát, pozsgó erejét, épséget. E tárgyban hírlapi intéseink, ujjmutatásaink sajnos mindeddig sükertelenek maradtak. Talán a most bejött *magyar ref. missionak* hatásabb lesz működése.

Népünnep a románnál minden sokadalom, melyre közönségesen fölpiperezve jelennek meg. De vannak szokásos, csinált és rendezett népünnepek is. Ez utóbbiak közé tartoznak azok, miket a kormány szokott rendezni politikai célokra, pártvezetők csinálnak maguk számára, vagy a vallás szolgái az egyházi szertartások csatányos tüntetésére. Ez utóbbiak közül legnevezetesebb *Bukurestben a vízkereszt*; midőn a nép, hadsereg, országos méltóságok, főpapok es fejedelem a *Dimbovica* folyóhoz gyűlnek; imádság közben a pontificans egy keresztet dob a vízbe, melyet kitűzött jutalomért, ott keszen didergő, meztelen gyermekek buvárkodnak ki. Gyakran a buvár örökre eltűnik. Mások a búcsünnepelyek; minők egyik kitünőbbike az általam a bukuresti magyar közlönyben leirt *sz. Pantileimon-beli*; közel a fővároshoz, hol jötekony kórház léte-

I.

DR. OROSZHEGYI JÓZSA ELETE.

Oroszhegyi életének eseményeit a sok helyen szetszort es nem egyszer ellentmondo adatokbol igen nehéz pontosan összeállítani. Eppen ezért a hezagos adatok gyakran csak a következtetes valoszinüsegevel kapcsolhatok össze. Az ellentmondás már születési adatainál megvan. Szinnyei szerint Nagy-Kolcson, Szatmár megyében született. Ezzel szemben Oroszhegyi egyik „regi bajtársa“ rövid megemlekezésében (Vasárnapi Újság, 1870. márc. 6. 10. sz.) Dézs környékére teszi a születes helyet. Valoszinüleg Szinnyeinek van igaza. A továbbiakban Szinnyei adatait kiegészitettem a Vasárnapi Újságban közölt megemlekezés adataival. A Piltvaxban történt jelenet ez utobbi forrásbol valo. A szabadságharcban játszott szerepet, fogságát es életének a romániai korszakot megelőző eseményeit a különféle források egyöntetüen ismertetik.

A romániai letelepedesrol szolo, Koos Ferenchez írott levelrol Koos emlékezik meg ismert művében: *Életem es emlékeim* 1828-tól 1890. Brassó, 1890. I—II. A román fejedelemségek gazdasági átalakulására es a román kapitálizmus fejlődésére legalaposabb adatokat található a Zeletin István volt bukaresti egyetemi tanár híres munkájában: *Burghezia română, origina si rolul ei istoric*, Bucuresti, 1924. A román gazdaságtörténet eme legjobb kutatója egészen új megvilágításban mutatja be a román fejedelemségek belső fejlődését. A romániai magyarok szerepét Jerney es Koos említett művei, valamint az egykori hírlapok, főleg a Bukaresti Magyar Közlöny alapján próbáltam megrajzolni. E kérdés alapos kidolgozása sok meglepetést hozhat. Hiszen már az eddig ismert adatokból is kiderül, hogy a magyarságnak egészen tekintélyes szerepe volt a román fejedelemségek belső fejlődésében. A magyarság egykorú

román értékesére vonatkozó adatok, a Revista Carpaților idézett megállapításai ugyancsak a Bukuresti Magyar Közönlönyből valók. Noha az idézetek szövegén érzik az egykori fordítás nehezkesége, mégis eredeti formájában vettem át, mivel a román szöveg nem áll rendelkezésre.

Oroszhegyi romániai életének mozzanatait a Koos könyvében közölt adatok (II. köt. 150—152, 368—69 l.) és egyes magyarországi lapokban, főleg az Alföld-ben megjelent Oroszhegyi levelek alapján állítottam össze. A Koos adatai ugyanis ellenőrzést és kiegészítést igényelnek, mivel Koosnak időrendi feljegyzései valószínűleg nem voltak s ezért időmegjelölései gyakran hibásak. Így pl. szerinte Oroszhegyi már 1860. vege lemondott volna állásáról, holott a valóságban lemondása csak 1862. tavaszán következett be, amint ez az Alföld-ben közölt levelekből kétségtelenül megállapítható. A levelek az említett aradi újság 1861—63-i evfolyamaiban jelentek meg. Oroszhegyi életének későbbi eseményeiről csak igen gyér adatok állanak rendelkezésre. Pár ilyen adat van a Kelet című újság 1876-i evfolyamában közölt levelekben. Ciprusi tartózkodásáról az EME vezetőségehez intézett levele (EME irattára 42—1867) tudósít. Ugyancsak az EME választmányi üléseinek 1868-i jegyzőkönyvéből tudunk arról, hogy Oroszhegyi eremtarát az egyesület megvásárolta. K. Pap Miklós felhívása az Oroszhegyi érdekeiben indított gyűjtesre a Magyar Polgár 1868. május 20-i számában jelent meg.

II.

A KEZIRAT ES A SZOVEG-KIADÁS.

Oroszhegyi Józsa kezirata az Erdelyi Múzeum Egylet birtokában van es jelenleg a kolozsvári Egyetemi Könyvtárban elhelyezett kezirattár 816 sz. alatt található. A kezirat félévszón kötésben 70 lapnyi rendes negyedív nagyságú es 68 lapnyi kisebb negyedívű papírra van írva, Oroszhegyi saját kezeírásával. Oroszhegyi az első 70 lapot sajátkezűleg számozta, míg a második, 68 lapot kitevő részből es sajátkezű számozás hiányzik. E második rész papírja eredetileg egyenlő nagyságú volt az elsővel, de később nem tudni miért a papír felső es alsó részét ollóval levágták. A keziratot az EME-hez való érkezése után 85-ig terjedő gepszámozással látták el. Oroszhegyi bevezetése V-ig futo romai

számozással van az arab számozású kézirat kesőbbi részétől megkülönböztetve. A kézirat végén 5 lapnyi tartalomjegyzék van, melyben Oroszhegyi munkájának összes fő- és alcímeit, valamint a lapok szélén kiemelt és aláhúzott helysegeket feltünteti. A sorrend azonban nem talál a kézirat sorrendjével s jönehány össze-vissza húzgált jel mutatja, hogy Oroszhegyi e tartalomjegyzéket sietve és valószínűleg feldúlt lelkiállapotban állította össze. Eppen ezért e tartalomjegyzék közléset mellőztem.

A szöveg közlésekor megtartottam az eredeti kézirat helyesírását a helyseg- és személynevekben és a nyelvi sajátságokban. Ahol a mai helyesírás alkalmazása a forráskiadás pontosságát nem érintette — ekezet és központosítás — ott az Oroszhegyi helyesírását korszerűsítettem. Így jártam el az évszámok írásánál is, hol a []-be helyezett ragokkal egészítettem ki a mai olvasónak szokatlan akkori írásmódot. A szövegben más típusú betűvel szedtem a kéziratban Oroszhegyitől eredetileg aláhúzott szavakat és neveket. A lapok alján itt-ott előforduló *-al jelzett megjegyzések is mind Oroszhegyitől valók. Semmiféle szel- vagy zárójeles jegyzettel nem magyaráztam az eredeti szöveget, lévén az nagyon világos es érthető. Szerzőjének ténybeli tévedései vagy a rendelkezésére álló forrásokból származtak, vagy pedig egyszerű elírások. Ilyen tévedések: a Gyulafehérváron nemetek által leolt Mihály vajda — akit valójában Torda mellett öltek meg. — Továbbá Serbán vajda megválasztása 1600-ban — holott ez a választás 1602-ben történt. Hasonló tévedése, jobban mondva elírása van a magyarországi örmények számát illetőleg. Szerinte hazánkba 40 ezer örmény család telepedett be, holott nyilvánvalóan csak negyvezret akart írni. A dolog természeténél fogva Oroszhegyi némely történeti magyarázata azóta elavult, hiszen ő a román történetírás első, kezdetleges eredményeit használta fel, melyek az újabb kutatások következtében lenyeges módosuláson mentek át. Így a fejedelemségek megalapításáról ma már sokkal többet tudunk, mint amennyit Oroszhegyi annakidején Laureanu es mások könyveiben találhatott. E természetes es könnyen megmagyarázható hibákat leszámítva Oroszhegyi az akkori román életet valóban ritka elevenességgel, hűséggel es tárgyilagossággal írta le.

A kézirat kalandos utazás után került az EME tulajdonába. Oroszhegyi 1862. végén fejezte be a dobrudzsai Küstendseben. Innen elkerülve öt évig hordozta magával

különfele balkáni es kisázsiai utjain. 1867. elejen Ciprus szigetén tartozkodott Lárnáka városban. Itt határozta el magát arra, hogy a kéziratot az EME-nek elküldi. Január végén kelt kiserő levelében kifejti, hogy „Román élet“ című kéziratát az EME alapító tagjául való belépése fejében az intézetnek ajándékozza, amennyiben kiadásra méltónak találja. „Ha pedig ki nem adathatnék: letetemenyül kívánom tekinteni — írja errol — mennyiben még valószínűleg huzamosan tartandó világpályámon megőrizhetni nem remelem.“ A kézirat megérkezését az EME 1867. április 3-i választmányi ülésén jelentették be.

Azóta majdnem 80 év telt el anélkül, hogy a kiadásra sor került volna. Mostani kiadásának gondolatáért elsősorban Kelemen Lajos múzeumi és levéltári főigazgató urat, egykori kedves tanáromat illeti a köszönet. Ő volt szíves figyelmemet e kéziraatra fölhívni; ő segített az összeolvasás es irattári kutatás munkájában, mint ahogy már annyi más alkalommal segítségere volt mindenkinek, aki valamely Erdellyel kapcsolatos történeti kérdésben bizalommal fordult mindig szíves keszegehez. Hála az erdelyi történelem eme ma élő legalaposabb ismerőjének, valamint az Erdelyi Múzeum Egylet választmányának, mely a lemásolást es kiadást engedélyezte, Oroszhegyi kézírata végre napvilágra kerül. Külön köszönettel tartozom dr. Jancsó Elemer Tudományos Intézeti tanárnak, aki az Erdelyi Ritkaságok című sorozatában e kéziratnak helyet adott es a szöveg átnevezésében, korrektúra es más kiadási munkálat elvégzésében segítségemre volt. Végül ugyane helyen mondok köszönetet Toth Zoltán kartársamnak is, aki a budapesti Szechenyi Könyvtárban volt szíves utánanezni pár Oroszhegyi levélnek.

Erdélyi Ritkaságok.

Amidőn 1939-ben, a román uralomnak talán legsúlyosabb évében megindítottam az „Erdélyi Ritkaságok” c. könyvsorozatot, kettős célt tűztem magam elé. Egyrészt megmenteni akartam az elfelejtéstől az Erdély multjára vonatkozó ismeretlen vagy alig ismert kéziratainkat, másrészt a hagyományainkról sokat beszélő, de azt alig ismerő akkori erdélyi magyarság elé élő példaként akartam állítani multunk szent emlékeit. A román uralom huszonkét éve alatt Erdély tudományos és közművelődési egyesületei anyagi erők hiányában nem vállalkoztak ilyen irányú könyvsorozat megindítására. Az a néhány ismeretlen napló és emlékirat, ami mégis napvilágot látott, csupán néhány magánosan álló író bátorságát és hősiességét dicséri, de folytatora nem talált. Ilyen előzmenyek után indítottam meg az Erdélyi Ritkaságokat teljesen a saját anyagi erőmre támaszkodva. Az a meggyőződés hatott át, hogy e sorozat nemzeti öntudatot ébresztani akaró célkitűzésével megértéssel fog találkozni. Hittem és vallottam, hogy a mult emlékei és a nemzeti hagyományok nem lehetnek csupán üres és ünző célokat leplező frázisok egyesek ajkain, hanem élő valóságként kell áthatniok a megújulni akaró erdélyi magyarságot. Ehhez a nagy nemzeti erkölcsi felemelkedéshez ohajtottam az Erdélyi Ritkaságok megindításával hozzájárulni. A sorozat első kötetét siker koronázta. Határon innen és határon túl a kritika megértő szeretete mellett bebizonyosodott e vállalkozás anyagi életképessége is. Így vált lehetővé 1940-ben újabb három kötet kiadása.

Kolozsvárnak és Észak-Erdélynek az anyaországhoz történt boldog visszatérése után az erdélyi magyar tudományos élet előtt gazdag lehetőségek kapui tárultak fel. A

kolozsvári tudományegyetem ismét a magyar tudomány szolgálatába állott, az Erdélyi Múzeum Egyesület is új és nagyjelentőségű munkához foghatott. Mellettük és velük karöltve az Erdélyi Tudományos Intézettel együtt immár három hatalmas intézmény szolgálja a magyar tudomány erdélyi feladatait. Azonban az elvégzendő munka nagysága és a történeti idők sürgető parancs-szava még most, a számunkra előnyösen megváltozott körülmények között sem teszik fölöslegessé az „Erdélyi Ritkaságok“ folytatását. Az eredeti elgondolás csak annyiban módosult, hogy az évente kiadásra tervbevetett 5—6 kötet között már megjelent, de teljesen hozzáférhetetlen munkák is helyet fognak kapni.

Az Erdélyi Ritkaságok ötödik kötetének megjelenése alkalmából köszönetet mondok mindazoknak, akik a sorozatot erkölcsi és anyagi támogatásban részesítették. Hálásan köszönöm legelsősorban Kelemen Lajos levéltári főigazgató megértő támogatását, aki szakszerű tanácsaival mindig segítségemre volt. Köszönetet mondok továbbá erkölcsi támogatásukért dr. Kristóf György és dr. György Lajos egyetemi tanár uraknak, Vásárhelyi János református püspök és dr. Tavaszy Sándor református püspökhelyettes uraknak, dr. Vojnovich Geza akadémiai fotitkár urnak, dr. Pásint Odön miniszteri osztálytanácsos urnak, dr. Kántor Lajos gyakorló gimnáziumi igazgató és dr. Katona Lajos városi kulturatanácsos uraknak.

A sorozat anyagi támogatásáért elsősorban hálás köszönetemet fejezem ki Hóman Bálint miniszter urnak, dr. Szily Kálmán államtitkár, dr. Schneller Vilmos miniszteri osztálytanácsos és dr. Bisztray Gyula miniszteri tanácsos uraknak. Hála és köszönet illeti a Magyar Tudományos Akadémia, az Erdélyi Múzeum Egyesület, a Károli Gáspár Társaság, a Rádió és Budapest Székesfőváros vezetőseit nagyszámú példány átvételéért.

Az Erdélyi Ritkaságok lelkes és önzetlen terjesztéseért köszönetet mondok: Gönczi László, dr. Sipos Lajos, dr. Szász Árpád és Pogány Albert igazgató uraknak, dr. Debreczi Sándor, Pellion Ervin, dr. Veégh Sándor tanár uraknak, Flórián Tibor és Varró Dezső író barátainknak.

Végül hálás köszönetemet fejezem ki az Erdélyi Muzeum Egyesület vezetőségének Oroszhegyi Józsa kéziratának kiadásra való átengedéseért és hálásan köszönöm az eddigi kötetek bevezetőinek: dr. Kristóf György egyetemi tanár ur, dr. Biró Sándor theologiai magántanár és Lakatos István mérnök urak onzetlen munkáját es Valentini Antal könyvtárigazgató ur kitüno fordítói munkáját.

Kolozsvár, 1942. VI. 1.

DR. JANCSÓ ELEMÉR,
az Erdélyi Tudományos Intézet tanára.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Az Erdélyi Ritkaságok 1—4. kötetének előfizetői és pártolói.

<p>Br. <i>Aczél Ede</i>, Kolozsvár.
Ajtai Gábor, Kolozsvár.
Dr. Ajtai Miklós, Páris.
Dr. Asztalos Miklós, Bpest.
Dr. Asztalos Sándor, Kolozsvár.
<i>Babos István</i>, Kolozsvár.
Bagaméry Zsombor, Kolozsvár.
Dr. Balázs Endre, Kolozsvár.
Dr. Baráth Tibor, Kolozsvár.
Dr. Bartha Ignác, Kolozsvár.
Dr. Báthory János, Bpest.
Dr. Bene Ferenc, Dés.
Benkő Gábor, Kolozsvár.
Dr. Bertalan István, Bpest.
Bezdán József, Kolozsvár.
Bindác Mihály, Kolozsvár.
Biro Ferenc, Kolozsvár.
Biro Gábor, Kolozsvár.
Dr. Biro Mózes, Kolozsvár.
Dr. Biro Sándor, Kolozsvár.
Dr. Biro József, Nagyvárad.
Dr. Bisztray Gyula, Budapest.
Dr. Bledy Géza, Arad.
Dr. Biro Venczel, Kolozsvár.
Dr. Blumenfeld Gábor, Kolozsvár.
Bod Pál, Budapest.
Bodó György, Kolozsvár.</p> | <p>Dr. Bodor György, Budapest.
Dr. Boer László, Szatmár.
Boer Pál, Budapest.
Bonyhai István, Kolozsvár.
Borsai András, Kolozsvár.
Dr. Botár István, Kolozsvár.
Dr. Böszörményi Sándor, Kolozsvár.
Brüll Emánuel, Kolozsvár.
Dr. <i>Császár Károly</i>, Kolozsvár.
Csikszeredai rom. kath. fogimnázium.
Dr. Csógor Lajos, Kolozsvár.
Dr. Csüry Bálint, Debrecen.
<i>Debreceni Egyetemi Könyvtár</i>, Debrecen.
Debreceni ref. fogimnázium.
Debreceni Egyetemi Irodalomtörténeti Intezet.
Dr. Debreczy Sándor, Sepsiszentgyörgy.
Diamant Izso, Kolozsvár.
Dobolyi Lajos, Budapest.
Dr. Dóri Béla, Kolozsvár.
Dunky Jenő, Kolozsvár.
<i>Erdélyi Gazdasági Egylet</i> könyvtára, Kolozsvár.
Erdélyi Tudományos Intézet, Kolozsvár.</p> |
|---|--|

- Br. Eötvös Jozsef Kollegium, Budapest.
- Dr. *Farkas Tibor*, Kolozsvár.
- Dr. Ferenczi Sándor, Mármarossziget.
- Dr. Feszt György, Kolozsvár.
- Dr. Finna Bela, Budapest.
Finta Gero, Nagyvárad.
- Dr. Fogarasi Geza, Kolozsvár.
- Dr. Fogarasi Jozsef, Kolozsvár.
- Gál István*, Budapest.
Gál Kelemen, Kolozsvár.
Gerstenbrein Arthur, Kolozsvár.
- Dr. Gergely Pál, Budapest.
- Dr. Guzner Miklos, Kolozsvár.
- Dr. Gündisch Mihály, Kolozsvár.
- Dr. *György Lajos*, Kolozsvár.
Gyulafehervári rom. kath. fogimnázium.
- Ifj. *Hadházi Sándor*, Kolozsvár.
- Dr. Halász Pál, Kolozsvár.
- Ifj. dr. Harsányi István, Sárospatak.
Hegedüs Loránt, Bpest.
Herepei János, Sepsiszentgyörgy.
- Dr. Hexner Béla, Kolozsvár.
Horváth Elek, Kolozsvár.
- Dr. *Ihász Bela*, Kolozsvár.
Imecs Márton, Kolozsvár.
- Dr. Imre Kálmán, Kolozsvár.
- Dr. Incze Bela, Beszterce.
- Dr. *Jancso Bela*, Kolozsvár.
Jancso Lázár, Páke (Háromszek vm.)
Jancso Sándor, Marosvásárhely.
- Jancso Vilmos, Budapest.
- Dr. János Gáspár, Kolozsvár.
Járosi Andor, Kolozsvár.
- Dr. Joksmann Ödon, Kolozsvár.
- Dr. *Karácsony Beno*, Kolozsvár.
Kelemen Bela, Kolozsvár.
Kelemen Lajos, Kolozsvár.
- Dr. Kelemen László, Kolozsvár.
- Br. Kemény János, Marosvecs.
- Dr. Keresztes Zsigmond, Kolozsvár.
- Dr. Király Jenő, Kolozsvár.
- Dr. Kispál László, Kolozsvár.
Kolozsvári rom. kath. fiú fogimnázium.
Kolozsvári rom. kath. leány fogimnázium.
Kolozsvári ref. fiú fogimnázium.
Kolozsvári ref. leány fogimnázium.
Kolozsvári unitárius fiú fogimn.
Kolozsvári állami leány fogimn.
Kolozsvári Egyetemi Könyvtár.
Kolozsvári ref. theologia.
Kolozsvári Magyar Kaszino Könyvtára.
- Dr. Kolumbán Mária, Kolozsvár.
- Kory Jozsef, Kolozsvár.
- Dr. Kornhoffer Vilmos, Szászrégen.
- Dr. Kotay Pál, Kolozsvár.
Kovács Benedek, Marosvásárhely.
Kovács László, Kolozsvár.

- Dr. Kristof György, Kolozsvár.
Kuck Ferdinánd, Kolozsvár.
- Lakatos István*, Kolozsvár.
Lám Bela, Kolozsvár.
László Dezso, Kolozsvár.
- Dr. László Endre, Kolozsvár.
Losonci állami főgimnázium.
Lorinczi Ferenc, Kolozsvár.
Lőw Rudolf, Kolozsvár.
- Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára*, Budapest.
- Dr. Makkai László, Kolozsvár.
Maksay Albert, Kolozsvár.
Mandula Jenő, Kolozsvár.
Marosvásárhelyi ref. kollegium.
Marosvásárhelyi rom. kath. kollegium.
Mármarosszigeti állami leánygimnázium.
- Dr. Mártonffy László, Kolozsvár.
- Dr. Mester Gábor, Kolozsvár.
Mestitz János, Kolozsvár.
Mezei Gyula, Kolozsvár.
Mezey Mihály, Kolozsvár.
- Idb. dr. Miko Imre, Kolozsvár.
- Ifj. dr. Miko Imre, Kolozsvár.
- Dr. Miko Lorinc, Kolozsvár.
Dr. Molnos Lipót, Paris.
Molter Károly, Marosvásárhely.
Moskovits József, Kolozsvár.
- Dr. Nagy András, Kolozsvár.
- Dr. Nagy Jenő, Kolozsvár.
Dr. Nagy László, Kolozsvár.
Nagy Sándor, Budapest.
Nagyenyedi ref. kollegium.
Nagyvárad ref. leánygimnázium.
Nepies Irodalmi Társaság, Budapest.
Naszodi állami főgimnázium.
- Dr. Neumann Jenő, Kolozsvár.
- Dr. Oberding József, Kolozsvár.
- Dr. Pais Dezso, Budapest.
Dr. Parádi Kálmán, Kolozsvár.
Pálffy Endre, Naszod.
Dr. Pálffy László, Kolozsvár.
Pellion Ervin, Marosvásárhely.
Pecsí Egyetemi Könyvtár.
- Dr. Peterffy Jenő, Kolozsvár.
Dr. Peterffy Pál, Kolozsvár.
Pogány Albert, Nagyenyed.
- Dr. Pollák Miksa, Kolozsvár.
- Redei Károly*, Budapest.
Reischel Arthur, Kolozsvár.
Revizios Liga Könyvtára, Budapest.
Rohonyi Vilmos, Kolozsvár.
Rohonyi Károly, Kolozsvár.
- Dr. Roth Marcel, Kolozsvár.
- Sárospataki ref. kollegium.*
Sepsiszentgyörgyi ref. Miko-kollegium.

- Dr. Silai István, Kolozsvár.
 Dr. Sinko István, Kolozsvár.
 Sipos Geza, Kolozsvár.
 Dr. Sipos Lajos, Losonc.
 Dr. Soó Rezso Kolozsvár.
 Dr. Steiner Pál, Kolozsvár.
- Ifj. Szabo Geza, Nagyenyed.
 Dr. Cs. Szabo László, Bpest.
 Dr. Szabo Sándor, Budapest.
 Dr. Szakáts Kálmán, Bpest.
 Dr. Szakáts Lajos, Kolozsvár.
 Dr. Szathmáry János, Kolozsvár.
- Dr. Szádeczky Elemer, Sopron.
 Szász Árpád, Zilah.
 Dr. Szász Zsombor, Bpest.
 Dr. Számthó Miklós, Kolozsvár.
- Ifj. Szele Márton, Kolozsvár.
 Dr. Szegő Imre, Kolozsvár.
 Szenczei László, Kolozsvár.
 Szechenyi Könyvtár, Budapest.
 Székely Múzeum, Sepsiszentgyörgy.
 Dr. Szilágyi Oliver, Marosvásárhely.
 Szilágyosmlyoi állami gimn.
 Dr. Sücs Elemer, Kolozsvár.
- Tamási Aron, Kolozsvár.
 Tatár Geza, Zilah.
 Tárkányi György, Kolozsvár.
- Tárca Bertalan, Kolozsvár.
 Gr. Teleki Ádám, Marosújvár.
 Gr. Teleki Ernő, Kolozsvár.
 Dr. Takáts Zoltán, Kolozsvár.
 Temesvári rom. kath. főgimnázium.
 Dr. Tolnai Gábor, Budapest.
 Dr. Tonk Emil, Kolozsvár.
 Dr. Tusa Gábor, Kolozsvár.
 Dr. Toth László, Kolozsvár.
- Udvari István, Kolozsvár.
 Urbán Andor, Dés.
 Dr. Ürmössy József, Kolozsvár.
 Dr. Ürmössy Károly, Kolozsvár.
 Dr. Varga Béla, Kolozsvár.
 Varro Dezső, Dés.
 Vámszer Geza, Kolozsvár.
 Dr. Varo György, Udvarhely.
 Vásárhelyi Boldizsár, Kolozsvár.
 Vásárhelyi János, Kolozsvár.
 Ifj. dr. Vekás Lajos, Kolozsvár.
 Dr. Veegh Sándor, Marosvásárhely.
 Gr. Wass Albert, Kolozsvár.
- Zilahai ref. főgimnázium.
 Dr. Zolnai Béla, Kolozsvár.
 Dr. Zsako Andor, Budapest.
 Dr. Zsako Gyula, Budapest.
 Dr. Zsako István, Budapest.
 Zsako Zoltán, Kolozsvár.

BCU Cluj / Central University Library Cluj